Xenophon

XENOPHONTIS

AGESILAUS

CUM

ADNOTATIONE ET PROLEGOMENIS
DE AUCTORE ET INDOLE LIBRI

EDIDIT

CAROLUS GUSTAVUS HEILAND.

LIPSIAE
SUMPTU JULII KLINKHARDTI
MDCCCXLI.

Prolegomena.

Difficile est, quae sub celebri scriptorum nomine ad nos pervenerunt, ab iis abjudicare, quod eo audacius fit, quo magis ipsa antiquitas de auctore consentit. Erat autem hoc proprium eorum potissimum virorum, qui pristino saeculo in antiquitatis perscrutatione versabantur, quorum κριτικώτατος erat Valckenaerius. Nostra quidem aetas propensior fuit ad vindicanda scriptoribus, quae iis erant erepta, sed quemadmodum fere fit, quum inveteratae oppugnarentur opiniones, non defuerunt qui contraria sequerentur multisque argumentis sagacius quam verius prolatis sententiam suam defenderent. Quae contentio quum ita tantum recte tractari posset, ut omnia diligentissime ponderarentur et in res abditas etiam subtiliter inquireretur, egregia litteris antiquis attulit adjumenta.

In hanc disceptationem is quoque scriptor vocatus est, qui si quis alius miram profecto sortem expertus est: Xenophon est is scriptor, quem quum tota fere antiquitas praedicet et admiretur, recentiores viri docti non solum variis criminationibus notarunt, sed hac etiam affecerunt injuria, ut longe plurima scripta Xenophontis nomine insignita ab eo abjudicarint. Notum est, omnia fere minora ejus scripta in suspicionem esse vocata, majorum autem nullum aliud intactum est nisi quod Memorabilium nomine vulgo notatur. Quid? quod recentissimis quoque temporibus Lobeckius (ad Soph. Ajac. 1120. ed. II. p. 443.), vir summi nominis, Hellenica suspecta reddidit. Nec vero defuerunt integritatis assertores, inter quos et ipsi viri eximia doctrina insignes rem suam ita egerunt, ut interdum vel adversariorum plausum defensio eorum tulerit. Itaque de multis scriptis res videtur confecta, de aliis adhuc sub judice lis est.

Huc pertinet is potissimum libellus, qui de Agesilao a Xenophonte conscriptus est. Atque quum de hujus quoque libri auctore valde sit dubitatum, eo magis operae pretium facturus mihi videor singulari de hoc libro instituta disputatione, quo minoris momenti ea videntur, quae adhuc prolata sunt, quum multo rarius quam reliqui Xenophontis libri, ejus

Agesilaus tractatus sit. Itaque quum ab ovo mihi res sit ordienda et tota meo marte agenda, tantum abest, ut hac disquisitione res ad liquidum perducatur, ut imbecillitatis conscius libello meo judices expetam aequissimos.

Cap. I.

Recentiorum virorum doctorum de Agesilao sententiae.

Integritatem scriptoris primus addubitavit *Valckenaerius* ad Herodot. III, 134. his verbis: „qui fertur esse Xenophon quando secedit a Xenophonteis ex historia graeca ad verbum describendis, frigidus Agesilai laudator et sophista.“ Pergit deinde „qui libellum istum tanquam Xenophonteum adhibuerunt, vel videntur adhibuisse, horum mihi testimonia plerumque omnia sunt in numerato.“ Idem ad Herodot. IX, 27. „Agesilai, inquit, laudator: *καρτερίᾳ μὲν πρωτεύων* — quae sophistam multo magis decent, quam Xenophontem, in cujus scriptis nihil invenitur simile.“ In diatribe Euripidea haec scripsit Valckenaerius p. 266. „qui sub nomine Xenophontis Agesilaum laudavit, talem illum finxit. *Ἀναμάρτητος*, inquit, *ἐτελεύτησε*, quem Xenophon in Hellenicis ut virum egregium miratur, hominis tamen atque imperatoris peccata commemorare non praetermisit.“ Quartus denique locus, quo impugnat Xenophontis auctoritatem, est in adnotatione ad Xenoph. Memor. III, 3, 9. „et crederemus, Xenophontem sua ipsius, quae dederat in historia graeca, centena continuo in Agesilai encomio transscripsisse?“

Assentientes Valckenaerius nactus est *Lennepium* ad Phalarid. epistt. p. 320. (ed. Schaef. p. 350.) censentem, multa esse et gravia, quae ex Xenophontis Hellenicis citerioribus temporibus conflatum esse istum librum arguant, atque imprimis *Wyttenbachium* ad Plutarch. VI, p. 266. qui fuisse alium germanum Agesilaum eumque uberiorem, quam quem nos habeamus, opinatur. Narrat deinde Wyttenbachius suaviter et jucunde, se ipsum aliquando Valckenaerio repugnasse, sed postea usu lectionis et progressu aetatis confirmatiorem prorsus se ad ejus sententiam accessisse. Cum Valckenaerio facit etiam *Fr. Aug. Wolfius* qui ad *Reizii* librum de pros. gr. accent. inclin. p. 59. (conf. etiam Guertler. in Wolf. Vorlesungen über die Alterthumswissenschaft II, p. 295.) indicat, satis gravia esse, quae dubiam faciant libri auctoritatem. De sophistae variationibus loquitur ad Hellen. IV, 3, 7., de quo loco disputat in epistola ad Schneiderum praefixa ejus Hellenicorum editioni. Recentissimis autem temporibus in Valckenaerii sententiam ivit *G. Bernhardy* in syntaxi gr. p. 24., cui sophistica de Agesilao declamatio ad serius tempus pertinere videtur. Conferas etiam

annotationes nostras ad cap. I, 10. et cap. IX, 1. Dubitat de auctore etiam *Sievers* in historia graeca p. 205. et p. 387. maxime propter Hyacinthiorum in cap. II, 17. mentionem, de qua re ad illum locum locuturi sumus. Singulos librorum variorum locos, quibus viri docti de Xenophonte dubitarunt (ut *Muelleri* Dor. II, 328.) non juvat proponere, quum cur ita judicent nullam attulerint rationem.

Impugnarunt contra Valckenaerii sententiam, qui defensores Xenophontis exstiterunt, *Zeunius*, *Weiskius*, *Schneiderus*, *Dindorfius* in praefationibus editionum suarum. Imprimis autem *Weiskius* in Tom. IV, opp. Xen. p. 405—419. singularem Agesilai Xenophontei scripsit defensionem sed quae proposuit vir doctissimus, utilia ea quidem sunt ad singulas res dijudicandas nec vero ita comparata, ut lis composita sit. De tota libri ratione non videtur recte judicasse. Unum tantum Valckenaerianae sententiae momentum infringere studuit *Reizius* de pros. gr. acc. inclin. p. 59. docens, Agesilaum apud Xenophontem cap. X, 4. non simpliciter dici ἀναμάρτητον τελευτῆσαι, sed καὶ περὶ τούτους ὧν ἡγεῖτο καὶ πρὸς ἐκείνους, οἷς ἐπολέμει, peccasse Agesilaum multa, sed nihil neque in suos cives aut milites neque in hostes. — Xenophonti Agesilaum vindicavit etiam *Delbrueckius* in Xenophont. p. 150 sq. sed ita ut Xenophontis non multum interesse statuat, sive tribuatur ei libellus, sive ab eo abjudicetur. Idem sentit *Manso* in Sparta III, 2, p. 12. Singularem hac de re libellum scripsit *C. G. Kuehnius*, cui inscriptionem dedit: „fragmenta vindiciarum Agesilai Xenophontei," quem librum quod non potui accipere vehementer dolui, quum bona et partim ingeniosa eum continere judicaverit Wolfius ad Reiz. l. l. Respicit Kuehn. ad hunc libellum in adnotatione ad Aelian. Var. histor. XII, 12.

Xenophonteum putant Agesilaum etiam *Baumgarten-Crusius*, qui in praefatione editionis suae hanc quaestionem tractavit, *Sauppius*, qui de eo scripsit in Quaestionibus Xenophonteis p. 4. (Torgov. 1832. cf. Jahnii Annal. vol. III, p. 2. p. 264 sqq.), *Christianus* in dissertatione, quam praemisit germanicae Agesilai interpretationi.

Cap. II.

Veterum scriptorum testimonia.

Veterum scriptorum locos, quibus Xenophon Agesilai scriptor appellatur, collegit quidem Baumgarten-Crusius in editione sua p. 88 sq. nec vero ita, ut omnes collegerit collectosque in convenientem ordinem redegerit.

Sunt autem nonnulli horum locorum ita comparati, ut nihil aliud probent, nisi exstitisse aliquem librum, quo Xenophon Agesilaum laudaverit.

Clarissimus locus est *Ciceronis* ad Famill. V, 12. „unus enim Xenophontis libellus in eo rege (Agesilao) laudando facile omnes imagines omnium statuasque superavit.“ Unde verisimile fit, Ciceronem etiam de finib. II, 35. et de orat. II, 84. Xenophontis encomium respexisse. Alius testis est *Cornelius Nepos*, postea etiam nominandus, qui Agesilai sui vitam ita incipit: „quum a ceteris scriptoribus, tum eximie a Xenophonte Socratico collaudatus est.“ Gravioris etiam momenti videtur locus esse apud *Dionysium* de arte c. 8. Ξενοφῶν ὁμολογῶν ἐγκώμιον Ἀγησιλάου εὑρεῖν λέγει, ἐν ἱστορίας λόγῳ τὸ σχῆμα ποιούμενος, quum ex hoc loco conjici possit, ejus libri, quem etiamnunc habemus, rationem ab eo esse habitam. Inter Xenophontis scripta Agesilaum quoque refert *Diogenes Laertius* II, 6, 13. et *Themistius* in orat. II, p. 27. (ed. Harduin.) a Xenophonte laudatum esse Agesilaum dixit, quod ejus opera a Spartanis agro donatus esset.

Multo autem graviores sunt ii loci, quibus probabile fit, a scriptoribus nostrum Agesilaum esse spectatum. Exscripserunt enim multi scriptores ex Xenophontis Agesilao, alii nominato Xenophonte, libri auctore, alii non addito ejus nomine.

Xenophontem auctorem nominat *Plutarchus* in Ages. IV. ὃ δέ φησιν ὁ Ξενοφῶν κ. τ. λ. quae pertinere ad Xenophontis Ages. VI, 4. recte intellexerunt editores, lacunam in illo loco statuentes. Plutarch. cap. XIX. καὶ τὸ κάνναθρον φησὶν ὁ Ξενοφῶν οὐδέν τι σεμνότερον εἶναι τῆς ἐκείνου θυγάτρος ἢ τῶν ἄλλων — rationem habet eorum, quae in Xenoph. Ages. VIII, 7. leguntur. Idem in libro, an seni sit ger. resp. cap. II. totum locum exscripsit, qui legitur in Xen. Ages. XI, 15. et Plutarch. reipubl. ger. praeceptt. cap. XIII. extr. καὶ τὸν Ἀγησίλαον ὁ Ξενοφῶν ἀγάλλεσθαί φησι πλουτίζοντα τοὺς φίλους pertinet ad Xen. Ages. I, 17. *Athenaeus* IV, 10. p. 144. sumsit ex Xen. Ages. IX, 3. τῷ μὲν γὰρ Πέρσῃ πᾶσαν γῆν περιέρχονται — ἱκανὸς ἦν αὐτῷ idemque commemoravit IV, 6. p. 138. e. *Polemonem* commentarium scripsisse de καννάθρῳ Xenophontis *) (Ages. VIII, 7.) Exstat hoc nomen etiam apud *Eustathium* ad Iliad. ω, p. 1344, 37. qui ipse attulit Xenophontis auctoritatem. Vide notam ad Ages. VIII, 7. Denique Athenaeus XIV, p. 613. citat locum, qui legitur in Xen. Ages. V, 1. ὅς μέθης μὲν ἀπέχεσθαι ὁμοίως ᾤετο κ. τ. λ. *Aristides* in libro II. τεχνῶν ῥητορικῶν permulta exempla ex Agesilao Xenophonteo petivit, de quibus dicetur in cap. IV. *Pollux* IV, 172. affert μισοπέρσης, ὡς

---

*) Πολέμων δὲ ἐν τῷ παρὰ Ξενοφῶντι καναθρῳ (de scriptura hujus nominis vide ad VIII, 7.), ubi legendum esse ἐν τῷ περὶ τοῦ παρὰ Ξενοφῶντα καναθρου proposuerunt viri docti. De Polemone vide Voss. de historic. gr. cap. 18. p. 119.

Ξενοφῶν, at hoc vocabulum legitur tantum in Xen. Ages. VII, 7. *Stobaeus* in florilegio p. 201. laudat e Xenophontis Agesilao: δόξης δ' οὐδεμιᾶς ἥρα, ἧς οὐκ ἐξεπονεῖτο, quae leguntur cap. XI, 9. et idem p. 594. Ξενοφῶν περὶ Ἀγησιλάου φησί· ποίας γὰρ νεότητος οὐ κρεῖττον τὸ ἐκείνου γῆρας; quae inveniuntur in Ages. XI, 15. Nec spernenda est *Prisciani* auctoritas, qui in libr. XVIII, §. 180. ex Ages. VII, 5. ἐκεῖνος τοίνυν — τεθναῖεν laudavit, et *Grammaticorum* in Bekkeri Anecdotis, qui et p. 336. s. v. ἀγαστῶς et p. 400. s. v. ἀνεπικλητότερον Xenophontem auctorem citant. Cf. notas ad Ages. I, 5. et I, 24. Quae apud Xenophontem in cap. II, 14. leguntur, ea et *Eustathius* ad Iliad. κ, 298. memoriter citat et *Victorianus Homeri scholiasta* apud Heyn. vol. VI, p. 626.

Sumserunt ex Agesilao non nominato auctore Plutarch. Ages. XIV, 1. ἐσκήνου μὲν γὰρ ἀποδημῶν καθ' αὑτὸν ἐν τοῖς ἁγιωτάτοις ἱεροῖς, ἃ μὴ πολλοὶ καθορῶσιν ἄνθρωποι πράττοντας ἡμᾶς τούτων θεοὺς ποιούμενος ἐπόπτας καὶ μάρτυρας. Hanc certe sententiam nusquam alibi inveni nisi in Xenophontis Ages. V, 7. *Scriptor apophthegmat. Lacon.* plurima ex Xen. Agesilao hausit. Quae leguntur in apophth. Lac. p. 101. (ed. Tauchnitz.) ὕπνῳ δὲ οὐ δεσπότῃ, ἀλλ' ἀρχομένῳ ὑπὸ τῶν πράξεων χρώμενος κ. τ. λ. ex Ages. V, 2 sq. et quae sunt in apophth. p. 98. ὁπότε δὲ ψεγόντων ἢ ἐπαινούντων τινὰς ἀκούοι — λέγοιεν, ea ad verbum transscripta sunt ex Xen. Ages. XI, 4. Conf. etiam apophth. p. 111. et Xen. Ages. VIII, 3.

Praeterea autem *Cornelius Nepos* Agesilai vitam, ut infra demonstrabitur, maxime ex Xenophontis encomio hausit.

Nonnullis autem in locis dubium est, utrum ad Hellenica an ad Agesilaum a scriptoribus respiciatur. Huc pertinet locus in apophth. Lac. p. 107. τὴν μεγίστην μάχην, ὥς φησι Ξενοφῶν, ubi sermo est de pugna ad Coroneam commissa. Scriptor autem in mente habuit aut Xen. Hellen. IV, 3, 16. aut Ages. II, 9. Quae a Plutarcho in Marcello cap. XXI. laudatur Xenophontea locutio, πολέμου ἐργαστήριον, sumta ea est aut ex Hellen. III, 4, 18. aut ex Ages. I, 26. Eandem laudat *Polybius* X, 20. et Athenaeus X, 5. *Longinus* de sublim. sect. 19. συμβαλόντες, φησὶν ὁ Ξενοφῶν, τὰς ἀσπίδας ἐωθοῦντο, ἐμάχοντο, ἀπέκτεινον, ἀπέθνησκον pertinet aut ad Ages. II, 12. aut ad Hellen. IV, 3, 19. Denique etiam dubium est, num *scholiasta cod. Ambros. Q. ad Hom.* Od. IV, 65. verbis λέγει δὲ καὶ Ξενοφῶν διμοίραν (scrib. διμοιρίαν Buttm.) δεδόσθαι τοῖς Λακεδαιμονίων βασιλεῦσι Xen. Ages. V, 1. respexerit an similem locum in Xen. republ. Laced. XV, 4.

Cap. III.

Descriptio libri ejusque consilium. Agitur de tempore, quo Agesilaus conscriptus videatur. Quaeritur, quae ratio intercedat inter Hellenica et Agesilaum. Disputatur de capite ultimo.

Consilium libri apparet ex ipsis Xenophontis verbis duplex fuisse. Voluit autem eum virum, quem propter virtutes suas suspiciebat et diligebat, quum omni fere ex parte beatus ex vita decessisset, laudatione celebrare (*οὐ γὰρ ἂν καλῶς ἔχοι*, inquit cap. I, §. 1. *εἰ ὅτι τελέως ἀνὴρ ἀγαθὸς ἐγένετο, διὰ τοῦτο οὐδὲ μειόνων ἂν τυγχάνοι ἐπαίνων*) ut memoriam ejus ad posteros proferret. Tanto magis autem hoc secutus est, quia Agesilaum perfectissimum virum cognoverat, cujus exemplum imitaturis proponeret. Nam. cap. X, 2. *εἰ δέ*, inquit, *καλὸν εὕρημα ἀνθρώποις στάθμη καὶ κανὼν πρὸς τὸ ἀγαθὰ ἐργάζεσθαι, καλὸν ἄν μοι δοκεῖ ἡ Ἀγησιλάου ἀρετὴ παράδειγμα γενέσθαι τοῖς ἀνδραγαθίαν ἀσκεῖν βουλομένοις.*

Quod consilium eo sibi optime visus est assequi, quod primum res gestas ejus narravit, ut inde melius intelligerentur mores; *ἀπὸ γὰρ τῶν ἔργων* (inquit I, 6.) *καὶ τοὺς τρόπους αὐτῶν κάλλιστα νομίζω καταδήλους ἔσεσθαι.* Sed rerum gestarum narrationem ei minori curae fuisse et propterea tantum additam, ut ea niteretur morum descriptio, ipse indicavit in cap. III, §. 1. *τὰ γὰρ τοιαῦτα οὐ τεκμηρίων προςδεῖται, ἀλλ᾽ ἀναμνῆσαι μόνον.* Itaque libellus bipartitus est ita ut altera pars duo prima capita complectens in rebus gestis Agesilai breviter memorandis, altera pars a cap. III. usque ad cap. XI. in moribus describendis versetur. Pro ratione, quam iniit scriptor, multo accuratius versatus est in posteriore parte, prioris partis plerisque rebus ex Hellenicis descriptis. Qua ratione hoc factum sit statim exponetur. Antea autem juvat summarium rerum, quae enarrantur, breviter indicare.

Prooemii instar pauca praemittuntur (§. 1—6.) de nobili Agesilai genere, de patriae dignitate, de iis virtutibus, quibus regno dignum se praebuit. Inde a §. 6. usque ad extremum caput primum res in Asia gestae exponuntur, sed ita ut scriptor singulis locis, quos infra proferam, singula bellicae prudentiae et fortitudinis documenta singulari laude extulerit. Laudatur in extremo capite insigne illud obsequium, quod revocatus Agesilaus magistratibus praestiterit. In cap. II. narratur, quomodo copias ex Asia in Europam trajecerit. In fugam conversis Boeotis eorumque sociis, qui in itinere eum lacessebant, eosdem ad Coroneam gravi proelio vicit et

in patriam victor rediit (§. 1—16.). Deinde narrantur bella cum Argivis aliisque Graecorum civitatibus gesta, in quibus pari virtute insignis fuit Agesilaus. Ipsam Spartanorum urbem ab hostibus impugnatam feliciter defendit et postea, quum propter senectutem non amplius posset militare, legationibus obeundis civitati suae auxilia paravit. Senex octoginta annorum expeditionem in Aegyptum suscepit, qua patriae multum profuit (§. 17. sqq.).

Jam vero Xenophon quum in duobus primis Agesilai sui capitibus res gestas iisdem paene verbis narraverit, quibus in Hellenicis, num haec ipsa ex Hellenicis suis in Agesilaum transtulerit, an ex Agesilao in Hellenica dubitatum est a viris doctis. Quodsi plerique statuerunt, priore ratione hoc factum esse, non tamen a quoquam demonstratum est, quomodo hoc factum sit et quae inter utrumque librum intercedat ratio, quum uterque nondum ita sit alteri collatus, ut inde aliquid colligas. Quid? quod Valckenaerius ad Herod. III, 134. censuit, frigidum quendam sophistam illa ex Hellenicis Xenophontis transscripsisse.

Itaque hoc mihi negotium imposui, ut demonstrarem, neminem alium omnino nisi ipsum Xenophontem illa transscribere potuisse, deinde ut probabilem invenirem rationem, qua a Xenophonte hoc factum esse arbitremur.

Primam vero sententiam ut comprobemus videndum est, quo tempore Hellenica scripserit Xenophon, quo Agesilaum.

Agesilaum suum videtur scripsisse Xenophon paullo post ejus mortem. Hoc autem non temere conjeceris ex verbis, quae in cap. X, 3. leguntur: *ἀλλὰ γὰρ μή, ὅτι τετελευτηκὼς ἐπαινεῖται, τούτου ἕνεκα θρῆνόν τις τοῦτον τὸν λόγον νομισάτω, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἐγκώμιον· πρῶτον μὲν ἅπερ ζῶν ἤκουε, ταῦτα καὶ νῦν λέγεται περὶ αὐτοῦ.* Jam vero Eustathius ad Od. *λ*, p. 1673, 46. *θρῆνος μέν*, inquit, *ᾄδεται παρ' αὐτῇ τῇ συμφορᾷ, πρὸ ταφῆς καὶ μετὰ ταφὴν καὶ κατὰ τὸν ἐνιαύσιον χρόνον τῆς κηδείας.* Cum Eustathio consentit Etym. Gud. p. 200. s. v. *ἐπικήδειον.* Cui auctoritati ne nimis credamus, quamquam vetat Etym. Mag. s. v. *θρῆνος· ὁ δὲ θρῆνος οὐ περιγραφόμενος τῷ χρόνῳ*, videtur tamen res ipsa admonere, ut illo tempore eum scriptum esse statuamus. Agesilai mortem lugebat Lacedaemon, maerebat Xenophon; Lacedaemonii rege privati, tota Graecia destituta imperatore, orbatus Xenophon optimo amico. Optime autem optimum amicum eo sibi visus est Xenophon ornare, ut gloriam ejus peculiari libro celebraret, quo desiderium incenderet, incensum aleret, maerorem solaretur. Hoc ipsum autem factum esse paullo post mortem Agesilai, quid probabilius est? Idem conjicere licet ex cap. III, 1. IV, 5. V, 6.

Sed de ipso tempore, quo obierit Agesilaus, dubitatur. Dubitationem movit Plutarchus in Ages. cap. XL., quam quomodo tollendum putaverimus ex adnotatione ad cap. I, 6. intelligi potest. Putamus autem Agesilaum mortuum esse Olymp. CIV, 3. h. e. anno trecentesimo sexagesimo primo, cum quo anno omnis rerum gestarum ordo chronologicus consentit. Quod si conceditur, non est assentiendum Reizio, qui in libro de inclin. acc. p. 33. statuit, non toto triennio ante mortem suam Xenophontem Agesilai encomium scripsisse. Mortem autem Xenophontis non esse statuendam ante Olymp. CVI, 2. satis probavit Kruegerus in quaest. crit. de Xen. vita p. 30. Itaque in hoc ipsum tempus, quo Reizius putat Agesilaum scriptum esse a Xenophonte, equidem potius Hellenicorum editionem incidere arbitror. Conjectura mea nititur loco Hellenicorum, qui legitur in libro VI, 4, 37. ubi post interfectionem Alexandri Pheraei haec commemorantur: *τῶν δὲ ταῦτα πραξάντων, ἄχρις οὗ ὅδε ὁ λόγος ἐγράφετο, Τισίφονος πρεσβύτατος ὢν τῶν ἀδελφῶν τὴν ἀρχὴν εἶχε.* Discimus autem ex Diod. XVI, 14. occisum esse Alexandrum Pheraeum Olymp. CV, 4. (anno 357.). Sed non satis accurate egisse Diodorum probavit Clinton, qui in Fast. Hellen. append. XV. p. 288. accurate de rebus Thessalorum exposuit (coll. p. 394. et p. 132. ed. Krueger.), quocum Sievers l. l. p. 334. statuit, Alexandrum mortuum esse anno 358. Alexandro successit Tisiphonus, nomine certe, revera soror ejus Thebe (vide Diod. l. l.), sed paullo post Lycophron quoque imperii particeps factus est. Nec vero uterque tyrannus diu obtinuit imperium, quum Aleuades Philippum Macedonem auxilio vocarent, cui anno 353. urbs Pherarum a Tagis tradita est. Apparet autem ex his, Xenophontem scripsisse illa verba paullo post occisionem Alexandri Pheraei eo tempore, quo Tisiphonus imperium obtinebat. Sed verba illa *ἄχρις οὗ ὅδε ὁ λόγος ἐγράφετο* deinde a Xenophonte, quum ederet Hellenica sua, addita esse propterea, quod imperii facta erat apud Thessalos immutatio, manifestum est. Quae utrum pertineat ad Lycophrontem an ad Philippum Macedonem decerni omnino non potest, quum nondum exploratum habeamus, num vixerit Xenophon usque ad annum 353. Sed quum Xenophon auctore Delbrueckio (p. 118.) anno illo, quo occisus est Alexander, jam nonagesimum aetatis annum ageret, aut auctore Kruegero, qui probatum ivit, Xenophontem non ante annum 444. natum esse, in quaest. crit. p. 20., octogesimum septimum, non est verisimile, eum multis annis illi tempori superstitem fuisse. Unde sequi videtur, Xenophontem non multum ante mortem suam Hellenica edidisse. Scripta autem Hellenica esse alio tempore et ipse locus, quem laudavimus, indicat et ex totius

libri indole Agesilao collati colligi potest. Cui curae ne tempus deesset, finivit narrationem rerum gestarum pugna Mantineensi, quo ipso tempore jam senex erat. Alia est sententia *Volckmari* in commentatione historico-critica de Xenophontis Hellenicis (Gottingae 1837.) §. 5. et 6. Rationem autem, qua conscripsit Hellenica Xenophon; in posteriore parte similem puto fuisse Thucydideae, ita ut quae inde a libro tertio narrata sunt, ea ipso tempore, quo facta sunt, a Xenophonte adnotata et conscripta, postea autem illo tempore, quod supra constituimus, novis curis elaborata sint. Libros autem primum et secundum, quibus Thucydidis historiam continuavit, uno tenore videtur scripsisse, ita ut editionem eorum usque ad id tempus reservaret, quo totum opus in publicum edidit.

Venio nunc ad Agesilaum. Qui liber si scriptus est paullo post mortem Agesilai, scripserat quidem illo tempore Hellenica sua Xenophon, nec vero ediderat nec novis curis elaboraverat. Itaque illo tempore nemo alius nisi ipse Xenophon ex Hellenicis in Agesilaum transferre poterat. Nequaquam vero statui potest, hoc postea ab aliquo frigido sophista factum esse, quae est Valckenaerii ad Herod. III, 134. opinio. Talis homo si transtulisset illas particulas, cur non maluisset ad verbum ex Hellenicis in Agesilaum transscribere? Cur mutasset et meliorum loco deteriora posuisset? Xenophon ipse transtulit illas particulas, sed transscripsit e commentariis nondum elaboratis. Unde varietas illa explicanda, quae in his ipsis particulis invenitur. Orationem autem, qua in narratione earundem rerum in Hellenicis usus est, multo praestare dicendi rationi in Agesilao conspicuae probaturus sum. Dicendi genus in Hellenicis est concinnius, strictius, accuratius, novam omnino prodit curam, novum studium. Haec una est ratio, qua diversitas explicanda est. Altera in eo consistit, quod in Hellenicis eorum rationem habuit, quae antea narravit, ita ut interdum narratio aliter esset instituenda, quam in Agesilao. Sed quum in Agesilao rhetoris magis quam historici personam agat, multa etiam addita sunt, quibus res gestae Agesilai rhetorice exornantur, ut quid in singulis laudandum sit, rhetorice explicetur. Cujus rei quum studiosior esset quam historiae, fortasse Xenophon ipse, quum Hellenica sua denuo curaret, nonnulla ex Agesilao suo in illis mutavit. Valere videtur hoc de libr. IV, 3, 19. ἐνταῦθα δὴ Ἀγησίλαον ἀνδρεῖον μὲν ἔξεστιν εἰπεῖν κ. τ. λ. — ἀπέθνησκον et de IV, 3, 16. διηγήσομαι δὲ καὶ τὴν μάχην. Transtulit autem eas potissimum particulas, quas in Hellenicis accuratissime narraverat, quae pertinent maxime ad id expeditionis tempus, quo Xenophon ipse in exercitu Agesilai fuerat (cf. Xen. Anab. V, 3, 6. Plut. Ages. 18. Xen.

Ages. II, 9. ἑώρων κ. τ. λ. Diog. Laert. II, 6, 7.). Narrationes autem tales elegit, e quibus discere posset futurus dux bellicus. Post descriptionem pugnae Coroneensis multo brevius res gestas exposuit Xenophon. Nec contradicam ei, qui proposuerit, Xenophontem propterea hoc facere, quod inde ab illo tempore res minus claras Agesilaus gesserit; maxime autem inveteratum illud Thebanorum odium interdum eum ad injusta facta impulit. Attamen hac quoque suspicione liberare malim Xenophontem, qui omnino res gestas commemorare tantum vult (III, 1.), ut inde melius cognoscantur mores, quorum descriptio ei majori curae est. Quae ultimis capitis secundi paragraphis narrantur, ea non potuit transscribere ex Hellenicis, quum ibi non sint narrata. Agesilaum autem a Xenophonte nunquam editum esse infra probabo.

Quae si recte disputavimus de Hellenicorum et Agesilai ratione, critico in utroque libro caute erit agendum, ne, quae in altero aliter comparata inveniat, in altero corrigat. Videtur hac in re interdum peccasse Dindorfius.

En ipsam Hellenicorum et Agesilai comparationem! —

Primum indicantur loci, qui ex Hellenicis in Agesilaum translati sunt:

Hellen.	III,	4, 6.	Ages.	I,	11.
„	„	11. 12.	„	„	13—16.
„	„	15—24.	„	„	23—32.
„	„	25.	„	„	35.
„	IV,	3, 3—9.	„	II,	2—5.
„	„	15.	„	„	6.
„	„	16—21.	„	„	9—16.
„	„	4, 49.	„	„	17.
„	„	5, 3.	„	„	19.

Multa in Agesilao addita sunt et, qua postulat encomium, rhetorica ratione amplificata. Sufficit hos locos afferre: I, 12. 17—22. II, 35. extr. usque ad finem primi capitis. II, 7. 8.

Nonnulla pro Hellenicorum ratione aut aliter narrata aut prorsus omissa sunt.

Hellen. III, 4, 11. legitur ἐπὶ τῷ καταβάντι στρ. παρὰ βασιλέως. Verba παρὰ βασιλ. omissa sunt in Ages. I, 13. propterea quod hanc rem paullo ante I, 11. commemoravit, sed in Hellenicis haec scripserat III, 4, 6. et deinde inseruerat aliam prorsus narrationem.

Hellen. III, 4, 25. quum scripsisset ὅτε δ' αὕτη ἡ μάχη — ὑπ' αὐτοῦ, debebat pergere: γνοὺς δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Περσῶν βασιλεύς. Sed in Ages. I, 35. quum priora Hellenicorum verba omisisset non multum ad Agesilaum pertinentia, continuavit orationem his: ὁ μέντοι Περσ. βασ. νομίσας.

Quae in Ages. II, 9. leguntur: ἑώρων δὲ τάς τε φάλαγγας ἀλλήλων ἰσομάλους (Dind. ἰσομάχους), σχεδὸν δὲ καὶ οἱ

ἱππεῖς ἦσαν ἑκατέρων ἰσοπληθεῖς, ea in Hellenicis desunt, quamvis et antecedentia et sequentia Agesilai verba in Hellenicis inveniantur. Puto autem, Xenophontem haec verba in Hellenicis suis delevisse, quum ea iterum curaret, quippe quae recedant a reliqua narrandi ratione, qua nusquam illis se rebus interfuisse dixit. Sententia autem quae inest, eandem jam aptiore loco protulit IV, 3, 15. ἱππεῖς δ' αὖ παραπλήσιοι ἀμφοτέροις τὸ πλῆθος.

In Ages. II, 11. leguntur haec: ὧν Ἡριππίδας ἐξενάγει. ἦσαν δ' αὐτοὶ (Dind. οὗτοι) τῶν τε ἐξ οἴκου αὐτῷ συστρατευσαμένων καὶ τῶν Κυρείων τινὲς καὶ Ἴωνες. — Contra in Hellen. IV, 3, 17. verba ἦσαν δ' οὗτοι — τινες omissa sunt et quidem propterea, quod hanc ipsam rem explicavit antea III, 4, 20. Ἡριππίδαν ἐπὶ τοὺς Κυρείους (sc. ἔταξεν).

Ages. II, 12. Priora hujus paragraphi verba inveniuntur etiam in Hellenicis IV, 3, 19. et, ut supra proposui verba καὶ συμβαλόντες τὰς ἀσπίδας — ἀπέθνησκον fortasse ex Agesilao in Hellenica fluxerunt; sed posteriora verba καὶ κραυγὴ μὲν οὐδεμία παρῆν, οὐ μὴν οὐδὲ σιγή, φωνὴ δέ τις ἦν τοιαύτη, οἵαν ὀργή τε καὶ μάχη παράσχοιτ' ἄν, in Hellenicis prorsus omisit, non ducens in illo libro altiores dicendi spiritus, rhetori convenientes. Cap. II. paragraphus 14. eadem de caussa omissa est in Hellenicis.

Cap. II. paragraphi 16. ultima verba in Hellenicis omissa sunt haec: (οἴκαδε ἀπεχώρει) ἑλόμενος ἀντὶ τοῦ μέγιστος εἶναι ἐν τῇ Ἀσίᾳ οἴκοι τὰ νόμιμα μὲν ἄρχειν, τὰ νόμιμα δὲ ἄρχεσθαι. Conveniunt autem haec ipsa verba encomio, et recte de iis judicavit Baumgarten-Crusius contra Schneiderum, qui ea translata vult ad extremam §. 36. cap. I. Cap. II. paragraphus 17. quamquam translata est ex Hellen. IV, 4, 17., altera tamen ratio ab altera recedit primum eo, quod in Hellenicis Lacedaemoniis tribuitur, quod in Ages. soli Agesilao; deinde quod pro verbis τὰ ἐπὶ τὸ Λέχαιον τείνοντα τείχη in Hellenicis alia reposita sunt, quum illa murorum definitio supra jam inveniatur IV, 4, 7. Idem valet de §. 18., quae paragraphus formata est ad Hellenica IV, 5, 1. sed ita, ut de solo Agesilao memorentur, quae in Hellen. Lacedaemoniis tribuuntur. —

Probatur nunc instituta comparatione, orationem in Hellenicis esse simpliciorem, venustiorem, magis convenientem. Narratio accuratius instituta est et supervacaneis omissis in elegantem concinnitatem redacta. Quae in Hellenicis desunt, nequaquam ex Agesilao inserenda sunt. Verba in Hellenicis aptiora electa sunt, numerus orationis suavius ad aures cadit.

Hellen. III, 4, 12. τἀναντία ἀποστρέψας ἐπὶ Φρυγίας ἐπορεύετο, accuratius quam in Ages. I, 16. ἀντιστρέψας ἐπὶ

Φρυγ. — Hellen. III, 4, 12. *καὶ τάς τε ἐν τῇ πορείᾳ πόλεις κατεστρέφετο.* Haec profecto ad rem significandam sufficiunt et de industria excidit supervacanea illa verba, quae leguntur in Ages. I, 16. *ἀπαντώσας δυνάμεις ἀναλαμβάνων ἦγε καὶ τάς.* Miror autem, quod Dindorf. haec verba in Hellenicis addidit omnibus in libris omissa. Atque quum alibi quoque eodem modo egerit vir doctissimus, videtur non intellexisse, quae esset Agesilai ratio cum Hellenicis comparati. Etiam Schneiderus falsus est, quod in Hellen. haec verba restituenda putavit.

Hellen. III, 4, 15. *προειπὼν δὲ — ἐποίησεν*, melius quam in Ages. I, 24. *προεῖπε δὲ καὶ ἐποίησεν.*

Hellen. III, 4, 15. *ἐποίησεν οὕτω ταῦτα ξυντόμως πράττεσθαι ὥσπερ ἄν τις τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ ἀποθανούμενον προθύμως ζητοίη* aptius quam Ages. I, 23. *ἐποίησεν οὕτως ἕκαστον προθύμως ταῦτα πράττειν ὥσπερ — προθύμως μαστεύοι.* Evitavit in Hellen. molestam ejusdem vocabuli *προθύμως* repetitionem. De *ζητοίη* et *μαστεύοι* vide ad Ages. l. l.

Ages. I, 24. *ἔταξε δὲ καὶ πόλεις — ἐνεργόν.* Haec verba prorsus omissa sunt in Hellenicis. Vide notam ad Ages. l. l.

Hellen. III, 4, 16. *ξυνήγαγε μὲν — ἀσκῆσαι δ' αὐτὸ* melius quam Ages. I, 25. *ξυνήγαγε — ἀσκῆσαι δὲ καὶ αὐτό.* Hellen. ibid. *ταῖς τε ὁπλιτικαῖς — καὶ ταῖς ἱππικαῖς* aptiore ordine, quam Ages. l. l. *καὶ ταῖς ἱππικαῖς — καὶ ταῖς ὁπλιτικαῖς.* De *ἄν* particula in Ages. delenda vide infra. Hellen. ibid. *τὰ μὲν γιμνάσια πάντα.* Ages. omisso *πάντα.* Hellen. ibid. *ἀνδρῶν τῶν γυμναζομένων, τὸν δὲ ἱππόδρομον τῶν ἱππαζομένων.* Hac collocatione articuli non est opus addatur supervacaneum *ἱππέων*, quod legitur in Ages. l. l. *τῶν ἀνδρῶν γυμναζομένων, τὸν δὲ ἱππόδρομον ἱππέων ἱππαζομένων.* Hellen. ibid. *μελετῶντας* aptius quam Ages. *ἐπὶ στόχον ἱέντας*, quum *τῶν ἀκοντιστῶν καὶ τῶν τοξοτῶν* studium non solum *ἐν τῷ ἱέναι ἐπὶ στόχον* consistat.

Hellen. III, 4, 17. *παντοδαπῶν καὶ ἵππων καὶ ὅπλων ὠνίων.* Ages. I, 26. *παντ. καὶ ὅπλων καὶ ἵππων ὠνίων.* Sed arma melius post commemorantur, quum verbis subsequentibus recenseat armorum fabricatores. Hellen. ibid. *καὶ οἱ χαλκεῖς καὶ οἱ σκυτοτόμοι καὶ οἱ ζώγραφοι.* Haec verba ita sunt delecta, ut melius cadant ad aures, quam Ages. I, 26. *καὶ οἱ σιδηρεῖς καὶ σκυτεῖς καὶ γραφεῖς.* Atque etiam ex articulo in Hellenicis repetito novam cognoveris curam in illis libris a Xenophonte collocatam.

Hellen. III, 4, 18. *ἐστεφανωμένους ἀπὸ τῶν γυμνασίων ἀπιόντας* simplicius quam Ages. I, 27. *ἐστεφανωμένους τε, ὅπου ἀπὸ τῶν γυμνασίων ἴοιεν.*

Hellen. ibid. *θεοὺς μὲν σέβοιντο, τὰ δὲ πολεμικὰ ἀσκοῖεν, πειθαρχεῖν δὲ μελετῷεν.* Variata oratio magis de-

lectat quam Ages. l. l. *θεοὺς μὲν σέβοιεν — πειθαρχίαν δὲ μελετῷεν.*

Hellen. III, 4, 19. *μαλακούς* aptius quam Ages. I, 28. *πίονας*, quum qui pingues sunt, iidem non semper sint molles et inertes, nec alibi vocabulum *πίων* apud Xen. invenitur.

Hellen. III, 4, 21. *ἐνέβαλε* fortius quam Ages. I, 29. *ἐχώρησε.* ibid. *τετάρτῃ* omisso supervacaneo *ἡμέρᾳ* quod additur in Ages. l. l.

Hellen. III, 4, 22. *Αγησίλαος* sine articulo recte. Neque addere eum debebat cum Leonclavio Schneiderus ex Ages. l. l. Alias quoque omissus est articulus in Hellen., qui in Agesilao adjicitur. Cf. Hellen. III, 4, 11. — Ag. I, 13. Hell. III, 4, 18. — Ag. I, 27. Hell. IV, 3, 16. — Ag. II, 9. Hell. IV, 3, 18. — Ag. II, 11. Hell. IV, 3, 20. — Ag. II, 13. Recte hos locos tractavit Dindorfius.

Hellen. III, 4, 23. *παρατεταγμένους* ratione habita antecedentis *ἀντιπαρετάξαντο* aptius quam Ages. I, 31. *ἀντιτεταγμένους.* Nequaquam vero opus est Baumgartenii conjectura *ἀντιπαρατεταγμένους.*

Hellen. III, 4, 24. *οἱ Πέρσαι* simplicius quam Ag. I, 32. *οἱ ἀγαθοὶ τῶν Περσῶν.*

Hellen. ibid. *παρῆν* omisso molesto additamento *ἐπ' αὐτοὺς* Ages. l. l.

Hellen. ibid. supervacaneum *ἔχων* omissum est, quod adjicitur Ages. l. l.

Hellen. IV, 3, 3. *διαλλάξας* usitatius quam Ages. II, 2. *ἐξαμείψας.* Hellen. ibid. *φυγάδες τότ' ἐτύγχανον* simplicius quam Ages. l. l. *τότε ὄντες ἐτύγχανον.* Hellen. ibid. *ἐκακούργουν αὐτὸν ἐπακολουθοῦντες* multo elegantius quam Ag. l. l. *ἐκακ. οὗτοι ἐφεπόμενοι.*

Hellen. IV, 3, 4. *ἐκώλυον τῆς πορείας* omisso supervacaneo *αὐτόν*, quod est in Ages. II, 2.

Hellen. ibid. *ἐπελαύνοντες* aptius de equitibus, quam *ἐπιτιθέμενοι* Ages. l. l. — Hellen. ibid. *ἀπὸ τοῦ στόματος* simplicius et melius quam Ages. l. l. *ἀπὸ τοῦ προηγουμένου στρατεύματος.* De h. l. vide infra.

Hellen. IV, 3, 6. *ὡς τάχιστα* aptius quam Ages. II, 3. *κατὰ κράτος.*

Hellen. ibid. *οἱ μὲν αὐτῶν ἔφυγον, οἱ δ' ἀνέστρεψαν· οἱ δὲ πειρώμενοι τοῦτο ποιεῖν πλαγ.* — Ag. II, 3. *οἱ μὲν αὐτῶν οὐδ' ἀνέστρεψαν, οἱ δὲ καὶ ἀναστρέφειν πειρώμενοι πλαγίους κ. τ. λ.* Concedo in Agesilao paucioribus verbis idem esse dictum, sed Hellenicorum orationem planiorem et magis perspicuam esse quisque videt. Mira est autem doctissimi Dindorfii ad Hellen. l. l. annotatio, probare hunc ipsum locum luculenter, quam absurdos Hellenica sint correctores experta. Cavendum erat viro doctissimo, ne, quae in Hel-

lenicis aliter comparata inveniret, statim secundum Agesilaum corrigeret. Hunc quidem locum, si vera sunt, quae supra de Hellenicorum et Agesilai ratione disputavimus, non debebat mutare ex Agesilao. Reposuit autem Dindorf. verba, quae in Ages. leguntur, in Hellen. l. l.

Hellen. IV, 3, 8. φυγὴ τῶν Θετταλῶν. Ages. II, 4. verba τῶν Θετταλῶν omissa sunt; sed recte addita in Hellen. sunt perspicuitatis caussa.

Hellen. ibid. οἱ δὲ καὶ ἡλίσκοντο supervacaneo ζῶντες omisso, quod legitur Ages. II, 4.

Hellen. ibid. πρὶν omisso ἤ quod additur Ages. l. l. De reliquis verbis, in quibus scriptura Hellenicorum ἐν τῷ ὄρει Ναρθακίῳ (Dind. τῷ Ναρθακίῳ) recedit ab Ages. ἐπὶ τῷ ὄρει τῶν Ναρθακιέων vide infra.

Hellen. IV, 3, 9. ξυνέλεξεν simplicius quam ἐμηχανήσατο Ages. II, 5.

Hellen. ibid. τὴν λοιπὴν omisso supervacaneo ἤδη, quod est in Ages. II, 5.

Hellen. IV, 3, 15. scriptor numerum pugnantium ad Coroneam multo diligentius et copiosius refert, quam Ag. II, 6.

Hellen. IV, 3, 16. οἱ δ' αὖ Θηβαῖοι αὐτοὶ μὲν δεξιὸν εἶχον, Ἀργεῖοι δ' αὐτοῖς τὸ εὐώνυμον. Prorsus non intellexit concinnitatem orationis, cui Hellenicorum scriptura optime consultum est, Dindorf., qui hunc locum mutavit ex Ages. II, 9. οἱ δ' αὖ Θηβαῖοι αὐτοὶ μὲν δέξιοι ἦσαν, Ἀργεῖοι δ' αὐτοῖς τὸ εὐώνυμον εἶχον.

Hellen. IV, 3, 18. συσπειραθέντες ἐχώρουν clarius, quam Ages. II, 11. ubi omittitur συσπειραθέντες, nec tamen hoc verbum est ex Hellenicis cum Weiskio reponendum.

Hellen. IV, 3, 20. ὡς ὀγδοήκοντα diligenter, ut historicum decet; contra in Ages. II, 13. ὡς omittitur.

Ages. II, 13. (τραύματα ἔχων) πάντοσε καὶ παντοίοις ὅπλοις, quae verba rhetorem non dedecent, historicus omisit Hellen. IV, 3, 20.

Ages. II, 15. συνελκύσαντες τοὺς τῶν πολεμίων νεκροὺς εἴσω φάλαγγος. Haec verba omissa sunt in Hellen. IV, 3, 20. De hoc loco, quem interpretes non recte intellexerunt, vide infra.

Hellen. IV, 3, 21. κήρυκας fortasse verius quam κήρυκα in Ages. II, 16. quamvis res tam tenues vix decerni possint.

Hellen. IV, 5, 3. narratio diligentius instituta, quam Ages. II, 18. Verbum ἀπεχώρησε, quod est in Hellenicis, est simplicius quam μετεστρατοπεδεύσατο (Ages.) et προδιδομένης (Hellen.) usitatius quam ἐνδιδομένης (Ages.).

Indicantur loci, in quibus tempora variantur; utrum praestet saepe difficile est judicatu.

Hell. III, 4, 6. αἰσθανόμενος.	Ages. I, 11. αἰσθόμενος.
— — 12. περιῆγε.	— — 15. περιήγαγε.
— — ἐλάμβανε.	— — ἔλαβε.
— — 16. φανεῖεν.	— — 25. φαίνοιντο.
— — 19. ἐμβάλλειν.	— — 28. ἐμβαλεῖν.
— — 24. ἔφυγον [Dind. ἔφευγον].	— — 32. ἔφευγον [Weisk. ἔφυγον].
— — ἐτράποντο.	— — ἐτρέποντο.
— — 25. ἀποτέμνει.	— — 35. ἀπέτεμεν.
— IV, 3, 9. ἐπορεύετο.	— II, 5. ἐπορεύθη.
— — 20. ἐκέλευσε [Dind. ἐκέλευε].	— — 13. ἐκέλευε.
— — ἐγεγένητο	— — ἐγένετο.
— — προσενήνεκτο.	— — προσηνέχθη.

Interdum mutata est collocatio verborum, ut non multum intersit, utra deligatur. Sed sua cuique loco videtur retinenda.

Hell. III, 4, 6. εἶχε πρόσθεν	Ages. I, 11. πρ. εἶχε.
— — 11. εἶναι Ἀγ. τῆς β. παρ.	— — 13. Ἀγ. τῆς β. παρ. εἶναι.
— — 12. αὐτὸν ὁρμήσειν	— — 15. ὁρμ. αὐτόν.
— — περιῆγε πεδιόν	— — πεδ. περιήγαγε.
— — 16. ἐκ δὲ τούτου	— — 25. ἐκ τούτου δέ.
— — 17. ἦν μεστή	— — 26. μεστὴ ἦν.
— IV, 3, 16. αὐτῷ ἔσχατοι ἦσαν	— II, 9. ἐσχ. ἦσ. αὐτῷ.
— — 17. ἐπ' (ἀπ') ἀμφοτέρων ἦν	— — 10. ἦν ἀπ' ἀμφοτέρων.

Indicantur loci, in quibus aut aliis delectis vocabulis aut diversa instituta dicendi ratione paullisper oratio utriusque libri immutata est, sed ita, ut difficile sit discrimen, utrum praeferendum sit. Nos quoque eodem modo versamur in scriptis, quae denuo recensemus, ut interdum mutemus etiamsi neque opus est, neque novum, quod reponimus, pristino melius. En ipsa exempla.

Hell. III, 4, 6. ἔχειν	Ages. I, 11. πράσσειν.
— — 11. ἐλάττω	— — 13. μείονα.
— — 15. ζητοίη	— — 23. μαστεύοι (vide infra).
— — 17. ὥστ' οἴεσθαι	— — 26. ὥστ' ἂν ἡγήσω.
— — 20. οὕτω	— — 28. αὐτῷ.
— — 21. εἶχε	— — 29. παρεῖχε v. Schaef. ind. Greg. Cor. p. 985.
— — 23. καλόν [Dind. καιρόν?]	— — 31. καιρόν.
— — ἱππέων [Dind. ὁπλιτῶν]	— — 31. ὁπλιτῶν.

De hoc loco, qui corruptus est, vide infra.

Hell. III, 4, 24. ἐπεί — Ages. I, 32. ἐπειδή.

Eodem modo Hell. IV, 3, 20. et Ag. II, 11.

Hell. III, 4, 24. ἐπακολουθοῦντες	Ages. I, 32. ἑπόμενοι.
— IV, 3, 4. ἐπ' οὐρᾷ	— II, 2. ἐπ' οὐράν.

Hell. IV, 3, 6. πέμπει	Ages. II, 3. παραπέμπει.
— — περί	— — ἀμφί.

Eodem modo Hell. IV, 3, 8. Ages. II, 4. Hell. IV, 3, 17. — Ages. II, 11.

Hell. IV, 3, 8. Πολύμαχος	Ages. II, 4. Πολύχαρμος.

Non debebat Dindorf. in Hellen. scribere Πολύχαρμος, quum utrumque idem significet et varietas ab ipso Xenophonte sine dubio profecta sit.

Hell. IV, 3, 8. ἐν	Ages. II, 4. ἐπί
— — 9. ἔμεινε.	— — 5. κατέμεινε.
— — 16. οἷα	— — 9. οἷαπερ.
— — 18. εἴησαν	— — 11. εἰσί.
— — 19. ἀναμφισβητήτως	— — 12. ἀναμφιλόγως.
— — 19. ἀκολουθοῦντι	— — 12. ἑπομένῳ.
— — 20. Ἀγησιλάου.	— — 13. σὺν Ἀγησιλάῳ.
— — νεῴ	— — ναῷ (vide infra).
— III, 4, 20. ᾗ	— — ὅποι.
— IV, 4, 19. κατὰ Τενέαν [Dind.]	— — 17. κατὰ τὰ στενά.
— V, 1. κτήνη	— — 18. βοσκήματα.

Minoris etiam momenti sunt ea, quae sequuntur, in quibus quum saepe varient codices, vix certi quid definiri potest.

Hell. III, 4, 6. ἐπέμεινε	Ages. I, 11. ἐνέμεινε.
— — 11. ἑαυτόν	— — 14. αὐτόν.
— — 15. ὅτι	— — 23. ὡς.
— — ἅπαν	— — πᾶν.
— — 18. καὶ ἐκεῖνο	— — 27. κἀκεῖνα.
— — πρῶτα	— — πρῶτον.
— — 20. καὶ τό τε	— — 29. τό τε οὖν.
— — εὐθὺς ἐς	— — εὐθύς (de hoc loco vide infra).
— — 22. εἰς ἁρπαγήν	— — 30. καθ' ἁρπαγήν.
— — 24. εἰς ἁρπ.	— — 31. ἐφ' ἁρπ.
— — 25. αὐτοῦ.	— — 35. ἑαυτοῦ.
— IV, 3, 3. μὲν οὖν	— II, 2. μέν.
— — καὶ πῇ [Dind. καὶ γάρ]	— — 9. καὶ γάρ.
— — τῶν γε	— — τῶν.
— — 16. τὸ μετ' αὐτοῦ [Dind. Addend. p. 283. τοῦ]	— — τοῦ μεθ' ἑαυτοῦ.
— — 17. ἐπ' ἀμφοτέρων Dind. fortasse recte ἀπ' ἀμφ.	— — 10 ἀπ' ἀμφ.
— IV, 17. ἔτρεψαν τό	— — 11. ἐτρέψαντο τό.

Hoc loco propter sequens τὸ vix decerni potest, quid scribendum sit; utrumque dici potest.

Hell. IV, 3, 17. μέντοι	Ages. II, 11. μέν (sed viri docti h. l. proposuerunt μέντοι.

Alterius partis, quae versatur in moribus, hoc fere est argumentum:

cap. III. laudatur Agesilaus ob fidem suam, quam quibus in rebus praestiterit, propositis Spithridatis, Cotyis, Pharnabazi exemplis illustratur.

cap. IV. Fuit Agesilaus non solum ab omni avaritia alienus, sed etiam re sua familiari liberaliter usus est. cap. V. Exercuit et laborum tolerantiam et voluptatum abstinentiam. cap. VI. Magna fuit ejus fortitudo; magna prudentia bellica. cap. VII. Patriae amore commotus omnia sustinuit, patriae legibus libenter paruit, contra Persas, ut communem Graeciae hostem, inimicissime animatus. cap. VIII. et cap. IX. Magnum animum conjunxit cum animo ad officia praestanda parato, comitatem cum gravitate. Apparet ejus frugalitas et simplicitas luculentissime, comparata cum fastu et luxuria Persarum regis. cap. X. Agesilaus fuit insignis imperator, excellens virtutibus, labore et studio quaesitis, dignusque est, qui encomio celebretur. cap. XI. Multa, quae antea jam commemorata sunt, uno conspectu proponuntur, omnino quaedam agendi principia memorantur, quae Agesilaus secutus sit.

Apparet autem ex hoc argumento, caput undecimum aliquid habere incommodi, quum aptissime videatur libellus decimo capite finiri. Intellexerunt hoc bene viri docti, qui hac potissimum re commoti aut totam Agesilai vitam aut certe ultimum hoc caput ab Xenophonte abjudicarunt. Dico autem eos viros doctos, quorum sententias cap. I. recensui. Nec vero defuerunt huic quoque capiti defensores atque, qui totius libri integritatis assertores exstiterunt, vario modo additum caput ultimum explicare et excusare studuerunt. Ex editoribus autem unius Schneideri juvat proferre sententiam, quam solam veram putavit Baumgarten-Crusius. Nititur autem illa sententia explicatione vocabuli *κεφάλαια*, quod ab initio cap. XI. legitur: *βούλομαι δὲ καὶ ἐν κεφαλαίοις ἐπανελθεῖν κ. τ. λ.* Intelligit autem Schneiderus locos communes, elementa, principia, fontes virtutum, ad quos narratio antecedentium referatur et quibus dictorum factorumque caussae aperiantur atque illustrentur. Attamen videtur Schneiderus a vero aberrasse. Aliam prorsus eamque fortasse probabiliorem sententiam in medium protulit Sauppius in quaest. Xen. p. 4., inesse in hoc ultimo capite prima laudationis elementa et quasi *ὑπόμνημα*, quo scriptor rationem libri conscribendi designaverit. Post mortem, ita pergit Sauppius, Xenophontis qui quae conscripserat ille, invenit, hoc *ὑπόμνημα* et expositionem, quamquam non absolutam omnino, contexuit atque ita quae minus cohaererent composuit adjectisque quibusdam orationis vinculis edidit. — Luciano quidem auctore in libro de conscrib.

hist. cap. 48. est historici officium, primum lineamenta quaedam sibi designare: *καὶ ἐπειδὰν ἀθροίσῃ ἅπαντα ἢ τὰ πλεῖστα, πρῶτα μὲν ὑπόμνημά τι συνυφαινέτω αὐτῶν καὶ σῶμα ποιείτω ἀκαλλὲς ἔτι καὶ ἀδιάρθρωτον.* Attamen ne Sauppio quidem prorsus assentiri possum, quamvis id primus omnium recte vidisse videatur, caput illud ultimum non esse ab ipso Xenophonte editum. Facili autem negotio probari potest, totum libellum nunquam esse a Xenophonte editum. Hanc autem omnino fuisse eorum librorum sortem, qui a Xenophonte sene conscripti sunt, eadem veri specie conjici potest. Unde videtur explicanda diversa illa natura et indoles illorum librorum, a Xenophontea dicendi et cogitandi ratione tantopere interdum alienorum, ut illa discrepantia impulerit viros doctos ad tales libros a Xenophonte abjudicandos. Neque omnino hoc mirum est. Multa conscripsit Xenophon senex et quum Hellenica denuo essent curanda, quae ipse emisit in publicum Xenophon, neglecti jacebant minores libri. Agesilaum autem in hunc esse numerum referendum totius libri et forma et indoles declarat. Accuratiore autem instituta disputatione apparebit, non esse in ultimo illo capite lineamenta quaedam, quorum expositio contineatur prioribus, sed nullam omnino libri partem, nec rerum gestarum, nec morum descriptionem ita elaboratam esse, ut absolutum librum opinatus Xenophon eum emisisse putari possit. —

Prima autem capita non edidisset Xenophon nisi eodem modo recensita, quo modo Hellenica sua edidit. Ii autem loci, qui non sunt ex Hellenicis translati, magis etiam oratione negligenti et minus accurata laborant. Atque ex quibusdam dicendi formulis, ut I, 6. *ὅσα γε μὴν ἐν τῇ βασιλείᾳ διεπράξατο, νῦν διηγήσομαι.* 10. *ἐν τοίνυν τῇ Ἀσίᾳ ἥδε πρώτη πρᾶξις ἐγένετο.* 12. *ἐμοὶ οὖν τοῦτο πρῶτον.* 17. *στρατηγικὸν οὖν καὶ τοῦτο ἐδόκει.* 36. *ἄξιόν γε μὴν καὶ ἐντεῦθεν ὑπερβαλλόντως ἄγασθαι.* 38. *τῶν μὲν δὴ ἐν τῇ Ἀσίᾳ πράξεων τοῦτο τέλος ἐγένετο*, aliisque multis cognoveris potius scriptorem in futurum usum adnotantem, quam accurate et diligenter narrantem.

In reliquis libri capitibus similia deprehendi posse statim docet caput tertium, a quo incipit morum descriptio. Indicat scriptor verbis (§. 2.) *Ἀγησίλαος γὰρ τὰ θεῖα οὕτως ἐσέβετο*, se de pietate Agesilai dicturum esse, et hoc ipsum sibi fecisse videtur, finem imponens huic capiti verbis *καὶ περὶ μὲν εὐσεβείας ταῦτα.* Attamen fere nihil de pietate protulit, sed illustravit Agesilai fidem et dictorum conventorumque constantiam tribus ex Hellenicis petitis exemplis. Itaque quum Xenophon in Hellenicis ubique pietatem Agesilai summis laudibus extulerit, conjicere licet, hoc caput non esse accurate ab illo elaboratum, ut si edidisset hunc

librum, denuo curaturus fuisset. Hoc ipsum autem, quod etiam ex formula, περὶ μὲν εὐσεβείας ταῦτα, colligas, magis etiam apparebit ex iis, quae infra de capite XI. disputabuntur. Bene autem elaborata sunt quae sequuntur capita, IV. et V., in quibus agitur de justitia cum liberalitate conjuncta et de temperantia. Quare in his capitibus nihil fere invenitur, quo offendaris. Etiam caput VI., quo de fortitudine et prudentia bellica loquitur, diligentius scriptum est; attamen clausula reliquis non videtur bene convenire atque insunt in ea quaedam, quae ipsi Xenophonti non videntur suffecisse, id quod infra probaturus sum. In quarta paragrapho nonnulla verba exciderunt et addenda videntur ex Plutarch. Ages. IV.; nec vero assentiendum censeo Schneidero, qui putavit etiam in sequentibus τοὺς δέ γε στρατιώτας aliquid deesse, fortasse συμπονῶν, quod respondeat antecedentibus πειθόμενος et πρόθυμος ὤν. Ejusmodi quid addidisset Xenophon, si denuo hunc librum recensuisset; quod quum nunc desit, inservit hic ipse locus explicandae libri rationi. In capite septimo agitur de Agesilai patriae amore, de ejus benevolentia erga omnes cives, de perpetuo Persarum odio. Ut ipse scriptor indicat ab initio καθ' ἓν μὲν ἕκαστον μακρὸν ἂν εἴη γράφειν et ὡς δ' ἐν βραχεῖ εἰπεῖν, universam tantum aliquam illarum virtutum laudem promisit; sed quae protulit, bene ea disposita sunt, etiamsi in dicendi ratione quaedam insunt, quae, si edidisset librum, emendasset. Sed capiti octavo novam curam defuisse facile intelligitur. Cognoveris orationis quandam difficultatem et verborum inopiam ex formulis deinceps se excipientibus, §. 4. ἐγὼ οὖν καὶ τοῦτο ἐπαινῶ Ἀγησιλάου ibid. ἄγαμαι δὲ κἀκεῖνο 5. ἐπαινῶ δὲ κἀκεῖνο 6. ἐκεῖνό γε μὴν αὐτοῦ τίς οὐκ ἂν ἀγασθείη; Aliis quoque laborat oratio incommodis nec extremum caput aptum et idoneum videtur. Eodem modo ex capite nono facile intelligitur, scriptorem adnotasse tantum pauca in futurum usum. Vel ipsa ratio, qua cum antecedenti conjungitur haec sectio, ἀλλὰ μὴν ἐρῶ γε, ὡς καὶ τὸν τρόπον ὑπεστήσατο τῇ τοῦ Πέρσου ἀλαζονείᾳ, aliquid duri habet. Sine dubio Xenophon, si accuratius elaborasset hunc librum elaboratumque edidisset, singulas res, quibus differt Agesilai vivendi ratio a Persicis regibus, aptis locis narrationi suae intexuisset; itaque quae hoc capite de frugalitate et temperantia praedicantur, capiti quinto aliisque locis aut annexuisset aut intexuisset. Aliaque, quae §§. 6. et 7. memorantur, prorsus non pertinent ad eam materiam, quam a se tractatum iri initio capitis indicavit. Praeterea autem habet hoc caput in dicendi quoque ratione, quibus offendamur.

Ex capitis decimi ratione intelligitur, voluisse Xenophontem finire encomium suum. Ipse dicit ab initio ἐγὼ

μὲν οὖν τὰ τοιαῦτα ἐπαινῶ Ἀγησίλαον. In §§. 2. et 3. Agesilaum imitaturis proponit, ita ut consilium, quod supra statuimus, indicet, quemadmodum hoc facere solemus aut ab initio libri alicujus aut in fine aut utroque in loco. Quarta autem paragraphus clausulam efficit totius libri; praedicatur Agesilaus, quod felix vitam usque ad summam senectutem transegerit.

Quid igitur sibi vult caput ultimum? si omittitur, nihil desideratur: quum additum sit explicanda ejus est ratio. Nolo enumerare hujus capitis argumentum, quum unoquoque enunciato prorsus alia sit sententia prolata. Nullum omnino apparet in hoc capite esse ordinem, nullam sententiarum convenientiam. Itaque quid statuendum est? Lineamenta totius encomii inesse quominus statuas prohibet ratio, qua singulae sententiae tractantur, quum aliae copiose explicatae sint, ut plura inveniantur, quam in ipso encomio, aliae indicatae tantum sint. Deinde non posset explicari, cur prorsus alio ordine singula disposita essent atque in ipso encomio. Quid igitur? Puto equidem, Xenophontem jam advertisse animum ad Agesilaum denuo elaborandum et quum duo prima capita ex Hellenicorum nova recensione esset emendaturus, statim aggressus est alteram encomii partem, morum descriptionem. Cujus rei haec in capite undecimo inveni vestigia. In paragraphis 1. et 2. copiose illustratur Agesilai pietas, quam indicavit tantum cap. III., ubi de ea erat locuturus. Itaque quum intellexisset Xenophon, illo capite rem satis gravem et ipsi alibi saepe celebratam strictim tantum narratam esse, accuratius persequutus est eandem materiam adjectis iis, quae videbantur deesse. Ad eandem sententiam pertinent, quae cap. XI, 8. leguntur: ἀεὶ δὲ δεισιδαίμων ἦν, νομίζων τοὺς μὲν καλῶς ζῶντας οὔπω εὐδαίμονας, τοὺς δ' εὐκλεῶς τετελευτηκότας ἤδη μακαρίους. Eodem modo ea, quae leguntur in cap. X, §. 4. videtur mihi Xenophon nova cura pertractasse, et quae visa est in illo loco inesse difficultas, ita optime tollitur, ut statuamus, Xenophontem novum totius encomii finem confecisse, conservatum nobis in cap. XI, 14. 15. 16. Hae certe paragraphi accuratissime elimatae sunt, ut saepe laudentur ab aliis scriptoribus (vide supra). Atque iis omnia eadem, quae cap. X, 4. leguntur, melius et copiosius illustrata sunt. — Porro videbantur Xenophonti nonnulla in encomio omissa, quae memoratu digna existimabat; quo modo explicaverim ea, quae leguntur cap. XI, §. 4. ὁπότε δὲ ψεγόντων κ. τ. λ. Itaque fortasse etiam ea, quae leguntur cap. VI, 8., in quibus nonnulla offensioni sunt, immutavit et ea reponere voluit, quae scripta sunt cap. XI, 12. 13. Sed aliquid certi de talibus rebus non poterit proferri. Praeterea autem nonnulla, quae legun-

tur in capite ultimo, ita comparata sunt, ut videantur lineamenta accuratioris futurae expositionis. Sententiae sunt paucis verbis enunciatae, eaedem interdum repetuntur (XI, 4. *ἐπαινούμενος κ. τ. λ.* coll. XI, 5.), omnia sine ordine disjecta sunt. Videtur autem mihi Xenophon rhetoricam fere instituisse exercitationem, ut nonnulla huc illuc verteret itaque iterum iterumque corrigeret; atque videtur hoc eo majore studio fecisse, quum hoc orationis genus nondum exercitatum haberet, certe nihil tale palam edidisset. Atque si perfecisset, quod inceperat Xenophon, factum esset, ut egregie elimatus prodiisset ejus Agesilaus. Sed finem operis intercepit mors et, quae inceperat Xenophon, qui invenit, ea edidit. Composuit ea, quae de Agesilao invenit, praeter ea, quae capp. I—X. leguntur, suo ipsius arbitratu, ordinem sententiarum non curavit, singula interdum orationis vincula addidit, et ut cohaereret caput ultimum, quod ex illis frustis confecit, cum antecedentibus, adjecit verba *βούλομαι δὲ καὶ ἐν κεφαλαίοις ἐπανελθεῖν τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ, ὡς ἂν ὁ ἔπαινος εὐμνημονεστέρως ἔχῃ*, quae Xenophontis esse, quidquid contradicitur, nego.

Cap. IV.

Quaeritur, num dicendi genus Xenophonteum sit.

Multum est de dictione Xenophontea a viris doctis disputatum. Difficillimam esse talem quaestionem intelligitur. Consentaneum autem videtur, in hoc libro eam ita tantum recte institui posse, ut permulta ex propria encomii natura, quod rhetorice tractari necesse est, explicentur. Ex veteribus quidem ad hanc rem jam Aristides attendit, qui in libro secundo Artium Rhetoricarum ad sententias suas illustrandas permulta ex Agesilao petivit exempla. Agitur autem in illo libro *περὶ ἀφελείας*, et p. 515. ed. Jebb. Xenophonti potissimum *ἀφελὴς λόγος* tribuitur. Maxime autem huc pertinent ea, quae leguntur p. 515. init., qui mihi locus de toto Agesilai encomio videtur valere: *καὶ Ξενοφῶν ἕκαστα τῶν νοημάτων ψιλὰ κατ' ἰδίαν τίθησιν, ὡς ἐν τῷ Ἀγησιλάῳ, αὐτὰ καθ' αὑτά. ὅθεν ἄν τις καὶ ἐῤῥῖφθαι νοήσειε τὰ νοήματα, οὐ μὴν ἔῤῥιπταί γε· ἀλλ' ἔστι μὲν ἕκαστα ἐν ἐπισφαλείᾳ* (*ἀσφαλείᾳ* Norrm. non recte, ut videtur) *προηγμένα, ἀφῃρημένα δὲ τῆς κατὰ λεπτὸν ἐξετάσεως, καὶ προσθήκης καὶ μεταθέσεως καὶ ἐναλλαγῶν καὶ πάντων τῶν τοιούτων. καὶ ἁπλῶς τὰ τοιαῦτα φαίνεται· ὅθεν καὶ διαστάσεις πολλαὶ καὶ συνεχεῖς καὶ ἀρχαὶ τῶν νοημάτων οὐχ ἡνωμέναι ἔτι, ἀλλ' ἀπηρτισμέναι· ἔτι δὲ ἄλλα καὶ ἄλλα μάλιστα φαίνεται τὰ λεγόμενα, καὶ οὐχ*

ὡς ὕφος ἐστὶ τὸ σύγγραμμα, ἀλλ' ὥςπερ κατὰ κόμμα λαλιῶν ἔδει προηγμένων.

Τοῦτο μὲν οὖν πεποίηκε καὶ τὸ διηγήμασιν εἶναι δοκεῖν τὰ λεγόμενα ἀνδρὸς ἀγαθοῦ πράξεως· οὐ μὴν πάντη καὶ ἐν παντὶ ἁρμόζει, ἔμοιγε δοκεῖν, τῶν ἀφελῶν λόγων (ed. Dindorf. tom. II. p. 797.).

Reliqua autem ex singulari sorte explicanda sunt, quam hunc librum expertum esse supra demonstrare studuimus, ubi de plerisque rebus huc pertinentibus jam disputatum est.

Imprimis autem videntur offensioni esse permulta a Xenophonte in aliis scriptis non usurpata vocabula. Cui rei etiamsi non plurimum auctoritatis, quemadmodum saepe factum est, tribui potest, id tamen non potest negari, hic illic aliquid inde colligi posse. Xenophontis autem scripta referta esse omnia vocabulis, quae dicuntur ἅπαξ λεγόμενα, et Xenophontem potissimum rariorem interdum dicendi rationem aut ad poesin appropinquantem aut dialecti cujusdam propriam elegisse et veteres et recentiores viri docti saepe animadverterunt.

Helladius quidem grammaticus hanc mixtam Xenophontis dialectum inde explicare studuit, quod diu inter barbaros versatus esset. Maxime autem Xenophontis cum Spartanis consuetudinem valuisse ad dialectum ejus constituendam, ut inde, quae Spartanorum propria essent, in eam irreperent, primus indagavit Haasius in editione sua Reipublicae Lacedaemoniorum.

Conferri possunt de Xenophontis dialecto Ruhnken. ad Xen. Mem. III, 9, 6. Schaef. ad Gregor. Corinth. p. 620. all. Lobeck. ad Phryn. p. 89 sq. Poppo in praeff. Anabas. et Cyrop. Verissima est Hemsterhusii observatio ad Thom. Mag. p. 26. „Apis illa Attica voces phrasesque tum poeticas tum Doricas, quarum in aliis scriptoribus Atticis nullum est vestigium, si virtutem orationi adjungant, non aspernatur.“

Inflato quodam orationis ornatu, sophistam magis quam Xenophontem decenti, primus offensus est Valckenaer. ad Herod. IX, 27. judicioque suo favere putavit locum, qui legitur X, 1. ὁ δὲ καρτερίᾳ μὲν πρωτεύων, ἔνθα πονεῖν καιρός, ἀλκῇ δὲ ὅπου ἀνδρείας ἀγών, γνώμῃ δὲ ὅπου βουλῆς ἔργον. Cui loco similes permultos alios addere poterat Valckenaerius: VI, 5. ἐξαπατῶν μέν, ὅπου καιρὸς εἴη, φθάνων δὲ, ὅπου τάχους δέοι, λήθων δέ, ὅπου τοῦτο συμφέρει κ. τ. λ. VI, 8. ὥςτε ἀκαταφρόνητος μὲν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν διετέλεσεν, ἀζήμιος δὲ ὑπὸ τῶν πολιτῶν, ἄμεμπτος δὲ ὑπὸ τῶν φίλων, πολυεραστότατος δὲ καὶ πολυεπαινετώτατος ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων. VII, 1. οὐ πόνων ὑφίετο, οὐ κινδύνων ἀφίστατο, οὐ χρημάτων ἐφείδετο, οὐ σῶμα, οὐ γῆρας προὐφασίζετο. Longum est, omnes locos recensere; cf. VII, 3. 7. XI, 15. all. Huc

refero etiam illum locum, qui saepe (cf. supra) a veteribus laudatur, ut de scriptore eo minus dubitari possit, II, 14. ἐπεί γε μὴν ἔληξεν ἡ μάχη παρῆν δὴ θεάσασθαι ἔνθα συνέπεσον ἀλλήλοις, τὴν μὲν γῆν αἵματι πεφυρμένην, νεκροὺς δὲ κειμένους φιλίους καὶ πολεμίους μετ' ἀλλήλων, ἀσπίδας δὲ διατεθρυμμένας, δόρατα συντεθραυσμένα, ἐγχειρίδια γυμνὰ κουλεῶν τὰ μὲν χαμαὶ, τὰ δ' ἐν σώμασι, τὰ δ' ἔτι μετὰ χεῖρας.

Talibus locis, quibus eodem modo Valckenaerium offensum esse conjici potest, nihil omnino probari contra Xenophontis auctoritatem docet narratio illa pulcherrima et ornatissima de Hercule, in qua Xenophon Prodicum est imitatus, Xen. Mem. II, 1, 21—34. Ad hanc unam narrationem eos ablegare sufficit, quibus tales res offensioni sunt. Probavit autem Xenophon, se orationis vela, alias plerumque contracta, expandere etiam posse, si juvet altius surgere. Ita efficitur oratio comtior et brevior: in ipsa brevitate inest ea quae postulatur gravitas. Sed cum gravitate suavitatem etiam conjungere nemo veterum scriptorum Xenophonte callidius potuit. Reperiuntur autem multi alii quoque loci in reliquis Xenophontis scriptis eodem orationis ornatu insignes. En pauca exempla. Mem. I, 2, 24. 25. I, 4, 7. Cyrop. VIII, 7, 6 sq. III, 3, 57. I, 6, 24. Anab. II, 5, 9. Atque cum Ages. XI, 15., qui locus ipse a veteribus multum laudatur (vide supra) aptissimus est alius, qui conferatur, in Mem. IV, 4, 17. ubi eadem interrogationum accumulatione eadem cum vi usus est Xenophon.

Singulares orationis virtutes in nostro libro conspicuas multis aliis locis animadvertit Aristides. *Εὐρυθμίαν* laudavit (p. 494, 12.) in verbis *καί τοι τὸ ἐν τῇ κρατίστῃ κ. τ. λ.* (Ages. I, 5.), *γλυκύτητα* (p. 510, 13.) in Ages. VI, 7. Idem p. 511, 11. verbis *καλὸν δὲ καὶ δριμὺν τὸν λόγον ἐργάζονται καὶ παραθέσεις τῶν ὁμοίων, ὡς ἐν τῇ ἀναβάσει ἐπὶ τοῦ Κύρου· ἆθλα προὔθηκε ταῖς ἱππικαῖς τάξεσιν, ἥτις κράτιστα ἱππεύοι·* respexit Ages. I, 25. — p. 518, 11. *ἔνιαι δὲ χρήσεις ἴδιαι τῶν ἀφελῶν εἰσι καὶ οὐκ ἂν μετήνεγκες οὐδαμῶς εἰς πολιτικὸν λόγον, ὡς ὑπερβαλλόντως ἀνὴρ ἀγαθὸς ἐγένετο* (Ages. I, 1. sed legitur *τελέως*). p. 519, 11. *γυμνάσια ἀνδρῶν κ. τ. λ.* (Ages. I, 25.). *ταῦτα πάντα τῆς ἀφελείας.* Nam *ὅσα ὀνόματα τόπων καὶ χωρίων πρόσφορά ἐστιν ἐν τῷ ἀφελεῖ λόγῳ, ταῦτα χρὴ ἐπιλέγεσθαι.* p. 530, 15. *„ἡ δὲ οἰκουμένη μέν, σπειρομένη δὲ ἀέναον τὴν τροφὴν παρέχεται“ πάνυ δὲ τοῦ ἐγκωμιαστικοῦ εἴδους τὸ τοιοῦτον σχῆμα.*

His Aristidis locis multi alii addi possunt. Etiam in verbis *ἡδόμενος τῷ ἔργῳ, ὅτι* (II, 5.) agnovit *τὸν ἀφελῆ λόγον*, cui convenire etiam putat usum pronominis *ὅςτις* (I, 37.).

Huc accedit, quod, quo animi dolore affectus erat Xenophon, is videtur valuisse ad dicendi genus, quod praecipue

in moribus describendis sententias et breviter et acute prolatas postulabat.

Venio jam ad singula. Insunt autem in hoc libro permulta vocabula, quae in reliquis scriptis Xenophontis non inveniuntur, quorum nonnulla offensioni esse possunt, alia autem ita comparata sunt, ut et apud optimos scriptores et similiter formata apud ipsum Xenophontem inveniantur. Placet ea hoc loco ordine collecta proponere:

Α.

ἀβρύνεσθαι IX, 2. vid. not.
ἀγάστως I, 24. vid. not.
ἀθορύβητος VI, 7.
αἰσχροκέρδης XI, 3.
ἀκαταφρόνητος VI, 8. vid. not.
ἀκονιτί VI, 3. vid. not.
ἀνέκπληκτος VI, 7.
ἀντεπιδεικνύναι I, 11.
ἀντιδιαβαίνειν I, 8.
ἀντίπροικα I, 18. vid. not.
ἀντισκευάζεσθαι VIII, 6.
ἀνώχυρος VI, 6.
ἁρματροφεῖν IX, 6.

Γ.

γηραιός XI, 5.

Δ.

διάβολος XI, 5. vid. not.
διπλασιάζειν V, 1.
δυςεξαπάτητος XI, 12.
δυςπρόςοδος IX, 2.

Ε.

ἐγκώμιον X, 3. vid. not.
ἐκδιώκειν III, 1. vid. not.
ἐνιαύσιος II, 1. vid. not.
ἐξαμείβειν II, 2. vid. not.
ἐξομιλεῖν XI, 4. vid. not.
ἐπίκτητος I, 36. vid. not.
εὐβουλία XI, 9. vid. not.
εὐγένεια I, 4. vid. not.
εὐγνωμόνως II, 25. vid. not.
εὐκαίρως VIII, 3.
εὐμνημονεστέρως XI, 1.
εὐρώστως II, 24. vid. not.
ἐφορεῖον I, 36. vid. not.

Θ.

θηρευτής IX, 6. vid. not.
θοινάζειν VIII, 7. vid. not.
θρῆνος X, 3. vid. not.

Ι.

ἰσόμαλος (?) II, 9. vid. not.

Κ.

κακόδοξος IV, 1.
κάνναθρον VIII, 7. vid. not.
κανών X, 2.
κουλεός II, 14. vid. not.

Μ.

μανικός V, 4. vid. not.
μεγάλαυχος VIII, 1.
μεγαλογνωμοσύνη VIII, 3.
μισέλλην II, 20.
μισοπέρσης VII, 7. vid. not.
μνήμων XI, 13.

Π.

παραμυθία V, 3.
παράπαν VII, 7. vid. not.
πειθαρχία I, 27. vid. not.
πίων I, 28. vid. not.
πλαστός I, 38.
πολυεπαίνετος VI, 8. vid. not.
πολυέραστος VI, 8.
προπιστεύειν IV, 4.
προςάπτειν I, 36.
προςωφελεῖν XI, 8.

Σ.

σεμνύεσθαι IX, 1. 2.
σπανίως IX, 1.
στάθμη X, 2.
συγκαθιστάναι II, 31.
συγκινδυνεύειν XI, 13.
συνελκύειν II, 15, IX, 4.
συνεπιτελεῖν II, 17.
συνθραύειν II, 14.
συσπουδάζειν VIII, 2.
σωφρόνημα V, 4.

Υ.

ὑπέραυχος XI, 11.
ὑπερβαλλόντως I, 36. vid. not.
ὑπερφρονεῖν XI, 2.

Φ.

φιλέλλην II, 31. VII, 4.
φιλεταιρία II, 21.
φιλοκηδεμών XI, 12.
φρονηματίας I, 24. vid. not.

Χ.

χοροποιός II, 17.

Praeterea etiam in hoc libro nonnulla inveniuntur vocabula, quae videntur poetarum esse, sed qualibus et ipse Xenophon in reliquis libris usus est. Huc refero: *ἀέναος* I, 20. *ἀΐδιος* XI, 16. *ἐξαίσιος* II, 4. *λύειν μισθόν* I, 32. *μήκιστος* X, 4. XI, 15. *στόμα* XI, 15. vid. not. *φύρειν* II, 14. vid. not.

Ad laconicam dialectum videntur pertinere praeter ea vocabula, quae usurpata sunt de rebus Loconicis, *νεοδαμώδεις* I, 7. *λαφυροπῶλαι* I, 18. *δημόσιον* ibid. *ἐφορεῖον* I, 36. *ἀπὸ τῶν οἴκοι τελῶν* ibid. *κάνναθρον* VIII, 7. *μόρα* II, 27. *διμοιρία* III, 1., haec etiam: *μαστεύειν* I, 23. *θοινή* V, 1. *θοινάζειν* VIII, 7. etc. Sed talia nimis sunt difficilia et subtilia, quam quae ego ad liquidum perducere possim.

Duobus locis offensus est Bernhardy in syntax. gr p. 323. et p. 327. Alter legitur I, 10. *τὰς — πόλεις Ἑλληνίδας*, alter est in cap. IX, 1. *τῷ εἰς κάλλος βίῳ*. Quos quomodo explicandos ego putaverim, ex adnotationibus intelligi poterit. Praeterea fortasse memoratu dignus est locus, qui legitur in cap. XI, 14. *ἐφιέμενος δόξαν*, de quo vid. not.

His ita disputatis videtur apparere, si singularum rerum ratio habeatur, quae Xenophontis dictionem constituerint et singularis sortis, quae huic libro contigerit, nihil omnino inesse, quod alicujus momenti sit ad librum Xenophonti eripiendum.

Cap. V.

Sententiae in Agesilao prolatae sunt vere Xenophonteae.

Facilius etiam est intellectu, sententias tales esse prolatas, e quibus Xenophontem et philosophum et Socratis discipulum agnoscas. Qui quum semper studeret, Socraticam disciplinam ad vitam convertere nec quidquam sanctius haberet, quam ut propositis exemplis aut fugiendis aut imitandis mores hominum suorum emendaret, hoc ipso encomio virtutes Agesilai celebravit, ut essent *παράδειγμα τοῖς ἀνδραγαθίαν ἀσκεῖν βουλομένοις* (cap. X.). Tres autem illas virtutes Socrati primarias, justitiam dico cum pietate, fortitudinem, temperantiam, ubique a Xenophonte commendatas, non potuisset melius et ad animos efficacius inculcare nisi exemplo viri propositi, quem, quum ab ipso esset Socratica disciplina imbutus (Cic. de orat. III, 34.), ornatum iis vitae usus comprobaverat. Agesilaus erat is vir, quem et perfectissimum boni viri exemplar suspiciebat et dignissimum cen-

suit, quem imitandum intuerentur, quicunque aliquando bellici duces et boni reges evadere vellent. Nam, ut ipsis Xenophontis (cap. X.) verbis utar, τίς ἂν ἢ θεοσεβῆ μιμούμενος ἀνόσιος γένοιτο, ἢ δίκαιον ἄδικος, ἢ σώφρονα ὑβριστὴς, ἢ ἐγκρατῆ ἀκρατής; vide Volckmar. l. l. p. 8. Itaque in Agesilao omnes eae virtutes proponuntur, quae alibi quoque commendatae cum Xenophontis ingenio optime consentiunt Conf. initia capitum IV. V. VI. VII. VIII. IX. cum Memorabilium capitibus. Quod ut melius etiam intelligatur, juvabit omnes colligere locos, quibus optime Xenophontem nostrum cognoscamus, collectosque similibus, quibus eadem de re locutus est, locis comparare.

Imprimis autem laudat Xenophon Agesilai pietatem et justitiam laudatasque commendat (cap. III. I, 27. XI, 1.). Pietatem quidem quum maxime ubique celebravit Xenophon (conf. Mem. IV, 3. ubi demonstratur, pietatem erga deos omnis virtutis esse fundamentum), tum in Hellenicis Agesilaum frequentissimum deorum cultorem demonstravit. Cf. hac de re C. Peter in commentatione crit. de Xen. Hellen. p. 87. De justitia et fide, quas laudavit cap. III, 5. οὕτω μέγα καὶ καλὸν κτῆμα τοῖς τε ἄλλοις ἅπασι καὶ ἀνδρὶ δὴ στρατηγῷ τὸ ὅσιόν τε καὶ πιστὸν εἶναί τε καὶ οὕτω ἐγνῶσθαι, eodem fere modo exposuit in Anabas. VII, 7, 41. Justitia autem, cujus est, suum cuique tribuere, conspicitur etiam in gratiis referendis. Qua de re quae scripta sunt cap. IV, 2. si comparamus cum Cyrop. I, 2, 7 sq. agnoscimus Xenophontem. Persarum quidem mos (Cyrop. l. l.), poenae infligendae iis, qui ingrati animi crimen in se contraxerant, non obtinebatur apud Athenienses, quare legitur cap. IV, 2. χάριτας — ὧν οὐκ εἰσὶ δίκαι πρὸς τὸν μὴ ἀποδίδοντα et in Mem. II, 2, 13. ἡ πόλις ἄλλης μὲν ἀχαριστίας οὐδεμιᾶς ἐπιμελεῖται οὐδὲ δικάζει. Alio Memorab. loco (II, 2, 1.) ingrati inter injustos referuntur. Cum iis autem, quae dicit Xenophon cap. IV, 1. περὶ τῆς εἰς χρήματα δικαιοσύνης, conferri potest locus in Anab. I, 9, 16 sqq.

Quam cap. V. et alibi laudat temperantiam, sine ea ne aliarum quidem virtutum ullam esse utilitatem dixit in Cyrop. III, 1, 16. Copiosius autem de temperantia exposuit in Mem. I, 5. Quae cap V, 3. de ἐγκρατείᾳ dixit, quam ad labores relatam patientiam interpretari possis, eadem fere leguntur in Cyrop. I, 6, 25. Ad voluptates autem si retuleris ἐγκράτειαν, maxime ad venerem, cibum, potum, continentiam eam appellaveris. Propter hanc quoque quum laudet Agesilaum cap. V, 1. 2. 4 sqq., colligendi sunt similes loci, quibus eandem commendat. Imprimis autem conferri possunt Mem. II, 1. et de Rep. Lac. cap. V.

Bellicas autem virtutes, quibus insignis fuit Agesilaus, si accuratius consideraveris, ex iis quoque laudatis et commendatis Xenophontem agnoscas necesse est, quo, quum ipse esset rei militaris peritissimus, vix quisquam illo quidem tempore rectius de iis judicare poterat.

Fortitudinem Agesilai optime cognoscere licet e narratione rerum gestarum, quam quum in capp. I. II. ex Hellenicis expressam legamus, sufficiat ad illum librum relegare. Sed quae singula de prudentia bellica praedicantur, ea licet singulatim persequi. Quae leguntur I, 17. *ὅτι ἐπεὶ πόλεμος προεῤῥήθη καὶ τὸ ἐξαπατᾶν ὅσιόν τε καὶ δίκαιον ἐξ ἐκείνου ἐγένετο,* prorsus ex Xenophontis sententia dicta sunt, quam proposuit in Mem. III, 1, 6. ubi Socrates disputat, bonum ducem debere *καὶ ἁπλοῦν τε καὶ ἐπίβουλον καὶ φυλακτικόν τε καὶ κλέπτην εἶναι* et in Cyrop. I, 6, 27. ubi dicit, opus esse ei, qui hostium victor evadere velit, *καὶ ἐπίβουλον εἶναι καὶ κρυψίνουν* (alias, si non agitur de hostibus, *κρυψίνους* non probatur, et Agesilao laudi vertitur a Xenophonte XI, 5. quod tales viros odit) *καὶ δολερὸν καὶ ἀπατεῶνα καὶ κλέπτην καὶ ἅρπαγα καὶ ἐν παντὶ πλεονέκτην τῶν πολεμίων.* Cf. Hipparch. V, 11. Mem. IV, 2, 15. 17. et de ipso Agesilao Hellen. IV, 3, 13. V, 4, 19. Cum iis quae dixit in cap. VI, 4. *τοὺς δέ γε στρατιώτας ἅμα πειθομένους καὶ φιλοῦντας αὐτὸν παρεῖχε. καίτοι πῶς ἂν ἰσχυροτέρα γένοιτο φάλαγξ ἢ διὰ τὸ μὲν πείθεσθαι εὔτακτος οὖσα, διὰ δὲ τὸ φιλεῖν τὸν ἄρχοντα πιστῶς παροῦσα;* plane consentit locus in Cyrop. VII, 1, 30. *δῆλον, ὡς οὐκ ἔστιν ἰσχυροτέρα φάλαγξ ἢ ὅταν ἐκ φίλων συμμάχων ἠθροισμένη ᾖ.*

Rationem autem, qua procedebat Agesilaus ad pugnam, *ἡσύχως* (VI, 7.) commendatam vides in Cyrop. V, 3, 43. *ἐπιμελεῖσθε δὲ τοῦ σιωπῇ πορεύεσθαι.*

Quae laudatur Agesilai virtus, quod voluerit potius *τὴν στρατιὰν ἢ ἑαυτὸν πλουτίζειν* (IV, 6.) eam commendat Socrates discipulo in Mem. III, 1, 6.

Imprimis autem Xenophontem agnoscas in aemulationis commendatione, quae invenitur in cap. II, 8. *ἔτι δὲ φιλονεικίαν ἐνέβαλε πρὸς ἀλλήλους τοῖς μετ᾽ αὐτοῦ, ὅπως ἕκαστοι αὐτῶν ἄριστοι φαίνοιντο.* Est enim haec sententia apud Xenophontem frequentissima. Cf. Cyrop. II, 1, 22. VII, 1, 18. VIII, 2, 26. de Republ. Lac. IV, 2.

Neque quae de aliis Agesilai virtutibus regem maxime ornantibus praedicantur, discedunt ab iis, quae alibi de iisdem proponuntur. Ages. VII, 1. *βασιλέως ἀγαθοῦ τοῦτο ἔργον ἐνόμιζε τὸ τοὺς ἀρχομένους ὡς πλεῖστα ἀγαθὰ ποιεῖν,* cum quo loco bene concinit alius locus in Mem. III, 2, 2. ubi laudatur et explicatur Homericum *ἀμφότερον, βασιλεύς τ᾽ ἀγαθὸς κρατερός τ᾽ αἰχμητής.* Talem autem regem depinxit

Agesilaum, qualis debet esse rex, qui ex Cyri sententia (Cyrop. VIII, 1, 1.) nihil differt a bono patre.

In Agesilao (V, 1.) haec leguntur: διμοιρίαν γε μὴν λαμβάνων ἐν ταῖς θοίναις οὐχ οὕτως (Dind. ὅπως) ἀμφοτέραις ἐχρῆτο, ἀλλὰ διαπέμπων οὐδετέραν αὑτῷ κατέλειπε, νομίζων βασιλεῖ τοῦτο διαπλασιασθῆναι οὐχὶ πλησμονῆς ἕνεκα ἀλλ' ὅπως ἔχοι καὶ τούτῳ τιμᾶν εἴ τινα βούλοιτο. Similia Xenophon de Cyro narrat in Anab. I, 9, 25 sqq. et de altero Cyro in Cyrop. VIII, 2, 3. 4, 6.

Jam vero ut clarius etiam exsplendescat Agesilai virtus, comparat eum Persarum regi. Quis autem Persicorum morum et institutorum Xenophonte erat peritior? Itaque certissimum mihi videtur, quae narrentur a Xenophonte in Cyrop. VII, 5, 37. de Persarum regum more raro in publicum prodeundi, ea respici ab eodem scriptore in Ages. IX, 1. Et quae de luxuria Persarum regum in Cyrop. VIII, 8. exponuntur et in Ages. IX, 3. retractantur, optime consentiunt cum Xenophontis ingenio, similem luxuriae descriptionem exhibentis in Mem. II, 1, 30. Narratio autem de Persicorum regum sedis mutandae consuetudine (IX, 5.) referenda est ad copiosam ejusdem rei descriptionem in Cyrop. VIII, 6, 22. Cum Xen. Ages. IX, 7. εἰ δὲ φίλην κ. τ. λ. consentiunt, quae scripsit Xenophon in Hieron. XI, 7.

Neque desunt in Agesilao magis etiam singularia Xenophontei ingenii vestigia.

Imprimis autem dico eximium Spartanorum eorumque reipublicae amorem.

Pertinet huc exordium libri, quum initium ceperit a laudanda patria I, 4. τοιγαροῦν ἄλλη μὲν οὐδεμία ἀρχὴ φανερά ἐστι διαγεγενημένη ἀδιάσπαστος οὔτε δημοκρατία οὔτ' ὀλιγαρχία οὔτε τυραννὶς οὔτε βασιλεία· αὕτη δὲ μόνη διαμένει συνεχὴς βασιλεία. Quod h. l. affert laudis documentum Xenophontem aperte prodit idem iisdem paene verbis praedicantem in Republ. Laced. XV, 1. αὕτη ἡ ἀρχὴ διατελεῖ οἵαπερ ἐξ ἀρχῆς κατεστάθη· τὰς δὲ ἄλλας πολιτείας εὕροι ἄν τις μετακεκινημένας καὶ ἔτι νῦν μετακινουμένας. Et quae paullo ante leguntur in Ages. I, 4. τῇ δέ γε μὴν καὶ κοινῇ ἄξιον ἐπαινέσαι τήν τε πατρίδα καὶ τὸ γένος αὐτῶν. ἥ τε γὰρ πόλις οὐδεπώποτε φθονήσασα τοῦ προτετιμῆσθαι αὐτούς, ἐπεχείρησε καταλῦσαι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν οἵ τε βασιλεῖς οὐδεπώποτε μειζόνων ὠρέχθησαν, ἢ ἐφ' οἷςπερ ἐξ ἀρχῆς τὴν βασιλείαν παρέλαβον, ea apte comparari possunt cum Republ. Laced. XV, 8. αὗται μὲν οὖν αἱ τιμαὶ οἴκοι ζῶντι βασιλεῖ δέδονται οὐδέν τι πολὺ ὑπερφέρουσαι τῶν ἰδιωτικῶν· οὐ γὰρ ἐβουλήθη οὔτε τοῖς βασιλεῦσι τυραννικὸν φρόνημα παραστῆσαι οὔτε τοῖς πολίταις φθόνον ἐμποιῆσαι τῆς δυνάμεως.

In Ages. I, 3. Spartanorum reges dicuntur *ἡγεμόνων ἡγεμονεύειν*. Huic loco conferri potest alius, qui legitur in Mem. III, 5, 14.

Imprimis autem laudare solet Xenophon Spartanorum *πειθαρχίαν*. Itaque Xenophontem agnosco in Ages. I, 27. *ὅπου γὰρ ἄνδρες θεοὺς μὲν σέβοιεν, πολεμικὰ δὲ ἀσκοῖεν, πειθαρχίαν δὲ μελετῷεν, πῶς οὐκ εἰκὸς ἐνταῦθα πάντα μεστὰ ἐλπίδων ἀγαθῶν εἶναι;* Conferantur Mem. III, 5, 16. *πότε δὲ οὕτως (Ἀθηναῖοι ὥςπερ Λακεδαιμόνιοι) πείσονται τοῖς ἄρχουσιν;* et imprimis Mem. IV, 4, 15. Videndus praeterea est de Spartanorum *πειθαρχίᾳ* Haas. ad Xen. Rempubl. Laced. VIII, 1, p. 151. ubi alii quoque Xenophontis loci citantur.

Ex Ages. IX, 6. ubi laudi vertitur Agesilao, quod canes venaticas nutriverit, cognoscere licet Xenophontem *φιλοκύνηγον* (Diog. Laert. vit. Xen. XII, 56.). Xenophontem enim venationis, de qua ipse singularem libellum scripsit, studiosissimum fuisse notissimum est. Ipse exulans, teste Diog. Laert. VIII, 52., *διετέλει κυνηγετῶν* et ejus filii Scillunte venationem exercuerunt. Anab. V, 3, 10. Quare exercitationes venaticas, quibus et ipsi Lacedaemonii excellebant, non destitit laudare; cf. Cyrop. I, 2, 10. VIII, 1, 34 sqq.

Quas sententias, quibus ex aliis locis petitae aliae quoque addi possunt, qui accurate consideraverit, non poterit non Xenophonteas habere et quicunque diligentius in Xenophonte versatus est Xenophontem suum statim cognoscet.

Cap. VI.

De fide et auctoritate historica.

De historica Agesilai Xenophontei fide quum ita tantum recte judicari possit, si quos habemus scriptores de Agesilao narrantes antea in disceptationem vocavimus et quae omnino sit Xenophontis historici auctoritas cognovimus, primum dicendum videtur

de scriptoribus, qui de Agesilao exposuerunt.

Praeter *Xenophontem*, de quo infra dicetur, singularem Agesilai vitam nobis exhibuit

Cornelius Nepos, a quo maxime Xenophonteum Agesilaum in usum adhibitum esse et ex initio libri „quum a ceteris scriptoribus, tum eximie a Xenophonte Socratico collaudatus est; eo enim usus est familiarissime“ et ex aliis locis facili negotio intelligitur. Luculentissimum autem hujus obsequii exemplum invenitur in cap. V. init., de quo loco, quum deceptus Cornelius iterum deceperit interpretes, paucis disserendum est. Leguntur autem ibi haec: „post hoc proelium collatum est omne bellum circa Corinthum ideoque

Corinthium est appellatum. Hic quum una pugna decem millia hostium *Agesilao duce* cecidissent eoque facto opes adversariorum debilitatae viderentur, tantum abfuit ab insolentia gloriae, ut commiseratus sit fortunam Graeciae, quod tam multi a se victi vitio adversariorum concidissent: namque illa multitudine, si sana mens esset, Graeciae supplicium Persas dare potuisse.“ Recte quidem offensi sunt viri docti verbis „*Agesilao duce*,“ quum ex Xenophontis Hellenicis et Plutarcho appareat, non interfuisse Agesilaum proelio ad Corinthum commisso, ad quod haec res pertinet. Interpretes autem Cornelii excusare student scriptorem suum eo, quod duces ipsi, etiamsi intersint proelio, non cognoscant numerum mortuorum, sed certis hominibus ex suis hoc negotium dent, vel eo, quod multa duce aliquo fieri dicantur, quae absente eo auspiciis ejus fiant. Neutra ratio vera est. Miscuit Cornelius diversa, ut saepe. Non intellexerunt viri docti, eum de bello Corinthiaco loqui, quod post pugnam Coronensem collatum est, de quo bello exposuerunt Diod. XIV, 86. Xen. Ages. II, 17 sqq. Hellen. IV, 4 sqq. Plutarch. Ages. XXII. Aperte hoc ipsum dixit Cornelius: post hoc proelium (sc. ad Coroneam) collatum est omne bellum etc. Erravit autem propterea, quod Xenophontis encomium negligenter sequutus est, qui quum hanc rem, quae pertinet ad pugnam Corinthiacam, descriptam a Xen. Hellen. IV, 2, 9—23. Diod. XIV, 83. all., in cap. VII, 5. ita memoret, ut statim subjungat aliquid, quod ipso bello Corinthiaco factum est, in errorem induxit Cornelium, ut pugnas miscuerit. Praeterea autem aperte ex Xenophontis Agesilao hausit in cap. IV. „Agesilaus opulentissimo regno praeposuit bonam existimationem multoque gloriosius duxit, si institutis patriae paruisset quam si bello superasset Asiam“ quae conferas cum Xen. Ages. II, 16. extr., ubi tanta valuit Cornelii auctoritas Schneidero, ut Xenophontis verba alieno loco collocata putaret; sed vide notam. — Cornel. Nep. IV: „ut si privatus in comitio esset Spartae.“ Xen. Ages. I, 36. *ἢ εἰ ἐν τῷ ἐφορείῳ ἔτυχεν ἑστηκὼς μόνος παρὰ τοὺς πέντε.* Cornel. Nep. cap. IV. „tantaque usus est celeritate, ut quod iter Xerxes anno vertente confecerat, hic transierit triginta diebus.“ Xen. Ages. II, 1. *καὶ ἣν ἐνιαυσίαν ὁδὸν ὁ βάρβαρος ἐποιήσατο, ταύτην μεῖον ἢ ἐν μηνὶ κατήνυσεν ὁ Ἀγησίλαος.* — Cornel. Nep. cap. IV. extr. coll. Xen. Ages. XI, 1. In reliquis fere omnibus cum Plutarcho consentit. Si vera sunt, quae nuper docte disputavit Rinckius in libro, cujus hic est titulus: Aemilius ~~Paullus~~ de excellentibus ducibus externarum gentium et Cornelii Nepotis quae supersunt. Edidit Car. Ludov. Roth. Praemissa sunt Rinckii prolegomena ad Aem. Probum. Basileae 1841., non Nepos,

sed Aemilius Probus scriptor Agesilai est, qui post Plutarchum vixerit, ut, ubi consentiant, brevior uberiorem, obscurior illustriorem exscripsisse videatur. Cf. Rinck. p. LIV. coll. p. CXXXI.

Diodorus de Agesilao rebusque illo tempore a Lacedaemoniis gestis exposuit in Bibliothecae suae libr. XIV, 79 — XV, 93. Omnia fere minus accurate narravit, ut non duxerit sibi religioni pugnantium numerum negligenter afferre et temporum ordinem perturbare; interdum autem ita copiose narrat, ut ex largis fontibus hausisse videatur. Saepe recedit a Xenophonte et in descriptione pugnae ad Sardes commissae (XIV, 80.) Wesselingus eum putat Theopompum sequi. Eandem conjecturam proposuit Wesselingus ad XIV, 82. 83., ubi fortasse etiam Anaximenis historiam adhibuit, quum tanta sit ejus a Xenophonte discrepantia, ut quaecunque tribuit Xenophon Agesilao, Diodorus tribuat Agidi. Non esse magnam ejus auctoritatem docere potest Plutarchus, qui cum Xenophonte consentit. Difficultatis tollendae periculum fecit Wesselingus ad illum locum. Eodem modo Diod. XV, 93. omnia miscuit, quae narrantur de expeditione Aegyptiaca. Cf. Wesseling. ad l. l. et Perizon. ad Aelian. Var. Hist. V, 1.

Plutarchus autem, qui vitam Agesilai scripsit, longe optimus est et certissimus auctor. Secutus est praeter Xenophontem (vid. Heeren de fontibus et auctoritate vitarum parallel. Plutarch. p. 46 sqq.), quem ipse laudat cap. IV. XIX. XXXIV. et *Theopompum* Chium (cap. X. XXXI. XXXII. XXXVI. extr. quo loco fortasse vitiose legitur Θεόφραστος. vid. not. ad II, 30.), a quo nonnulla de Agesilao scripta servavit Athenaeus IX, 384. a. XIII, 609. b. XIV, 616. d. XIV, 657. b. XV, 676. d., et *Duridem* Samium (cap. III.) et alios. Cum Xenophonteis ea, quae leguntur inde a cap. VI. usque ad cap. XIV., prorsus consentiunt. Narrat satis copiose de Agesilao; liber ejus propterea quoque locupletissimus est habendus, quod totam Agesilai vitam usque ad mortem persequitur. Atque etiamsi interdum, ubi Xenophontem maxime sequitur, suaves inserit narrationes (cf. cap. XIII. coll. Xen. Hellen. IV, 1, 39.), solet tamen graviores tantum res accuratius persequi, ita ut majorem quam apud Xenophontem narrationis invenias aequabilitatem. — Nonnulla etiam habet in Lysandro et Artaxerxe.

Sed auctori *Apophthegmatum Laconicorum*, sive ille est Plutarchus, sive alius quidam, non videtur magna fides habenda, quum pro ratione libelli sui singulas tantum res ad res gestas cognoscendas et dijudicandas non multum valentes narraverit. Videtur autem auctor non raro rebus gestis aliena admiscere, si occasio data est doctrinae ostentandae. Vide p. 100. ed. Tauchnitz., ubi in re satis pusilla

imitatus esse dicitur Agesilaus Agamemnonis exemplum, de quo vix cogitavit Agesilaus. Atque epistolam, quam legimus p. 105., quae dicitur ab Agesilao revocato ad ephoros data esse, videtur ipse sibi conflasse, quum quem similet Laconicum orationis colorem vix talem agnoveris. Praeterea autem hic liber, quae est omnino sors ethicorum Plutarchi scriptorum, vehementer corruptus multis vitiis laborat largaque messis erit futuro horum scriptorum editori. Continet autem hic liber undeoctoginta Agesilai apophthegmata. Idem valet de *Apophthegmatis regum et imperatorum*, in quibus duodecim Agesilai dicta servata sunt.

Frontinus in strategematis nonnulla nobis proposuit Agesilai bellici ducis artificia, sed ita, ut saepe satis negligenter fontibus usus sit. Quod ut uno exemplo comprobem, in libro I, 8, 12., qui locus viris doctis difficultates paravit, duo strategemata miscuit et in unum conjunxit. Alia strategemata leguntur I, 4, 2. 10, 3. 11, 5. 17. II, 6, 6. III, 11, 2.

Justinus nonnulla de Agesilao narravit in libro VI.; sed quum omnino brevitati studeat, tum Agesilai in Asia res gestas narratione sua strictim tantum attigit. Videtur autem et Xenophontem et Plutarchum sequi.

Polyaenus in libri primo capite secundi exhibuit nobis triginta tria Agesilai strategemata eodem modo, quo Frontinus; accuratius tamen illo, a quo saepe recedit, officium suum exsequutus est Polyaenus, qui Xenophontem interdum sequi videtur. Nec vero magna potest esse ejus auctoritas, quum multa aliena rebus gestis immiscuerit. Ita II, 1, 4. bellico artificio factum esse narrat quod Xenophon Ages. II, 13. Hellen. IV, 3, 20. Cornel. Nep. Ages. IV. pietati Agesilai tribuerunt. Omnino autem omnes res gestas in usum suum convertit, ut artis bellicae peritior appareat, quam sincerior rerum gestarum auctor.

Pausanias in Laconicis (libro III., capp. VIII. IX. X.) Agesilai res gestas exposuit et accurate versatus est, plerumque Xenophontem sequutus.

Aelianus in Var. Histor. X, 20. XII, 15. IV, 16. VII, 13. XIV, 2. 27. habet aliquot de Agesilao narratiunculas ad legendum suaves, ad historiam non multum utiles. Pauca praeterea praebent etiam *Valerius Maximus, Polybius, Athenaeus*, sed ut vix eos adhibueris auctores.

Xenophon autem, quum familiarissime usus sit Agesilao et ipse illis temporibus vixerit, optimus videtur auctor. Priusquam autem fidem ejus in enarrandis rebus gestis et describendis Agesilai moribus explicem, *pauca in universum disputantur de Xenophonte historico.*

De Xenophontis historiae scribendae ingenio rectissime mihi videtur judicasse vir doctissimus, qui hac de re singu-

larem libellum edidit, *Creuzerus* „de Xenophonte historico.“ Parciora quidem sunt, quae protulit de fide historica p. 29 sqq.

Ostendit autem Creuzerus p. 45. eo Xenophontem fuisse ingenio et animi habitu, ut quae ad certa quaedam officia vitaeque certum casum pertinerent, in omnibus suis historiis unice spectaret et in repraesentandis iis, quae cum illis coniuncta et copulata esse cerneret, operam suam proprie positam esse vellet (*Tendenz seines Geistes zur Darstellung des unmittelbar Praktischen mit Hinsicht auf gewisse Lagen*). Qua cum sententia si aliam coniungimus, ab eodem Creuzero propositam in libro, quem postea edidit: „*Die historische Kunst der Griechen*“ (in quo p. 290—317. de Xenophonte disputat), p. 293. „*das sokratische Feldherrnideal ward Mittelpunkt seiner Historien*“, rectam, ni fallor, de Xenophonte historico sententiam animo concipimus. Apparet enim, omnia in eius historiis ita esse comparata, ut aliquid inde discere possit, qui imperatoriae arti studeat, ut non absurde statuas esse eas in usum futuri bellici ducis conscriptas. Quid mirum? Socratis erat discipulus, Socratis disciplinam ad vitae usum ubique convertere studebat itaque, ut Ciceronem (de orat. II, 14.) audiamus, „a philosophia profectus princeps Xenophon, Socraticus ille — scripsit historiam.“

Qua re num forte historica eius fides imminuta sit et, si quibusdam imminuta videatur, inde excusatione petita num forte illorum criminationes refutari possint, videndum est.

Veteres quidem hac de re non videntur dubitasse et Luciani de conscrib. histor. §. 39. haec sunt verba: *ἀλλ᾽ οὐ Ξενοφῶν αὐτὸ ποιήσει, δίκαιος συγγραφεύς, οὐδὲ Θουκυδίδης. ἀλλὰ κἂν ἰδίᾳ μισῇ τινας, πολὺ ἀναγκαιότερον ἡγήσεται τὸ κοινὸν, καὶ τὴν ἀλήθειαν περὶ πλείονος ποιήσεται τῆς ἔχθρας, κἂν φιλῇ, ὁμῶς οὐκ ἀφέξεται ἁμαρτάνοντος.* Neque verisimile est, Diodorum Sic. XV, 88. init. ubi epilogum Epaminondae inseruit, verbis *ἡμεῖς δ᾽ εἰωθότες ταῖς τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν τελευταῖς ἐπιλέγειν ἴδιον ἔπαινον οὐδαμῶς ἅρμοττον ἡγούμεθα παραδραμεῖν ἀνδρὸς τηλικούτου τὴν τελευτὴν ἀνεπισήμαντον*, carpere, quemadmodum nonnullis visum est, voluisse Xenophontem, quum eum ab initio bibliothecae suae (I, p. 34.) una cum Thucydide laudet: *Ξενοφῶν καὶ Θουκυδίδης ἐπαινούμενοι κατὰ τὴν ἀλήθειαν ἱστοριῶν.*

A recentioribus autem constat imprimis Xenophontis Lacedaemoniorum studium, quod historiis eius nocuerit, deprehensum et vituperatum esse.

Gravissimum hac de re fecit iudicium Niebuhrius in opuscul. p. 464 sqq., mitius iudicarunt Schneider. in praefat. Hellen. p. XIII. alibique in adnotationibus ad Hellenica scriptis; Schlosser. in Conspect. univers. histor. antiq. I, 2, p. 153 sqq. Boeckh. in Oecon. polit. Athen. I, 48. Manso

3

Spart. III, 2, 5 sqq. Bene explicavit hanc rem Sauppius, qui in Quaest. Xenophont. part. II. p. 6. etiam disseruit de effuso ac praepostero Lacedaemonis studio et amore, Xenophontis potissimum ratione habita, et probabili modo huius studii triplicem caussam affert: „primum Xenophontis sortem Athenis infestam apud Lacedaemonios benigniorem; deinde Clearchi, Cheirisophi, Agesilai amicitiam; denique reipublicae Athenis penes populares, Lacedaemone penes optimates constitutae diversitatem.“ Ultima autem Laconismi, quem dicunt, caussa, orta illa ex Socratis institutione, communis fuit Xenophonti cum Platone aliisque Socraticis.

In Hellenicis autem potissimum hunc Laconismum deprehendisse viri docti sibi visi sunt; de quibus quum quae vulgo proferantur maxime ad Agesilaum pertineant, pauca praemittenda sunt, priusquam ad proximam disputationem progrediar.

Niebuhrius quidem, Xenophonti infestissimus, quod non dubitavit affirmare, in Hellenicis nihil aliud contineri nisi Agesilai laudes, non videtur perspexisse, quale secutus sit Xenophon consilium. Qui quum ad vitam valere vellet historiam, Agesilaum optimum imperatorem imitaturis proposuit. Huc accedit quod eundem Agesilaum perfectissimum putavit hominem, quem, quicunque *καλοκἀγαθίας* essent studiosi, suspicerent. Itaque fusius interdum ad mores Agesilai, quos ipse familiari usu cognoverat, proponendos digreditur. Cf. Hellen. V, 4, 25. IV, 1, 13. 18. all. vide Creuzer. l. l. p. 61. n. a. Attamen non desunt loci, quibus Agesilai et imperatoris et hominis peccata memorantur, nec dubitat Xenophon Lacedaemoniorum vitia perstringere. Omnis autem de hac re dubitatio removeretur, si vera essent, quae proposuit Carolus Peter in commentatione crit. de Xen. Hellen. p. 111., Xenophontem in Hellenicis exposuisse, quomodo Lacedaemoniorum superbia orta et punita esset a diis. Xenophonti caecum Agesilai et Spartanorum amorem, quo factum sit, ut veritatem saepe posthabeat, adulderet, taceat, Volckmarus in commentatione de Hellenic. p. 43. exprobrat.

Maxime autem conquesti sunt viri docti, quod Epaminondae res gestas obiter tantum narraverit, omnino laudis Epaminondae praedicandae multo parcior fuerit (vide hac de re Sievers. l. l. p. 191.). Gompfius in Sicyoniac. p. 42. Xenophontem malitiae incusat, hominem malae mentis, mali animi, omni sinceritate privatum appellavit. Etiamsi eorum sententiae recte opponi potest Hellenic. libr. VII, 5., in quo omnia ad Epaminondae laudem composita sunt, non desunt, si haec non sufficiant ad praeiudicatam opinionem ex animo evellendam, aliae caussae, unde iuste Xenophon ex-

cusetur. Ingeniosam autem et rei convenientem invenit Io. a Müller in histor. I, p. 119., quo iudice Xenophontem, cuius filius Gryllus Epaminondae vulnus letale inflixerit (Pausan. VIII, 11.), pietas et Epaminondae et filio debita retinuerit. Alia vero caussa in eo mihi videtur posita esse, quod Xenophon in ultimis Hellenicorum capitibus, ubi omnino locus erat laudibus Epaminondae, ad finem operis properans alia quoque [illegible] omisit aut obiter tantum narravit. Huc accedit denique, quod Xenophon illo ipso tempore, quo ad Mantineam pugnatum est, in qua pugna clarissime exsplenduit Epaminondae virtus, iam senex erat, cuius aetatis non est, in res eodem tempore gestas accuratius inquirere.

His ita praemissis accuratius disputandum est *de fide et auctoritate historica Agesilai Xenophontei.*

Consilium quod in Agesilao secutus videtur Xenophon supra propositum si recte intelleximus, non redigemus hunc librum ad strictam et strenuam historiae rationem, sed videbimus potius, quae laudatori sint in encomio tribuenda. Laudatoris autem quum non tam sit vitam viri celebrandi accuratissime explicare, quam quibus iam notus sit, imaginem eius ita proponere, ut ad animos eorum penitus insinuetur et cuius virtutes admirentur, eum summo amplectantur amore, ei etiamsi non licet, ut narrationem suam falso colore imbuat, hoc certe condonandum est, ut vel omissis iis, quae ab instituto abhorreant, omnia ea ratione exponat qua optime videantur consilio inservire. Quodsi alteram quoque consilii partem supra expositam, voluisse Xenophontem exemplum proponere imitaturis, probe tenemus, descriptionis libri supra exhibitae ratione habita, omnium earum rerum, quae in hoc libro aut omissae aut aliter narratae videantur, iustam inveniemus excusationem. Qua ratione num omnes in quas vocatus est hic liber suspiciones removeantur, accuratius persequemur. Themistium certe (orat. II. p. 27 ed. Harduin.) maligne dixisse, laudatum esse Agesilaum a Xenophonte, quod per eum a Spartanis agro esset donatus, inde apparebit.

Videtur autem Xenophon interdum ipse vereri, ne quis fidem suam suspectam reddat et de veritate huius illius rei dubitet. Videor mihi certe hoc non temere coniecisse ex his locis: II, 21. *εἰ δέ τις ἄλλῃ πῃ ταῦτα μέμφεται.* III, 2. *ὅπως δὲ μή τις ἀπιστῇ.* IV, 5. *ὡς δὲ ταῦτα ἀληθῆ.* V, 6. *καὶ ὅτι μὲν δὴ ὑπολαμβάνουσί τινες ταῦτα οὐκ ἀγνοῶ — ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὀλίγων εἰδότων πολλοῖς ἔξεστιν ἀπιστεῖν.* 7. *εἰ δ᾽ ἐγὼ ταῦτα ψεύδομαι.* VIII, 7. *εἰ δέ τις ταῦτα ἀπιστεῖ.*

Iam vero ut ratione et via procedat disputatio nostra, eundem quem Xenophon sequemur ordinem inquirentes primum in res gestas narratas illas in capp. I. et II. Quas quum viri docti statuerint ita expositas esse, ut quaecunque in

Agesilao vituperanda sint aut omiserit aut alio modo narraverit Xenophon, videndum est, num res ita se habeat. Sed quum ex ipsis Xenophontis verbis III, 1. *τὰ γὰρ τοιαῦτα οὐ τεκμηρίων προσδεῖται, ἀλλ' ἀναμνῆσαι μόνον ἀρκεῖ καὶ εὐθὺς πιστεύεται* coniicere possis, eum breviter tantum res gestas narrare voluisse, maiorem operam collocaturum in moribus describendis, inde iam multa, quae indicata potius quam narrata aut prorsus omissa sunt, excusabuntur.

Agesilaus quum Aulide esset ut Dianae sacrificaret, imitatus Agamemnonis exemplum, somnio, ut fingebat, monitus (Plutarch Ages. VI.), sed, ut ego opinor, superbia elatus, quum post Agamemnonem primus totius Graeciae dux factus esset (cf. Plutarch. l. l. et imprimis Pausan. III, 9.), dicuntur Thebani sacrificium illud turbasse direptis et disiectis femoribus in ara iam accensis, quod non adhibuerit sacerdotem Boeoticum. Narravit hanc rem etiam Xenoph. Hellen. III, 4, 3., sed in encomio Agesilai silentio praeteriit. Cuius rei etiamsi mihi videor duas invenisse caussas, alteram, ne vocaret Agesilaum in suspicionem animi nimia superbia inflati, alteram ne impietatis ei crimen obtruderet, quem hostium quoque cultus divinos religiose observasse dixit in Ages. c. XI, maluerim tamen Xenophontem eo excusare, quod alias quoque res in encomio omisit, quas non debebat in historia graeca. Huc refero etiam ea, quae de invidia, qua Agesilaus Ephesi Lysandrum ad summam potestatem elatum persecutus est, Xenophon in Hellen. III, 4, 7. sqq. copiose narravit. Cf. etiam Plutarch. Ages. VII. VIII. Lysand. c. XXIII. Huius ambitiosae contentionis nullam omnino mentionem fecit in encomio, non commotus amore Agesilai et studio, quum eam enarrare in Hellenicis non dubitaverit, sed quod in illo encomii loco res gestas in Asia ita narrare vult, ut Agesilai ducis bellici consilium et sapientia eluceat. Praetermissam in encomio cladis narrationem, exhibitam in Hellen. IV, 6, 10. in qua multi Agesilai milites interficiuntur, cui et ipse interfuit, eo excusaveris, quod inde a pugna Coronensi, post quam facta est illa clades, multo brevius etiam res gestas narravit Xenophon properans ad mores describendos.

Alia autem ita sunt comparata, ut, quum facta sint absente Agesilao, non pertineant ad Agesilaum, ut Xenophon recte ea videatur omisisse.

In Hellenic. III, 4, 13. 14. narravit Xenophon, prope Dascylium, Mysiae urbem, fugatos esse Agesilai equites ab equitatu Pharnabazi. In hac pugna non adfuit Agesilaus, contra quum clade audita advenisset cum hoplitis, fugavit barbaros. Hanc rem in encomio omisit, certe obscure tantum indicavit I, 23. *ἐπεὶ μέντοι ἀνὰ τὰ πεδία οὐδὲ ἐν τῇ Φρυγίᾳ ἐδύνατο στρατεύειν διὰ τὴν Φαρναβάζου ἱππείαν.* Neque

hoc fecit, ut mihi persuasum est, amore Agesilai commotus; nam si memorasset, profecto hoc non potuisset vitio dari Agesilao, quum quae absente eo fiant, non possint ipsi imputari, praesertim quum accedente Agesilao statim fugiant hostes. — Cladem ad Cnidum a Conone praelio navali factam in qua Pisander diem obiit, narraverunt Xenophon Hellen. IV, 3. Diodor. XIV, 85. Hanc omissam videmus in encomio, quum non multum pertineat ad Agesilaum. — Neque adfuit Agesilaus cladi, qua interiit una Amyclaeorum mora, de qua re exposuerunt Xen. Hellen. IV, 5, 11 sqq. Plutarch. Ages. XXII. Diodor. XIV, 91. Pausan. III, 10. Philochor. p. 72. ed. Siebelis. Itaque recte hanc quoque rem in encomio omisit. Simili modo excusaveris, quod quaecumque in Phrygia facta sunt, narrata a Xenophonte in Hellen. IV, 1. Plutarch. Ages. XI., omissa sunt in primis encomii capitibus. Nam quum quam in Hellen. l. l. insertam legimus suavissimam narratiunculam de Spithridate et Cotye, eam reservarit Xenophon ad inferiora encomii capita reservatamque narraverit in cap. III, 3. 4. et Agesilai erga Megabaten, Spithridatae filium, amorem cap. V, 4 sqq. commemoraverit, omisit in primis capitibus reliquas quoque res gestas. Nec vero vituperandus est Xenophon, quod Thebarum occupationem in encomio non memoravit, quum non proxime ad Agesilaum pertineat quamvis eius consilium nonnulli Agesilao tribuerent. Vide notam ad cap. II, 21.

Praeterea autem si quaedam insunt, quae videantur aut ab ipsius Xenophontis Hellenicis aut ab aliis scriptoribus discrepare, quocumque te vertes, concedas necesse erit, haec omissa videri aut aliter exposita Agesilai quodam amore et studio.

Quod Xenophon in Ages. I, 8. affert, statim multos miratos esse, quod Agesilaus traiectis in Asiam copiis ipsa hostili terra pugnare maluerit, quam hostem in Graeciam transgressum exspectare, id videtur Agesilao tribuisse consilium ad eius gloriam augendam, quum magis credam Plutarch. Ages. VI. *ἀνέπεισε (Λύσανδρος) τὸν Ἀγησίλαον ἐπιθέσθαι τῇ στρατείᾳ καὶ πολεμῆσαι τῆς Ἑλλάδος ἀπωτάτω διαβάντα καὶ φθάσαντα τὴν τοῦ βαρβάρου παρασκευήν.*

In Hellenic. III, 4, 27 sqq. narravit Xenophon, Agesilaum concessa a Lacedaemoniis potestate navibus novis parandis operam dedisse iisque praefecisse Pisandrum, uxoris suae fratrem. Hanc rem omisit Xenophon in encomio, veritus, ni fallor, ne quod alii vituperarent, ei laudi daret. Quamvis enim Xenophon in Hellen. l. l. Pisandrum *φιλότιμον καὶ ἐῤῥωμένον τὴν ψυχήν* appellaverit et Iustin. VI, 3., qui fortasse ex Xenophonte hausit, Pisandrum pro coniunctione Agesilai etiam virtutum aemulatorem fuisse dixerit, ipse

tamen Xenophon l. l. addidit *ἀπειρότερον δὲ τοῦ παρασκευάζεσθαι ὡς δεῖ* et Plutarch. Ages. X. vehementer vituperat, quod quum et seniores et meliores adfuerint, hunc potissimum elegerit.

De Agesilai ex Asia reditu per ephoros iusso, ut de nobilissimo obsequii exemplo locuti sunt Plutarch. Ages. XV. Xenoph. Ages. I, 36. Cornel. Nep. Ages. IV. Xenoph. Hellen. IV, 2, 3. Dixit autem Xenophon l. l., aegre tulisse illum nuncium Agesilaum. Haec verba ne huius rei laudem deminueret, praetermisit in encomio. Et quae ultimo loco (Ages. II, 29.) de expeditione Aegyptiaca exposuit, ea ita instituit, ut perfidiam, quam hac in re ostendit Agesilaus et Plutarchus in Ages. XXXVI. graviter vituperavit, prorsus obscuraverit. Bene hac de re indicavit Sievers. l. l. p. 376.

Quae in encomio cap. II, 25. 26. narrantur, de iis iudicium certum non potest fieri, quum quae res ab Agesilao inde a pugna Mantinensi usque ad expeditionem Aegyptiacam gestae sint, nullus scriptor narraverit. Indicavit conditionem illius temporis Diodor. XV, 90.

Sed nota videntur digni duo loci, in quibus oratorie res exaggeravit, dico cap. II, 9. ubi de pugna Coronensi loquitur: *καὶ γὰρ ἐγένετο οἵαπερ οὐκ ἄλλη* et cap. VII, 5. *ὡς ἐν τῇ ἐν Κορίνθῳ μάχῃ ὀκτὼ μὲν Λακεδαιμονίων, ἐγγὺς δὲ μύριοι τῶν πολεμίων τεθναῖεν*, de quo loco vide adnotationem.

Negligenter instituit narrationem Xenophon I, 34. et II, 17. vid. not. Mores autem Agesilai, quos inde a cap. III descriptos legimus, ita nobis Xenophon proposuit, ut nihil fere invenias, quod veritati repugnet. Omnibus quos de Agesilao habemus scriptores diligenter collatis nullum omnino a Xenophonte discrepantem cognovi. Quae videntur paullum immutata et aliter narrata, ea ad ipsum fere Hellenicorum scriptorem pertinent.

In Ages. VII, 2. haec leguntur: *οὐ γῆρας προὐφασίζετο.* Attamen hoc aliquando fecit Agesilaus narrante Xenophonte in Hellen. V, 4, 13. *καὶ Ἀγησίλαος μὲν λέγων, ὅτι ὑπὲρ τετταράκοντα ἀφ' ἥβης εἴη καὶ ὥσπερ τοῖς ἄλλοις τοῖς τηλικούτοις οὐκέτι ἀνάγκη εἴη τῆς ἑαυτῶν ἔξω στρατεύεσθαι, οὕτω δὴ καὶ βασιλεῦσι τὸν αὐτὸν ὄντα νόμον ἀπεδείκνυε. κἀκεῖνος μὲν δὴ λέγων ταῦτα οὐκ ἐστρατεύετο.* Sed quum statim postea veram huius rei caussam attulerit: *οὐ μὲν τοι τούτου γε κατέμεινεν, ἀλλ' εὖ εἰδὼς ὅτι, εἰ στρατηγοίη, λέξειαν οἱ πολῖται, ὡς Ἀγησίλαος, ὅπως βοηθήσειε τοῖς τυράννοις πράγματα τῇ πόλει παρέχει*, hunc locum huc non retulerim.

In Ages. X, 4. laudatur Agesilaus *φιλοτιμότατος* et XI, 2. dicitur *εὐτυχῶν πρᾶος* fuisse, sicut XI, 10. *ἐν ταῖς εὐπραξίαις σωφρονεῖν ἐπιστάμενος.* Iam vero quod in contentione cum Lysandro Agesilai honoris cupiditas modum excessit,

et quod in Hellenic. IV, 5, 6 sqq. idem dicitur post victoriam ad Coroneam tam altos spiritus duxisse, ut Boeotorum legatos pacem petituros ne adspiceret quidem, haec una res non potest laudem Agesilai virtutis alias ubique conspicuae infringere.

Eodem prorsus modo de illo loco iudico, qui maxime viros doctos impulit ut Xenophontis fidem suspectam redderent, dico cap. X, 4. ubi haec verba leguntur: *ἀφικόμενος δ' ἐπὶ τὸ μήκιστον ἀνθρωπίνου αἰῶνος ἀναμάρτητος ἐτελεύτησε καὶ περὶ τούτους, ὧν ἡγεῖτο, καὶ πρὸς ἐκείνους, οἷς ἐπολέμει.* Iam vero plerique viri docti videntur in hoc loco explicando falsi esse, quum Weiskius, Baumgartenius aliique putaverint, a Xenophonte intelligi ultimae expeditionis successum, a sene susceptae et prudenter administratae. Attamen hoc nomine vix poterat Xenophon Agesilaum laudare, quum Agesilai perfidiam, quam in expeditione Aegyptiaca ostendit, et alii vituperaverint et Xenophon in cap. II. fin. ita narrationem suam instituerit, ut studeat quae vituperio dari possint, silentio praeterire aut callida ratione obtegere (vide supra). Itaque sufficit mihi ea explicandi ratio, quae et ipsa ex Schneideri et Weiskii sententia est, recte dici eum posse *ἀναμάρτητον*, qui non saepe peccaverit, et beatum tota vita functum, qui non multum mali viderit. Aliam explicandi rationem in Prolegom. cap. III. fin. proposuimus. Valckenaerius autem in Diatribe in Euripid. fragm. p. 266. hac maxime caussa nostrum librum impugnans tanquam repugnantem historiae graecae videtur acerbius et gravius de eo iudicavisse.

Fuit autem Agesilaus profecto egregius bellicus dux, sapiens Spartanorum rex, vir omnibus virtutibus ornatus, insignis iustitia et pietate, fortitudine excellens, temperantiae laude florens. Conferas quae de Agesilai moribus scripsit Sievers. l. l. p. 53. 146. sq. Alia praeclare perspecta, alia paullum acerbius et iniquius iudicata sunt, maxime ea quae pag. 147. leguntur.

Itaque Xenophon in hoc quoque libro apparet *δίκαιος συγγραφεύς* et Plutarchus, qui in comparatione Agesilai et Pompeii dicit: *ᾧ διὰ τἄλλα καλὰ καθάπερ γέρας ἐξαίρετον δέδοται καὶ γράφειν ὃ βούλοιτο καὶ λέγειν περὶ τοῦ ἀνδρός*, non videtur hoc proposuisse ad fidem Xenophontis infringendam, quum quae ipse exposuit de Agesilao, prorsus cum Xenophonteis consentiant, quamquam praeter Xenophontem aliorum etiam historiis usus est. Xenophon autem quum statim post mortem Agesilai hoc encomium conscriberet, eo minus a fide recedere debebat, quum superstites essent, qui Agesilaum cognoverant, itaque quae de Agesilao vivente praedicata sunt, eadem de mortuo praedicavit (cap. X, 3. *ἅπερ ζῶν ἤκουσε, ταῦτα καὶ νῦν λέγεται περὶ αὐτοῦ*), atque IV, 5. to-

tam Lacedaemonem testem invocavit, similiter V, 7. ἀντία τῆς Ἑλλάδος ἐπισταμένης. Amici autem partes quod egit in Agesilao laudando tantum abest ut ei exprobretur, ut si aliter egisset vituperandus esset. Itaque liceat sectionem hanc finire Delbrueckii (in Xenophont. p. 149 sq.) verbis: „*gleichwie ein Maler, den Gesetzen seiner Kunst gemäss, in Abbildung wirklicher Gegenstände nicht allein auf treffende, sondern auch auf schmeichelnde Aehnlichkeit hinzuarbeiten hat: so liegt es in der Natur der schildernden Beredtsamkeit, im Loben ihres Gegenstandes über das Verdienstliche hinauszugehen. Die von ihr zu erwartende Treue verletzt sie nur dann, wenn sie ihre Beehrung Unwürdigen zuwendet.*“

Nunc paucis dicendum est de editione mea, quibus exponam non quae praestiterim, sed quae praestanda reliquerim.

Supra iam conquestus sum, rarius quam reliquos Xenophontis libros eius Agesilaum esse tractatum; nam quae post Schneiderum prodierunt editiones, eae ita sunt comparatae, ut, quo sint consilio factae, non omnibus numeris absolutae et perfectae possint haberi.

Schneiderus edidit Agesilaum Lips. 1805, cuius editionem hae secutae sunt:

Plutarchi Agesilaus et Xenophontis encomium Agesilai. In scholarum usum edidit, notis et indice illustravit Baumgarten-Crusius. Lips. 1812.

Xenophontis Oeconomicus, Apolog. Socratis, Convivium, Hiero et Agesilaus. Edidit Schaefer. 1818.

Xenophontis Convivium et Agesilaus ex recensione Ludovici Dindorfii. Lips. 1823.

Xenophontis scripta minora cum brevi annotatione critica edidit Ludovicus Dindorfius. Lips. 1824. (Continet haec editio etiam Agesilaum p. 103 — 127 et adnotationes criticas in praefatione p. XIV — XVII.)

Xenophons Gastmahl, Hiero und Agesilaus. Zum Schulgebrauch mit Anmerkungen und Wörterbuch versehen von Rudolph Hanow. Halle 1835.

Praeterea Xenophontis Agesilaum recepit *Schmidtius* in Chrestomathiam graecam, quam Halis edidit 1831. Idem in Quaestionibus de locis aliquot Xenophonteis (Sedini 1831) etiam nonnullos locos ex Agesilao petitos tractavit. In germanicam linguam convertit Xenophontis Agesilaum *Christianus* (Stuttgart. 1830) praemissa praefatione de auctore et adiectis utilibus adnotationibus.

Praestantissima editio est Ludovici Dindorfii (Lips. 1823) propter lectionis varietates ubique diligenter adnotatas. Usus est primus Gailiana Parisinorum librorum collatione adhibuitque Victorii scripturas; antiquas editiones ipse inspexit, codicum Guelferbytani et Harleiani scripturas auctoribus Schneidero et Hutchinsono retulit. Quibus copiis quum Ludovicus Dindorfius, qua est ingenii sagacitate, prudenter usus sit, factum est, ut verba Xenophontis correctissima illa editio exhibeat, quam ego, adhibita simul ea recensione, quam in

editione posteriore dedit Dindorfius, plerumque sequi malui, quam infelici ingenio nova tentare. Quibus in locis ab eo recedendum putaverim, eos hic non attinet recensere, quum id melius cognoscatur ex adnotationibus. Scripturae varietates a Dindorfio adnotatas nolui repetere, quum mihi, privato novis subsidiis, Dindorfii adnotationes exscribendae fuissent, ad cuius copias ablegare lectores satius visum est. Tum fere varias lectiones addidi, si ipse artis criticae periculum feci aut si opus videbatur esse ad auctoritatem scripturae in sermonem graecum repositae confirmandam. Omnes autem *codicis Guelferbytani* varietates diligenter addidi, quum insigni *Schoenemanni* liberalitate mihi contigerit ut hunc librum nanciscerer. Fuit hic codex olim *Γουαρίνου τοῦ Οὐερωναίου*, est membraneus, in forma octava, scriptus elegantissime, continet praeterea librum primum Memorabilium, consentit plerumque cum Harleiano. Schneiderus, qui eo iam usus erat, non satis accurate scripturas adnotavit.

Adnotationum autem reliquarum haec fere est ratio, ut maxime ea quae ad historiam pertineant illustrent.

Grammaticas vero res eas potissimum memoratu dignas habui, quae inservirent explicandae libri rationi aut quibus abusi essent ad librum Xenophonti eripiendum. Gratissimo animo profiteor, Gustavum Sauppe, virum de Xenophonte optime meritum, quum de nonnullis locis ex eo quaesivissem, quid sentiret benevole mecum communicasse.

Scrib. in Stephaneo Halberstad. d. XXI. mens. Mart. MDCCCXLI.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ
ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΑΓΗΣΙΛΑΟΝ.

CAP. I.

Οἶδα μέν, ὅτι τῆς Ἀγησιλάου ἀρετῆς τε καὶ δόξης οὐ ῥάδιον 1
ἄξιον ἔπαινον γράψαι· ὅμως δ' ἐγχειρητέον. οὐ γὰρ ἂν καλῶς ἔχοι, εἰ, ὅτι τελέως ἀνὴρ ἀγαθὸς ἐγένετο, διὰ τοῦτο οὐδὲ μειόνων

Ξενοφῶντος λόγος εἰς Ἀγησίλαον. Editiones veteres inscribunt Ξενοφῶντος ῥήτορος λόγος εἰς Ἀγησίλαον τὸν βασιλέα, codex Guelferbytanus rubro colore Ξενοφῶντος Ἀγησιλάου ἐγκώμιον. Retinui eam inscriptionem, quam dedit huic libro Schneiderus, quum λόγος latiore significatu et θρῆνος esse possit et ἐγκώμιον et altera inscriptio ἐγκώμιον ex ipsius Xenophontis verbis (X, 3.) orta videatur: ἀλλὰ γὰρ μή, ὅτι τετελευτηκὼς ἐπαινεῖται, τούτου ἕνεκα θρῆνόν τις τοῦτον τὸν λόγον νομισάτω, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἐγκώμιον. Additamentum τὸν βασιλέα non minus supervacaneum est quam ῥήτορος. Dindorfius scripsit simpliciter Ξενοφῶντος Ἀγησίλαος, quod habet quo commendetur, quum ita fere apud veteres scriptores hic liber citetur. Erant talibus in rebus Graeci simplicitatis et elegantis brevitatis studiosi. Cf. Frotscher. ad Hieron. init. et quem ille laudat Wolf. Proleg. ad Platon. Sympos. p. XXXV. sq.

Cap. I. 1. *εἰ, ὅτι — διὰ τοῦτο οὐδέ.* Laudat hunc locum Aristides vol. II. p. 801. ed. Dindorf. εἰ διότι καλὸς ἢ ἀγαθὸς ὑπερβαλλόντως ἐγένετο, διὰ τοῦτο μηδὲ μετρίων ἐπαίνων τύχῃ. Pro οὐδέ, quod ex editionibus veteribus dedit Zeunius et post eum recentiores editores omnes, Stephanus scripsit δέ, de cuius auctoritate falsa protulit Schneiderus, quum et in cod. Guelferb. et in edit. Reuchl. legatur οὐδέ. Sententia est: aequum non foret, si Agesilaus, quod virtute fuit omnibus numeris absoluta, ne minores quidem virtute sua laudes consequi possit. — Ald. habet διὰ τούτων et Dindorfius in editione posteriore ἂν post μειόνων inclusit, quod delevit Schaeferus. Vide Bornem. ad Conviv. IV, 3. p. 101. sq. et Hermann. ad Viger. p. 830, qui particulam ἂν defendunt.

2 ἂν τυγχάνοι ἐπαίνων. περὶ μὲν οὖν εὐγενείας αὐτοῦ τί ἄν τις μεῖζον καὶ κάλλιον εἰπεῖν ἔχοι, ἢ ὅτι ἔτι καὶ νῦν τοῖς προγόνοις ὀνομαζομένοις ἀπομνημονεύεται, ὁποστὸς ἀφ' Ἡρακλέους ἐγένετο,
3 καὶ τούτοις οὐκ ἰδιώταις, ἀλλ' ἐκ βασιλέων βασιλεῦσιν; ἀλλὰ μὴν οὐδὲ ταύτῃ γ' ἄν τις ἔχοι καταμέμψασθαι αὐτούς, ὡς βασιλεύουσι μέν, πόλεως δὲ τῆς ἐπιτυχούσης· ἀλλ' ὥσπερ τὸ γένος αὐτῶν τῆς πατρίδος ἐντιμότατον, οὕτω καὶ ἡ πόλις ἐν τῇ Ἑλλάδι ἐνδοξοτάτη· ὥστε οὐ δευτέρων πρωτεύουσιν, ἀλλ' ἡγε-
4 μόνων ἡγεμονεύουσιν. τῇδέ γε μὴν καὶ κοινῇ ἄξιον ἐπαινέσαι τήν τε πατρίδα καὶ τὸ γένος αὐτοῦ. ἥ τε γὰρ πόλις οὐδεπώποτε φθονήσασα τοῦ προτετιμῆσθαι αὐτούς, ἐπεχείρησε καταλῦσαι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν, οἵ τε βασιλεῖς οὐδεπώποτε μειζόνων ὠρέχθησαν, ἢ ἐφ' οἷσπερ ἐξ ἀρχῆς τὴν βασιλείαν παρέλαβον.

---

2. *εὐγενείας.* Hoc vocabulum alibi apud Xenophontem non legitur; adiectivum *εὐγενής* est in Hellen. IV, 1, 7.

τοῖς προγόνοις ὀνομαζομένοις. Schneideri ratio, qui putat *πρόγονοι* esse vocabulum Lacedaemonium, in quo peculiaris insit notio, quod ex addito *ὀνομαζομένοις* coniicit, nullo modo ferri potest. Interpretatur ille *προγόνους* posteros, nisus auctoritate satis infirma cod. Paris. Stobaei, qui in fragm. VI. Solonis pro vulgato *ἡγεμόνων ὀπίσω* praebet *προγόνων ὀπίσω.* Ita *πρόγονοι* sunt posteri, quo sensu dictos putat Lacedaemone, qui principes ex progenie Herculis Spartae reges fuerunt ex duabus familiis (Nep. Ages. I.). Ita vero verba *καὶ τούτοις — βασιλεῦσιν* prorsus inane et inutile essent additamentum. Falsam etiam puto Baumgartenii explicationem: etiamnunc praedicatur ob illustres maiores, quotus sc. fuerit etc. quippe quam linguae leges non videantur admittere. Sententia haec est: etiamnunc laudatis eius maioribus memoratur, quotus fuerit ab Hercule; modo caveas, ne appelles hos dativos absolutos, quos omnino apud Graecos statuendos non putamus. Ita etiam verba *ἔτι καὶ νῦν*, quibus offendimur in Baumgartenii explicatione, bene dicta sunt hoc modo: quamvis ipse sit longe remotus ab aetate Herculis, laudatis tamen usque ad Herculem maioribus memoratur etc.

ὁποστὸς ἀφ' Ἡρακλέους ἐγένετο. Guelferbytanus. Scripsit ita etiam Dindorfius; Schneiderus cum Weiskio *ἐγένετο ἀφ' Ἡρακλέους.*

4. *κοινῇ.* Guelferbytanus *κοινῆ*, sicut in §. 1. *ῥάδιον.* Neglexit scriptor illius libri interdum iota subscriptum; deinde habet *οὐδὲ πώποτε*, tum falso accentu *καταλύσαι* et iterum *οὐδὲ πώποτε.*

ἢ ἐφ' οἷσπερ — Quae inter cives et reges a Lycurgo institutae fuerint rationes, accurate recenset Xenoph. de rep. Laced. c. XV. Guelferbytanus *ἐξ ἀρχῆς.*

τοιγαροῦν ἄλλη μὲν οὐδεμία ἀρχὴ φανερά ἐστι διαγεγενημένη ἀδιάσπαστος, οὔτε δημοκρατία, οὔτε ὀλιγαρχία, οὔτε τυραννίς, οὔτε βασιλεία· αὕτη δὲ μόνη διαμένει συνεχὴς βασιλεία. ὥς γε μὴν καὶ πρὶν ἄρξαι ἄξιος τῆς βασιλείας ἐδόκει εἶναι Ἀγησίλαος, τάδε τὰ σημεῖα. ἐπεὶ γὰρ Ἆγις, βασιλεὺς ὤν, ἐτελεύτησεν, ἐρι- 5
σάντων περὶ τῆς ἀρχῆς Λεωτυχίδα μέν, ὡς Ἄγιδος ὄντος υἱοῦ, Ἀγησιλάου δέ, ὡς Ἀρχιδάμου, κρίνασα ἡ πόλις ἀνεπικλητότερον εἶναι Ἀγησίλαον καὶ τῷ γένει καὶ τῇ ἀρετῇ, τοῦτον ἐστήσατο βασιλέα. καίτοι τὸ ἐν τῇ κρατίστῃ πόλει ὑπὸ τῶν ἀρίστων κριθέντα τοῦ καλλίστου γέρως ἀξιωθῆναι, ποίων ἔτι τεκμηρίων προσδεῖται τῆς γε πρὶν ἄρξαι αὐτὸν ἀρετῆς;

Ὅσα γε μὴν ἐν τῇ βασιλείᾳ διεπράξατο, νῦν ἤδη διηγή- 6
σομαι· ἀπὸ γὰρ τῶν ἔργων καὶ τοὺς τρόπους αὐτοῦ κάλλιστα νομίζω καταδήλους ἔσεσθαι. Ἀγησίλαος τοίνυν ἔτι μὲν νέος ὢν ἔτυχε τῆς βασιλείας· ἄρτι δὲ ὄντος αὐτοῦ ἐν τῇ ἀρχῇ,

---

ἄλλη μὲν οὐδεμία ἀρχὴ — συνεχὴς βασιλεία. Xenoph. de rep. Laced. XV, 1. *μόνη γὰρ δὴ αὕτη ἀρχὴ διατελεῖ οἵαπερ ἐξ ἀρχῆς κατεστάθη.* Thucyd. I, 18. *ἔτη γάρ ἐστι μάλιστα τετρακόσια καὶ ὀλίγῳ πλείω ἐς τὴν τελευτὴν τοῦδε τοῦ πολέμου, ἀφ' οὗ Λακεδαιμόνιοι τῇ αὐτῇ πολιτείᾳ χρῶνται.* Vulgatum *ἀδιασπάστως*, quod est etiam in Guelferb., bene correxit Schneiderus, quum *ἀδιάσπαστος* commune omnium, quae sequuntur, substantivorum adjectivum sit, eodem modo intelligendum, quo subsequitur *συνεχὴς βασιλεία.* Nec recte hanc verborum rationem intellexit Schmidt. Quaest. Xenoph. p. 15. sq.

5. *ἐρισάντων.* De contentione, quam Agesilaus cum Leotychide de regno habuit, narravit Xen. Hellen. III, 3, I. sqq. Plutarch. Ages. III. Nep. Ages. I. Pausan. III, 8.

ἀνεπικλητότερον. Bekker. Anecdot. p. 400. *ἀνεπίκλητος καὶ ἀνεπίκλητον καὶ ἀνεπικλήτως φασί, καὶ ἀνεπικλητότερον εἶπε Ξενοφῶν.* Vide Bornem. ad Cyrop. II, 1, 22. ad Memor. II, 8, 5.

καίτοι τὸ ἐν Guelferbytanus. Dindorfius ita scripsit, sed Schneiderus *καί τοι τό·* Aristid. *τότε*, marg. Steph. *καίτοι τόν*, quae Dindorfio ad *τό γ'* sive *τό γε* ducere videntur, unde *τό γε* edidit Hanovius. Deinde Guelferbytanus *κρατίστη.*

6. *νῦν ἤδη διηγήσομαι.* *ἤδη*, quod omittit Schneiderus, additum est a Dindorfio ex Pariss. A. B., Guelferbytano, Harleiano, editione Reuchlini.

ἔτι μὲν νέος ὤν. Aetatem *νεοῦ* ad tricesimum annum pertinuisse intelligitur ex Xenoph. Memor. I, 2, 35. Phavorinus: *νεάνισκος· ἀπὸ ἐτῶν εἴκοσι τριῶν ἕως τριάκοντα τεσσάρων ἢ τεσσαρά-*

A 2

ἐξηγγέλθη βασιλεὺς ὁ Περσῶν ἀθροίζων καὶ ναυτικὸν καὶ πεζὸν
7 πολὺ στράτευμα ὡς ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας. βουλευομένων δὲ περὶ
τούτων Λακεδαιμονίων καὶ τῶν συμμάχων, Ἀγησίλαος ὑπέστη,

κοντα ἑνός. Conf. Plutarch. Themistocl. III. coll. XXXI., quem locum citat Krügerus in quaestionibus de vita Xenoph. p. 12. de nostro loco disputans. Cf. Sintenis. ad Plutarch. Themist. XXXI., interpretes ad Nep. Attic. VIII. — Quum auctore Plutarch. Ages. XL. Agesilaus annos quadraginta unum regnaverit et octogesimo quarto aetatis suae defunctus sit, necesse est, eum quadragesimum tertium annum egisse, quum consecutus est imperium. Sed illis Plutarchi temporum rationibus omnis ordo chronologicus perturbatur, ut jam Manso in Sparta III, 2, p. 224. Plutarchum errasse statuerit. Plutarch. l. l. addidit ὑπὲρ τριάκοντα πάντων μέγιστος καὶ δυνατώτατος γενόμενος — ἄχρι τῆς ἐν Λεύκτροις μάχης. Quum vero Agesilaus vixerit usque ad annum trecentesimum sexagesimum aut certe ad hiemem anni trecentesimi sexagesimi primi (conf. Sievers. l. l. p. 399.), post illam pugnam undecim annos regnavit, qui cum illis triginta annis numerum Plutarcheum efficiunt, et quum revera Agesilaus anno quadragesimo tertio aetatis in regno successerit, Plutarchus eum octoginta quatuor vixisse statuit. Apparet autem ex Xen. Ages. II, 28. eum anno trecentesimo sexagesimo primo ἀμφὶ τὰ ὀγδοήκοντα ἔτη fuisse, unde non videtur coniici posse, Agesilaum octogesimum annum tum excessisse. Itaque natus fuerit anno quadringentesimo quadragesimo primo et quum anno trecentesimo nonagesimo octavo imperium consecutus sit, erat vir annorum quadraginta trium. Quocum consentit Xenoph. in Hellen. V, 4, 13. ubi militiam recusare dicitur, quod sit ὑπὲρ τετταράκοντα ἀφ' ἥβης. Incidit autem res, quae ibi narratur, in annum trecentesimum undeoctogesimum (Olymp. C, 2. Cf. Dodwell. chronolog. n. XXXIII. et, qui accuratius de computatione ἀφ' ἥβης disputat, Clinton. Fast. Hellen. p. 386.). Eodem tempore Agesilaus ὡς ἔτη τετταράκοντα γεγονὼς ἀφ' ἥβης fuisse dicitur apud Plutarchum Ages. XXIV. a se ipso dissentientem. — De aetate Agesilai vide Clinton. Fast. Hellen. p. 213. Sievers. l. l. p. 383. Omnia perturbavit Franciscus Ley in libro: Fata et conditio Aegypti sub imperio Persarum. (Coloniae MDCCCXXX) p. 38.

ἄρτι δὲ ὄντος αὐτοῦ ἐν τῇ ἀρχῇ. Post Cinadonis coniurationem detectam et oppressam ab Agesilao, quam Xenoph. in Hellen. III. 7, 4. οὔπω ἐνιαυτὸν ὄντος ἐν τῇ βασιλείᾳ Ἀγησιλάου factam esse narrat, advenit (Hellen. III, 4, 1.) Herodas Syracusanus ad Agesilaum cum nuntio nautici apparatus in Phoenicia facti. Quod tempus eodem prorsus modo significarunt Plutarch. Ages. VI. Lysand. XXIII. Pausan. III, 9. Nep. Ages. II.

ὡς ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας est etiam in Guelferbytano.

7. περὶ τούτων Λακεδαιμονίων. Articulum τῶν ante

ἐὰν δῶσιν αὐτῷ τριάκοντα μὲν Σπαρτιατῶν, δισχιλίους δὲ

Λακεδαιμονίων addidit Baumgartenius auctore Leonclavio. Teste Hutchinsono legitur in nonnullis exemplaribus, a Guelferbytano abest.

Ἀγησίλαος ὑπέστη. Agesilaum persuasu Lysandri et expeditionem et eius imperium suscepisse narrat Xenoph. Hellen. III, 4, 2. Plutarch. Ages. VI. Lysand. XXIII. Erat autem illa res curae Lysandro, quod sperabat, ita fore, ut amicis, quos in Asia urbium principes reliquerat et quos partim imperio privatos partim a civibus occisos esse audiverat, auxilio esse posset.

ἐὰν — τριάκοντα — δισχιλίους — Ante Hutchinsonum vitiosus erat numerus πεντήκοντα, quem ille correxit ex Harlei., et τρισχιλίους. Vitium est etiam in Guelferbytano. Consentiunt de hoc numero Plutarch. Ages. VI. Xenoph. Hellen. III, 4, 2. Dissentit Diodorus XIV, 79. cuius minor et incertior est auctoritas, omnino sex tantum millia collecta esse dicens. Quam inde fecit coniecturam Sievers l. l. p. 52. n. 37. ea videtur nimis incerta. Addidit etiam Diod. ἠκολούθει δ'αὐτῷ ἀγοραῖος ὄχλος καὶ τῆς ἁρπαγῆς χάριν οὐκ ἐλάττω τοῦ προειρημένου. — Illos autem triginta Spartiatas appellat Plutarch. Ages. VI. ἡγεμόνας καὶ συμβούλους. Idem in Lysand. XXIII. dicit ἐν τοῖς τριάκοντα συμβούλοις et Diodor. XIV, 79. τριάκοντα δὲ τῶν πολιτῶν εἰς τὸ συνέδριον τοὺς ἀρίστους κατατάξας. Qui intelligendi sint triginta Spartiatae, nondum recte explicasse videntur viri docti. Schneiderus quidem et Baumgartenius ad Plutarch. et Xenoph. l. l. intelligunt consilium militare, decepti sine dubio verbis Plutarchi et Diodori, quorum alter συμβούλους, alter συνέδριον memorat. Weiskium autem et Schneiderum provocantes ad Xenoph. de rep. Laced. XIII, 1. recte refutavit Müllerus Dor. II, p. 241. docens Agesilai exercitum non fuisse domesticum, sed e libertis et sociis conflatum, contra in Xenoph. rep. Laced. sermonem esse de militaris contubernii regis sodalibus. Videntur autem mihi illi triginta intelligendi esse duces, quos Agesilaus ad suscipiendam expeditionem postulet, ut sint iidem, qui alias dicuntur ξεναγοί. Erant enim ξεναγοί Lacedaemonii, quos oportebat rei militaris inprimis peritos esse. Cf. Hellen. V, 2, 7. VII, 2, 3. III, 4, 20. Illud autem omnino dubito, num recte statuerit Hermannus in libro de antiquit. gr. §. 48, 7. regem, qui ipse exercitus dux fuerit, triginta Spartiatas honoris caussa comitatos esse. Plutarchus quum illos triginta appellaverit ἡγεμόνας, mecum facit; ex suo autem addidit συμβούλους, quum duces illi etiam consilia militaria cum rege agitasse cogitandi sint. Fortasse autem hoc addidit deceptus alio instituto Spartanorum, quo Agidi ab ephoris ad coercendum liberum regum imperium associati sunt decem σύμβουλοι, quos aliis quoque additos esse notum est. Cf. Thucyd. II, 85. III, 69. VIII, 39. — Solebant autem οἱ τριάκοντα munere suo unum tantum annum fungi, Hellen. III, 4, 20, ex quo loco apparet, collegium eorum ex uno aliquo nominatum esse (οἱ περὶ Λύσανδρον, οἱ περὶ Ἡριππίδαν).

νεοδαμώδεις, εἰς ἑξακισχιλίους δὲ τὸ σύνταγμα τῶν συμμάχων, διαβήσεσθαι εἰς τὴν Ἀσίαν, καὶ πειράσεσθαι εἰρήνην ποιῆσαι, ἤ, ἂν πολεμεῖν βούληται ὁ βάρβαρος, ἀσχολίαν αὐτῷ παρέξειν
8 τοῦ στρατεύειν ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας. εὐθὺς μὲν οὖν πολλοὶ πάνυ ἠγάσθησαν αὐτὸ τοῦτο τὸ ἐπιθυμῆσαι, ἐπειδὴ ὁ Πέρσης πρό-

---

νεοδαμώδεις. Guelferbytanus νεοδαμωδεῖς. Qui fuerint νεοδαμώδεις optime intelligitur ex Pollucis interpretatione: τοὺς εἰς ἐλευθερίαν τῶν Εἱλώτων ἀφιεμένους οἱ Λακεδαιμόνιοι νεοδαμώδεις καλοῦσιν, atque Athenaeus VI, 102. diversa libertorum nomina recensens memorat etiam νεοδαμώδεις ἑτέρους ὄντας τῶν εἱλώτων. Thucyd. VIII, 58. δύναται δὲ τὸ Νεοδαμῶδες ἐλεύθερον ἤδη εἶναι. Diodor. XIV, 36. πολιτῶν χιλίους intelligit τῶν νεοδαμωδῶν ἐς χιλίους, qui apud Xenoph. Hellen. III, 1, 4. memorantur. Illis temporibus ad bella in remotioribus terris gerenda non cives mittebantur, sed περίοικοι et νεοδαμώδεις. Cf. Thucyd. VIII, 58. Xenoph Hellen. III, 1, 4. V, 2, 24. (Hermann. Antiq. gr. §. 48.)

διαβήσεσθαι. Ita est in Guelferbytano, quod ex editoribus veteribus Reuchlinus tantum et Castalio habent; in reliquis vitiose legitur διαβήσεται.

τοῦ στρατεύειν scripsi cum Leonclavio, Hutchinsono, Bachio, Weiskio, Dindorfio in editione posteriore; in reliquis deest τοῦ neque habet Guelferbytanus. Sed quae protulit exempla Schneiderus, ea alius generis sunt et Hanovii explicatio ipsius Xenophontis usu refutatur. Omissus est articulus in Oecon. IV, 3. καὶ ἀσχολίας δὲ μάλιστα ἔχουσι (de verbo ἔχειν vid. Schaefer. indic. Gregor. Corinth. p. 985.) καὶ φίλων καὶ πόλεως συνεπιμελεῖσθαι αἱ βαναυσικαὶ καλούμεναι. Ibi genitivus ita interiectus, ut et ad ἀσχολίας παρέχουσι et ad συνεπιμελεῖσθαι referri possit, vel potius, ut relato genitivo ad ἀσχολίας παρέχουσι suppleatur αὐτῶν ad συνεπιμελεῖσθαι. Eadem ratio est reliquorum locorum, in quibus omnibus ἐπιμελεῖσθαι verbum legitur, sed anteposito genitivo. Oecon. VI, 9. ἀσχολίαν παρέχειν φίλων τε καὶ πόλεων συνεπιμελεῖσθαι. Cyrop. VIII, 1, 13. ὅτι ἀσχολίαν παρέξοι τῆς τῶν ὅλων σωτηρίας ἐπιμελεῖσθαι. de rep. Laced. XIII, 1. ὡς μηδεμία ἀσχολία ᾖ αὐτοῖς τῶν πολεμίων ἐπιμελεῖσθαι. Hanovius autem putat, omittendum esse articulum propterea, quod ἀσχολίαν παρέχειν idem sit, quod κωλύειν. Attamen Xenoph. in Anab. I, 6, 2. dixit κωλύσειε τοῦ καίειν, quamquam alibi alia huius verbi invenitur constructio. Cf. Anab. VII, 6, 29. IV, 3, 3. In ipso Ages. II, 25. legitur ὡς γὰρ τοῦ στρατεύεσθαι αὐτὸν καὶ πεζῇ καὶ ἐφ' ἵππων ἀπεῖργεν ἤδη τὸ γῆρας.

8. ἠγάσθησαν αὐτὸ τοῦτο τὸ ἐπιθ. Articulus τό abest in Iunt. Ald. Harlei. Guelferbytano. Saepe non solum τοῦτο, sed etiam τόδε et ἐκεῖνο ita praemittuntur infinitivis, quibus accuratius explicantur:

σθεν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα διέβη, ἀντιδιαβῆναι ἐπ' αὐτόν, τό τε αἱρεῖσθαι ἐπιόντα μᾶλλον, ἢ ὑπομένοντα μάχεσθαι αὐτῷ, καὶ τὸ τἀκείνου δαπανῶντα βούλεσθαι μᾶλλον, ἢ τὰ τῶν Ἑλλήνων πολεμεῖν· κάλλιστον δὲ πάντων ἐκρίνετο, μὴ περὶ τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ περὶ τῆς Ἀσίας τὸν ἀγῶνα καθιστάναι. ἐπεί γε μὴν λαβὼν 9
τὸ στράτευμα ἐξέπλευσε, πῶς ἄν τις σαφέστερον ἐπιδείξειεν, ὡς ἐστρατήγησεν, ἢ εἰ αὐτὰ διηγήσαιτο, ἃ ἔπραξεν; ἐν τοίνυν 10
τῇ Ἀσίᾳ ἥδε πρώτη πρᾶξις ἐγένετο. Τισσαφέρνης μὲν ὤμοσεν

---

de rep. Laced. IX, 1. ἄξιον δὲ τοῦ Λυκούργου καὶ τόδε ἀγασθῆναι τὸ κατεργάσασθαι, ad quem locum alios attulit Haasius: Hellen II, 3, 56. ἐκεῖνο δὲ κρίνω τοῦ ἀνδρὸς ἀγαστὸν τό — Ages. VIII, 4. ἐγὼ οὖν καὶ τοῦτο ἐπαινῶ Ἀγησιλάου τό — Videntur autem hi loci probare Weiskii coniecturam αὐτοῦ. Nec vero opus est hac coniectura nec cum Hanovio αὐτοῦ supplendum est. Inutilis est Brodaei coniectura αὐτόν. De constructione verbi ἄγασθαι vide Saupp. ad Memor. IV, 2, 9. Kühner Gr. gr. p. 188. — Quod h. l. Agesilao tribuit consilium Xenophon, id Lysandri potius est auctore Plutarch. Ages. VI. ἀνέπεισε (Λύσανδρος) τὸν Ἀγησίλαον ἐπιθέσθαι τῇ στρατείᾳ καὶ πολεμῆσαι τῆς Ἑλλάδος ἀπωτάτω διαβάντα καὶ φθάσαντα τὴν τοῦ βαρβάρου παρασκευήν. Cum Xenophonte facit Nep. Ages. II: „docens satius esse in Asia, quam in Europa dimicari." Profecto autem laudandum erat illud consilium, quod melius res geritur ab eo imperatore, qui hostem ultro aggreditur, quam qui se defendit solum, id quod Thimbroni vitio datur. Cf. Hellen. III, 1, 5. Idem consilium secuti sunt alii quoque duces, Timoleon apud Diodor. XVI, 78. et Darius cum Alexandro pugnans, Diodor. XVII, 7.

9. ἐπεί γε μὴν λαβὼν τὸ στράτευμα. Videntur Lacedaemonii Agesilao potestatem concessisse copiarum ex sociis civitatibus congregandarum. Quod quomodo fecerit accurate exposuit Pausan. III, 9. qui invitasse ad belli societatem Agesilaum refert omnes Peloponnesios praeter Argivos omnesque ultra Isthmum habitantes Graecos, sed repulsam tulisse a Corinthiis, Atheniensibus, Thebanis. Commemorat hanc rem etiam Xenoph. Hellen. III, 4, 3.

ἐξέπλευσεν. Copiae congregabantur ad Geraestum. Plutarch. Ages. VI. Xenoph. Hellen. III, 4, 4. Ipse Agesilaus Aulidem profectus est rem divinam facturus exemplo Agamemnonis. Plutarch. et Xen. l. l. Pausan. III, 8.

10. ἐν τοίνυν τῇ Ἀσίᾳ. Xenophon in encomio multa praetermisit, quae et ipse in Hellenicis narravit et ab aliis auctoribus relata sunt. Vide Prolegom. cap. VI.

Τισσαφέρνης, qui summum imperium inter praefectos habebat regios (Nep. Ages. II.); erat μοχθηρός ἀνὴρ καὶ τῷ γένει τῶν Ἑλλήνων ἀπεχθέστατος. (Plutarch. Ages. X.)

Ἀγησιλάῳ, εἰ σπείσαιτο, ἕως ἔλθοιεν, οὓς πέμψειε πρὸς βασιλέα ἀγγέλους, διαπράξεσθαι αὐτῷ ἀφεθῆναι αὐτονόμους τὰς ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεις Ἑλληνίδας· Ἀγησίλαος δὲ ἀντώμοσε, σπονδὰς
11 ἄξειν ἀδόλως, ὁρισάμενος τῆς πράξεως τρεῖς μῆνας. ὁ μὲν δὴ Τισσαφέρνης, ἃ ὤμοσεν, εὐθὺς ἐψεύσατο· ἀντὶ γὰρ τοῦ εἰρήνην πράσσειν, στράτευμα πολὺ παρὰ βασιλέως, πρὸς ᾧ πρόσθεν

Ἀγησιλάῳ. Tissaphernes iusiurandum dederat Herippidae, Dercyllidae, Megialio, legatis Agesilai. Hellen. III, 4, 5. 6.

πέμψειε. Hoc habent editiones veteres, Harleianus, Guelferbytanus, πέμψοιεν Stephanus, πέμψειεν Weiskius, Schneiderus. Deinde habent Guelferb. Paris. B. Ald Iunt. διαπράξασθαι. Saepissime quidem infinitivus aoristi in futurum mutatus est a librariis rationes temporum ignorantibus; (exempla infinitivi aoristi cum verbo ὀμνύναι coniuncti collegit Lobeck. Phryn. p. 750.) sed quum deinde futuro dixerit Xenophon ἀντώμοσε — ἄξειν, futurum praeferendum est. Sententiam recte reddidit Schneiderus: affirmavit, se perfecturum esse sua opera.

τὰς ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεις Ἑλληνίδας. In Guelferbytano deest articulus τῇ. Collocatione adiectivi Ἑλληνίδας offensus est Bernhardy in Syntax. gr. p. 323. hac ipsa re libri auctoritatem infringere studens. Recte quidem licentiam talem posteriori aetati assignat, sed diversus videtur usus esse in nominibus propriis. Xenoph. Hellen. IV, 3, 15. ἀπὸ τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεων Ἑλληνίδων καὶ ἀπὸ τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ πόλεων Ἑλληνίδων. Usitato ordine dixit Hellen. IV, 8, 14. τῶν τε γὰρ ἐν τῇ Ἀσίᾳ Ἑλληνίδων πόλεων. Hellen. IV, 3, 8. ἐν τῷ ὄρει Ναρθακίῳ, ubi Dindorfius ex uno codice articulum addidit. Plato Phaedon p. 57. A. τῶν πολιτῶν Φλιασίων, ubi bene animadvertit Stallbaumius, substantiva propria, quum per se iam satis definita sint. et cum substantivis additis in unam notionem coeant, articuli repetitionem non flagitavisse. Laudat vir doctissimus Apolog. Socr. p. 32. B. ἡ φυλὴ Ἀντιοχίς atque ex Menon. init. οἱ τοῦ σοῦ ἑταίρου Ἀριστίππου πολῖται Λαρισαῖοι.

τρεῖς μῆνας. Polyaenus II, 1, 8. etiam trium mensium inducias factas narrat.

11. *πρὸς ᾧ.* Harleianus et Guelferbytanus πρὸς ὅ.

στράτευμα. Usus est Tissaphernes illis induciis ad exercitum comparandum, cuius rei ei nondum facta erat copia, quum Agesilaus admirabili celeritate in Asiam traiecisset. Nep. Ages. II. „ut prius in Asiam cum copiis venerit, quam regii satrapae eum scirent profectum. Quo factum est, ut omnino imparatos imprudentesque offenderet.“ Quae de Tissapherne narravit Xenophon, facta sunt, quum Agesilaus Ephesi esset. Male narrat Nepos in Conon. c. II. Lacedaemonios

εἶχε, μετεπέμπετο. Ἀγησίλαος δέ, καίπερ αἰσθόμενος ταῦτα, ὅμως ἐνέμεινε ταῖς σπονδαῖς. ἐμοὶ οὖν τοῦτο πρῶτον καλὸν 12 δοκεῖ διαπράξασθαι, ὅτι Τισσαφέρνην μὲν ἐμφανίσας ἐπίορκον, ἄπιστον πᾶσιν ἐποίησεν· ἑαυτὸν δ' ἀντεπιδείξας πρῶτον μὲν ὅρκους ἐμπεδοῦντα, ἔπειτα συνθήκας μὴ ψευδόμενον, πάντας ἐποίησε καὶ Ἕλληνας καὶ βαρβάρους θαῤῥοῦντας συντίθεσθαι αὐτῷ, εἴ τι βούλοιτο. ἐπεὶ δὲ μέγα φρονήσας ὁ Τισσαφέρνης 13 ἐπὶ τῷ καταβάντι στρατεύματι, προεῖπεν Ἀγησιλάῳ πόλεμον, εἰ μὴ ἀπίοι ἐκ τῆς Ἀσίας· οἱ μὲν ἄλλοι σύμμαχοι καὶ Λακεδαιμονίων οἱ παρόντες μάλα ἀχθεσθέντες φανεροὶ ἐγένοντο, νομίζοντες μείονα τὴν παροῦσαν δύναμιν Ἀγησιλάῳ τῆς βασιλέως παρασκευῆς εἶναι· Ἀγησίλαος δὲ μάλα φαιδρῷ τῷ προσώπῳ ἀπαγγεῖλαι τῷ Τισσαφέρνει τοὺς πρέσβεις ἐκέλευσεν, ὡς πολλὴν χάριν αὐτῷ ἔχοι, ὅτι ἐπιορκήσας αὐτὸς μὲν πολεμίους τοὺς θεοὺς ἐκτήσατο, τοῖς δ' Ἕλλησι συμμάχους ἐποίησεν. ἐκ δὲ 14 τούτου εὐθὺς τοῖς μὲν στρατιώταις παρήγγειλε συσκευάζεσθαι ὡς εἰς στρατείαν, ταῖς δὲ πόλεσιν, εἰς ἃς ἀνάγκη ἦν ἀφικνεῖσθαι στρατευομένῳ ἐπὶ Καρίαν, προεῖπεν ἀγορὰν παρασκευάζειν.

---

maxime impulsos esse a Tissapherne, qui ex intimis regis ab amicitia eius defecerat et cum Lacedaemoniis coierat societatem, ut cum rege bellum gererent. „Non Cornelius, sed mercenarius scriba, Aemilius, id committere potuit." Rinck. Prolegom. ad Aemilium Probum ed. Roth p. CXII.

12. ἐμοὶ οὖν. Schneiderus inseruit particulam μέν, quam sensus et proprietas sermonis flagitare videatur. Multis aliis etiam locis illud μέν additum voluit Schneiderus, cuius iudicium recte repudiavit Bornemann. ad Conviv. IV, 16. p. 115. sq.

ὅρκους ἐμπεδοῦντα. Hoc fidei ab Agesilao servatae exemplum summis laudibus extolerunt scriptores. Aelian. Var. Histor. XIV, 2. Nep. Ages. II.

θαῤῥοῦντας. Hoc participium habet Guelferbytanus.

συντίθεσθαι αὐτῷ. Dindorfius in priore editione cum Reuchlino et Stephano scripsit ἑαυτῷ. Guelferbytanus αὐτῷ.

13. καταβάντι. Cur in Hellenicis additum sit παρὰ βασιλέως, in Prolegom. c. III. indicavi.

μάλα ἀχθεσθέντες. Polyaen. II, 1, 8. τοῖς Ἕλλησιν ὀῤῥωδία καὶ φόβος. Ἀγησίλαος δὲ φαιδρὸς τὴν ὄψιν, μάλα δὴ γαννύμενος ἐστρατήγησε.

τῷ Τισσαφέρνει τοὺς πρέσβεις Guelferbytanus.

ὡς πολλὴν χάριν αὐτῷ ἔχοι. Aelian. l. l. ἐπῄνεσε τοὺς παραβάντας ὅρκους τῶν βαρβάρων.

ἐπέστειλε δὲ καὶ Ἴωσι καὶ Αἰολεῦσι καὶ Ἑλλησποντίοις πέμπειν
15 πρὸς αὐτὸν εἰς Ἔφεσον τοὺς συστρατευσομένους. ὁ μὲν οὖν
Τισσαφέρνης, καὶ ὅτι ἱππικὸν οὐκ εἶχεν ὁ Ἀγησίλαος, ἡ δὲ
Καρία ἄφιππος ἦν, καὶ ὅτι ἡγεῖτο αὐτὸν ὀργίζεσθαι αὐτῷ διὰ
τὴν ἀπάτην, τῷ ὄντι νομίσας ἐπὶ τὸν αὐτοῦ οἶκον εἰς Καρίαν
ὁρμήσειν αὐτόν, τὸ μὲν πεζὸν ἅπαν διεβίβασεν ἐκεῖσε, τὸ δὲ
ἱππικὸν εἰς τὸ Μαιάνδρου πεδίον περιήγαγε, νομίζων ἱκανὸς
εἶναι καταπατῆσαι τῇ ἵππῳ τοὺς Ἕλληνας, πρὶν εἰς τὰ δύσιππα
16 ἀφικέσθαι. ὁ δὲ Ἀγησίλαος, ἀντὶ τοῦ ἐπὶ Καρίαν ἰέναι, εὐθὺς
ἀντιστρέψας ἐπὶ Φρυγίας ἐπορεύετο· καὶ τάς τε ἐν τῇ πορείᾳ
ἀπαντώσας δυνάμεις ἀναλαμβάνων ἦγε, καὶ τὰς πόλεις κατε-
στρέφετο, καὶ ἐμβαλὼν ἀπροσδοκήτως, παμπληθῆ χρήματα ἔλαβε.
17 στρατηγικὸν οὖν καὶ τοῦτο ἐδόκει διαπράξασθαι, ὅτι, ἐπεὶ
πόλεμος προεῤῥήθη, καὶ τὸ ἐξαπατᾶν ὅσιόν τε καὶ δίκαιον ἐξ
ἐκείνου ἐγένετο, παῖδα ἀπέδειξε τὸν Τισσαφέρνην τῇ ἀπάτῃ·

---

14. *πρὸς αὐτόν.* Dindorfius in priore editione cum vett. edd. scripsit αὑτὸν, in posteriore αὐτόν. In Hellenicis est ἑαυτόν, in Guelferbytano αὐτόν et deinde συστρατευσαμένους.

15. *ἐπὶ τὸν αὐτοῦ οἶκον εἰς Καρίαν.* Similiter dictum est in Hellen. III, 2, 1. τῇ ἑαυτοῦ οἰκήσει Φρυγίᾳ. Nep. Ages. III. „Postquam induciarum praeteriit dies, barbarus, non dubitans quod ipsius erant plurima domicilia in Caria et ea regio his temporibus multo putabatur locupletissima, eo potissimum hostes impetum facturos, omnes suas copias eo contraxerat. At Agesilaus in Phrygiam se convertit eamque prius depopulatus est quam Tissaphernes unquam se moveret.“

16. *ἀντὶ τοῦ ἐπὶ Καρίαν — ἐπὶ Φρυγίας ἐπορεύετο.* Eadem eodem modo narrat Xenoph. Hellen. III, 4, 11—13. brevius Plutarch. Ages. IX. Nep. Ages. III. Cui narrationi nonnulli viri docti putarunt repugnare Polyaen. II, 1, 9. et Frontin. Strateg. I, 8, 12. qui Agesilaum in Lydiam irrupisse narrant. Cf. Oudendorp. ad Frontin. l. l. Sed illi loquuntur de altero strategemate, de quo infra ad §. 29. exponetur. Vide etiam Diodor. XIV, 79. Guelferbytanus habet ἐπὶ Φρυγίαν, sed ν a recentiore manu, quod videtur fuisse ς, deinde habet παμπληθεί.

17. *προεῤῥήθη.* Guelferbytanus προεῤῥήθη, ut semper in duplici ρ·
καὶ τὸ ἐξαπατᾶν ὅσιόν τε καὶ δίκαιον. Plutarch. Ages. IX. appellat hanc fraudem ἀπάτην δικαίαν, Xenoph. Ages. XI, 4. καὶ τὸ μὲν ἀπιστοῦντας ἐξαπατᾶν σοφὸν ἔκρινε, τὸ δὲ πιστεύοντας ἀνόσιον. Haec prorsus sunt Xenophontea. Vide Prolegom. cap. V. Guelferbytanus ἐξαπαταν sine iota subscripto et deinde ἀπάτη.

φρονίμως δὲ καὶ τοὺς φίλους ἐνταῦθα ἔδοξε πλουτίσαι. ἐπεὶ 18
γὰρ διὰ τὸ πολλὰ χρήματα εἰλῆφθαι ἀντίπροικα τὰ πάντα
ἐπωλεῖτο, τοῖς μὲν φίλοις προεῖπεν ὠνεῖσθαι, εἰπὼν ὅτι κατα-
βήσοιτο ἐπὶ θάλασσαν ἐν τάχει τὸ στράτευμα κατάγων· τοὺς
δὲ λαφυροπώλας ἐκέλευσε γραφομένους, ὁπόσου τι πρίαιντο,
προΐεσθαι τὰ χρήματα· ὥστ' οὐδὲν προτελέσαντες οἱ φίλοι αὐ-
τοῦ, οὐδὲ τὸ δημόσιον βλάψαντες, πάντες παμπληθῆ χρήματα
ἔλαβον. ἔτι δὲ ὁπότε αὐτόμολοι, ὡς εἰκός, πρὸς βασιλέα ἰόντες 19
χρήματα ἐθέλοιεν ὑφηγεῖσθαι, καὶ ταῦτα ἐπεμέλετο ὡς διὰ τῶν
φίλων ἁλίσκοιτο, ὅπως ἅμα μὲν χρηματίζοιντο, ἅμα δὲ ἐνδοξό-
τεροι γίγνοιντο. διὰ μὲν δὴ ταῦτα εὐθὺς πολλοὺς ἐραστὰς
τῆς αὑτοῦ φιλίας ἐποιήσατο. γιγνώσκων δ' ὅτι ἡ μὲν πορθου-
μένη καὶ ἐρημουμένη χώρα οὐκ ἂν δύναιτο πολὺν χρόνον
στράτευμα φέρειν, ἡ δ' οἰκουμένη μέν, σπειρομένη δέ, ἀέναον
ἂν τὴν τροφὴν παρέχοι, ἐπεμέλετο οὐ μόνον τοῦ βίᾳ χειροῦσθαι
τοὺς ἐναντίους, ἀλλὰ καὶ τοῦ πρᾳότητι προσάγεσθαι. καὶ πολ- 20
λάκις μὲν προηγόρευε τοῖς στρατιώταις τοὺς ἁλισκομένους μὴ
ὡς ἀδίκους τιμωρεῖσθαι, ἀλλ' ὡς ἀνθρώπους ὄντας φυλάσσειν·
πολλάκις δέ, ὁπότε μεταστρατοπεδεύοιτο, εἰ αἴσθοιτο καταλε- 21

τοὺς φίλους πλουτίσαι. Plutarch reipubl. gerend. praec. c. XIII. fin. *καὶ τὸν Ἀγησίλαον ὁ Ξενοφῶν ἀγάλλεσθαί φησι πλουτίζοντα τοὺς φίλους αὐτὸν ὄντα κρείττονα χρημάτων.*

18. *ἀντίπροικα.* Hesych. *εὔωνα καὶ ἰσόπροικα.* Suidas: *ἀντίπροικα· ὅμοια*, ubi Hermannus suppleri iubet *προικί.*

τὰ πάντα. Guelferbytanus *κατὰ πάντα*, deinde *παμπληθεῖ.*

ὥστ' οὐδέν Guelferbytanus. Dindorfius in priore editione ex A. B. Reuchlino *ὥστε* scripsit.

τὸ δημόσιον. Praeda omnis apud Spartanos in publicum conferebatur et vendebatur eaque cura erat laphyropolarum. Vide Haas. ad remp. Laced. XIV (XIII), 11.

19. *ὡς εἰκός, πρὸς βασιλέα ἰόντες*, non ad alios Lacedaemonios, sed, ut consentaneum est, ad Agesilaum ipsum euntes.

ὑφηγεῖσθαι. Suidas: *ὑφηγήσονται· ὑποδείξουσι.* Deinde etiam Guelferbytanus habet *ἁλίσκοιτο.*

ἐνδοξότεροι. Cavendum est, ne hoc adiectivum permutetur cum altero *εὔδοξος*. Vide Haas. in indic. ad remp. Laced. s. v. *εὔδοξος.*

20. *ἀένναον* Guelferbytanus. Deinde habet *βία* et *πραότητι.*

21. *ὁπότε μεταστρατοπεδεύοιτο.* Ita habent Guelferbytanus, Harleianus, Reuchlinus, Stephani margo; in aliis est aut *μεταστρατοπεδεύσοιτο* aut *μετεστρατοπεδεύετο.*

λειμμένα παιδάρια μικρὰ ἐμπόρων, ἃ πολλοὶ ἐπώλουν διὰ τὸ νομίζειν μὴ δύνασθαι ἂν φέρειν αὐτὰ καὶ τρέφειν, ἐπεμέλετο καὶ τούτων, ὅπως συγκομίζοιντό ποι. τοῖς δ' αὖ διὰ γῆρας καταλειπομένοις αἰχμαλώτοις προσέταττεν ἐπιμελεῖσθαι αὐτῶν, ὡς μήτε ὑπὸ κυνῶν, μήθ' ὑπὸ λύκων διαφθείροιντο. ὥστε οὐ μόνον οἱ πυνθανόμενοι ταῦτα, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἁλισκόμενοι
22 εὐμενεῖς αὐτῷ ἐγίγνοντο. ὁπόσας δὲ πόλεις προσαγάγοιτο, ἀφαιρῶν αὐτῶν ὅσα δοῦλοι δεσπόταις ὑπηρετοῦσι, προσέταττεν ὅσα ἐλεύθεροι ἄρχουσι πείθονται· καὶ τῶν κατὰ κράτος ἀναλώτων
23 τειχέων τῇ φιλανθρωπίᾳ ὑπὸ χεῖρα ἐποιεῖτο. ἐπεὶ μέντοι ἀνὰ τὰ πεδία οὐδὲ ἐν τῇ Φρυγίᾳ ἐδύνατο στρατεύεσθαι διὰ τὴν Φαρναβάζου ἱππείαν, ἔδοξεν αὐτῷ ἱππικὸν κατασκευαστέον εἶναι, ὡς μὴ δραπετεύοντα πολεμεῖν δέοι αὐτόν. τοὺς μὲν οὖν

παιδάρια μικρὰ ἐμπόρων. Intelliguntur infantuli τῶν ἐμπόρων, lixarum, quos illi a militibus emerant. Quorum puerorum quum illi ἔμποροι tam negligentem curam haberent, ut interdum eos relinquerent, prospexit iis Agesilaus, ut in tutum locum conferrentur, ne canibus et lupis praedae fierent. Verbis autem ἃ πολλοὶ — τρέφειν, quae inclusit Schneiderus, significatur, quomodo lixae in possessionem illorum venerint. Solebant enim multi milites, quibus praedae loco pueri contigerant, eos vendere. Ἔμποροι autem sequuntur exercitum etiam in Cyrop. IV, 5, 42. et VI, 2, 38. quos locos attulit Schneiderus. Dindorfius scripturam Reuchlini, παιδάρια παρὰ ἐμπόρων, quam sibi placere dixerat in editione priore, in textu posterioris reposuit.

τοῖς δ' αὖ διὰ γῆρας καταλ. Non sunt statuendi dativi absoluti, id quod nonnullis visum est. Senibus, qui et ipsi propter senectutem exercitum nova loca petentem sequi non potuerunt, curam tradidit infantulorum relictorum.

22. καὶ τῶν τειχεων — ὑπὸ χεῖρα ἐποιεῖτο. Stephanus et Leonclavius additum voluerunt τινά, quod supplent Schneiderus et Baumgartenius. Recte statuit Hanovius, ὑπὸ χεῖρα ποιεῖσθαι constructum esse cum genitivo, quum idem valeat, quod κρατεῖν. Hoc loco offensus est Lennepius ad Phalarid. epist. p. 320 (p. 350 ed. Schaefer.), qui num ita bene dici possit dubitat. In Phalaridis loco est ὑπὸ χεῖρα ποιεῖν et apud optimos scriptores ὑπὸ χεῖρα usitatissimum est varioque modo dicitur. Vide Bernhardy Syntax. gr. p. 267. Neque igitur videtur ex Harleiano, qui ὑπόχειρα praebet, coniiciendum esse ὑποχείρια ἐποιεῖτο, qua locutione saepe utitur Xenophon. Guelferbytanus ὑπὸ χεῖρα, sed antea habet κατακρατος.

23. ἱππείαν. Plutarch. Ages. IX. τοῖς δ' ἱππεῦσιν ἐλαττωθείς. Cf. Prolegom. cap. VI. — Guelferbytanus φρυγία.

πλουσιωτάτους ἐκ πασῶν τῶν ἐκεῖ πόλεων ἱπποτροφεῖν κατέλεξε· προεῖπε δέ, ὅστις παρέχοιτο ἵππον καὶ ὅπλα καὶ ἄνδρα

ἐκ πασῶν. Accesserunt haec verba ex libris Harleian. Guelferb. Pariss. A. B. Reuchl. Victor. Hellenic. Vulgo desunt, neque id est prorsus spernendum. Docet autem hic ipse locus, non tam temere versatos esse librarios in veteribus scriptoribus, quam vulgo putatur. Nam si omittuntur illa verba, omnia videntur bene convenire, quibus additis difficultates oriuntur, ex quibus non tam facile te expedire possis, quam visum est Schneidero et Baumgartenio. Iam vero addiderunt illa verba codices, qui optimi habentur; addita etiam sunt in Hellen. III, 4, 15. sed ibi quum omissa sint verba ἔταξε δὲ καὶ πόλεις, ἐξ ὧν δέοι τοὺς ἱππέας παρασκευάζειν, omnia recte se habent. Schneideri quidem interpretatio, ad quam accedit Baumgartenius, equites ex ipsis urbibus ἱπποτρόφοις electos esse, quibus patriae dignitas φρόνημα instillaret, non potest stare. Nam si haec interpretatio vera esset, cur omnino addidisset ἔταξε δὲ καὶ τὰς πόλεις, quum supra dixisset, omnibus ab Agesilao imperatum esse urbibus, ut equos alerent. Itaque Weiskii ratio sola vera esset, equites ex aliis urbibus esse electos, ne qui ex ἱπποτρόφοις urbibus essent, nimis superbirent. Itaque φρονηματίας deteriore sensu accipiendum esset, quam interpretationem amplectitur etiam Schmidt. Quaest. Xen. p. 16. Sed quod obiecit huic explicationi Schneiderus, de eo sibi me habet assentientem. Vult enim scriptor narrare, quid secutus sit Agesilaus in equitibus eligendis, non quid vitaverit. Atque quod Weiskius putavit, voluisse Agesilaum sibi eligere modestiores equites, id videtur sequentibus non bene convenire, ὅτι κατεσκεύαστο τὸ ἱππικὸν αὐτῷ καὶ εὐθὺς ἐῤῥωμένον ἦν καὶ ἐνεργόν. Accedit huc, quod videtur ex antecedentibus τοὺς πλουσ. ἐκ πασῶν — ἱπποτροφεῖν κατελ. προ. δέ, ὅστις — ἄνδρα δοκιμ. sequi, viros ex iisdem urbibus, qui equos alerent, fuisse. Quid igitur? statuendum est in Agesilao negligentius Xenophontem scripsisse, quod quum ipse sentiret, Hellenica iterum recensens omisit verba illa, quae sententiae repugnare viderentur, ἔταξε δὲ καὶ πόλεις κ. τ. λ., quae omnino non putavit necessaria esse, quum sententia iam insit in verbis antecedentibus (ἄνδρα δόκιμον.)

προεῖπε δέ. De scripturae diversitate in Hellen. vide Prolegom. c. III. Bornem. ad Cyrop. V, 3, 52. Schneid.

παρέχοιτο ἵππον secundum Reuchlinum, Victorium, Leonclavium; vulgo παρέχοι τὸ ἱππικόν, quod habet etiam Guelferbytanus. Deinde vulgo legebatur ἕκαστον προθύμως μαστεύειν, quum librarii a priore προθύμως ad alterum aberrassent. Supplementum accessit ex Guelferbytano (a recentiore manu margini adscriptum neque in textu μαστεύειν legitur, ut videtur ex Schneideri adnotatione, sed μαστεύοι), Harleiano, Paris. A. (in quo libro ταῦτα omissum) itaque legitur etiam in Hellenicis, sed pro μαστεύοι dicitur ζητοίη. Fortasse Xenophon

δόκιμον, ὡς ἐξέσοιτο αὐτῷ μὴ στρατεύεσθαι· καὶ ἐποίησεν οὕτως ἕκαστον προθύμως ταῦτα πράττειν, ὥσπερ ἄν τις τὸν ὑπὲρ
24 αὑτοῦ ἀποθανούμενον προθύμως μαστεύοι. ἔταξε δὲ καὶ πόλεις, ἐξ ὧν δέοι. τοὺς ἱππέας παρασκευάζειν, νομίζων ἐκ τῶν ἱπποτρόφων πόλεων εὐθὺς καὶ φρονηματίας μάλιστα ἂν ἐπὶ τῇ ἱππικῇ γενέσθαι. καὶ τοῦτ' οὖν ἀγαστῶς ἔδοξε πρᾶξαι, ὅτι κατεσκεύαστο τὸ ἱππικὸν αὐτῷ, καὶ εὐθὺς ἐῤῥωμένον ἦν καὶ
25 ἐνεργόν. ἐπειδὴ δὲ ἔαρ ὑπέφαινε, συνήγαγε πᾶν τὸ στράτευμα εἰς Ἔφεσον. ἀσκῆσαι δὲ καὶ αὐτὸ βουλόμενος, ἆθλα προὔθηκε καὶ ταῖς ἱππικαῖς τάξεσιν, ἥτις κράτιστα ἱππεύοι, καὶ ταῖς ὁπλιτικαῖς, ἥτις ἄριστα σωμάτων ἔχοι· καὶ πελτασταῖς καὶ τοξόταις ἆθλα προὔθηκεν, οἵτινες κράτιστοι τὰ προσήκοντα ἔργα φαίνοιντο. ἐκ τούτου δὲ παρῆν ὁρᾶν τὰ μὲν γυμνάσια μεστὰ τῶν ἀνδρῶν γυμναζομένων, τὸν δὲ ἱππόδρομον ἱππέων ἱππαζομένων,

---

quum iterum curaret Hellenica, mutavit poeticum vocabulum *μαστεύοι*, quamquam eo saepe alibi usus est. — *αὑτοῦ* ex Paris. A. cum Dindorfio scripsi; vulgo *αὐτοῦ*. — Omnem rem narrat etiam Plutarch. Ages. IX. atque dicitur Agesilaus in Apophthegmat. Laconic. p. 100. (ed. Tauchn.) secutus esse Agamemnonis exemplum, quod propositum est apud Homer. Iliad. XXIII, 295. *τὴν (ἵππον) Ἀγαμέμνονι δῶκ' Ἀγχισιάδης Ἐχέπωλος δῶρ' ἵνα μή οἱ ἕποιθ' ὑπὸ Ἴλιον ἠνεμόεσσαν.* Sed id videtur mihi, quicunque istum librum scripsit, doctrinae ostentandae caussa excogitasse.

24. *ἀγαστῶς.* Bekker. Anecdot. p. 336. *ἀγαστά· ἀγαστὰ καὶ ἀγαστὸς ἐρεῖς καὶ ἐπιῤῥηματικῶς ἀγαστῶς, ὡς Ξενοφῶν.* Hoc adverbium nusquam alibi legitur.

25. *εἰς Ἔφεσον.* Ephesum hiematum reduxerat exercitum. Cur Ephesum potissimum reduxerit, ex Plutarch. Lysand. III. coniicere licet: *(Λύσανδρος) γενόμενος δ' ἐν Ἐφέσῳ καὶ τὴν πόλιν εὑρὼν εὔνουν μὲν αὑτῷ καὶ λακωνίζουσαν προθυμότατα, πράττουσαν δὲ τότε λαμπρῶς.* Cur omnino reduxerit, intelligitur ex Xenoph. Hellen. III, 4, 15. Plutarch. Ages. IX. *τοῖς δ' ἱππεῦσιν ἐλαττωθεὶς καὶ τῶν ἱερῶν ἀλόβων φανέντων ἀναχωρήσας εἰς Ἔφεσον ἱππικὸν συνῆγε.*

ἀσκῆσαι δὲ καὶ αὐτό. Ita legitur etiam in Guelferbytano, sed *δὲ* a recentiore manu margini adscriptum est, atque haec videtur etiam lectio Paris. A. esse. In reliquis huius paragraphi verbis restituendis, quae in libris varie leguntur, Dindorfium secutus sum. Guelferbytanus habet *ἆθλα τὲ προὔθηκε,* deinde *εἴ τις κράτιστος ἂν ἱππέυοι* et iterum *εἴ τις ἄν.* Duplex *ἄν*, quod vulgo h. l. legebatur, recte eiecit Dindorfius et frustra defendere conatus est Schmidt. Quaest. Xen. p. 6. Guelferb. *ὁρᾶν* habet sine iota subscripto.

τοὺς δὲ ἀκοντιστὰς καὶ τοὺς τοξότας ἐπὶ στόχον ἱέντας. ἀξίαν δὲ 26
καὶ ὅλην τὴν πόλιν, ἐν ᾗ ἦν, θέας ἐποίησεν. ἥ τε γὰρ ἀγορὰ
μεστὴ ἦν παντοδαπῶν καὶ ὅπλων καὶ ἵππων ὠνίων, οἵ τε
χαλκοτύποι καὶ οἱ τέκτονες καὶ οἱ σιδηρεῖς καὶ σκυτεῖς καὶ
γραφεῖς πάντες πολεμικὰ ὅπλα κατεσκεύαζον. ὥστε τὴν πόλιν
ὄντως ἂν ἡγήσω πολέμου ἐργαστήριον εἶναι. ἐπεῤῥώσθη δ' ἄν 27
τις κἀκεῖνο ἰδών, Ἀγησίλαον μὲν πρῶτον, ἔπειτα δὲ καὶ τοὺς
ἄλλους στρατιώτας ἐστεφανωμένους τε, ὅπου ἀπὸ τῶν γυμνα-
σίων ἴοιεν, καὶ ἀνατιθέντας τοὺς στεφάνους τῇ Ἀρτέμιδι. ὅπου
γὰρ ἄνδρες θεοὺς μὲν σέβοιεν, πολεμικὰ δὲ ἀσκοῖεν, πειθαρ-
χίαν δὲ μελετῷεν, πῶς οὐκ εἰκὸς ἐνταῦθα πάντα μεστὰ ἐλπίδων
ἀγαθῶν εἶναι; ἡγούμενος δὲ καὶ τὸ καταφρονεῖν τῶν πολεμίων 28
ῥώμην τινὰ ἐμβαλεῖν πρὸς τὸ μάχεσθαι, προεῖπε τοῖς κήρυξι
τοὺς ὑπὸ τῶν λῃστῶν ἁλισκομένους βαρβάρους γυμνοὺς πωλεῖν.

ἐπὶ στόχον ἱέντας. Haec est coniectura Wyttenbachii in Biblioth. Critic. III. p. 71. Schaeferus coniecit ἐπὶ σκοπὸν ἱέντας. Vulgo legitur ἐπὶ στοίχων ἰόντας, pro quo in nonnullis libris est ἱέντας. Guelferbytanus ἐπὶ στοίχων ἰόντας.

26. *μεστὴ ἦν παντοδαπῶν*, Guelferbytanus, qui deinde habet κναφεῖς.

ὄντως ἂν ἡγήσω. Schneiderus, Baumgartenius, Dindorfius in post. edit. ἂν post ἡγήσω addiderunt; ἂν ἡγήσω cum Hutchinsono edidit Hanovius. Atque habet ἂν ante ἡγήσω Paris. A. et in Guelferbytano ante ἡγήσω suprascriptum est.

ὄντως — πολέμου ἐργαστήριον. Videtur haec locutio, quam laudarunt ut Xenophonteam Plutarch. Marcell. XXI. Polyb. X, 20. Athen. X, 5. ex alio scriptore desumta. Solent enim ὄντως et τῷ ὄντι addi, si dicta aliorum ad praesentem aliquam rem referuntur. Hellen. VII, 2, 9. πάντας δὲ τοὺς παρόντας τότε γε τῷ ὄντι κλαυσίγελως εἶχεν. de repb. Laced. XIII, 5. ὥστε ὁρῶν ταῦτα ἡγήσαιο ἂν — Λακεδαιμονίους δὲ μόνους τῷ ὄντι τεχνίτας τῶν πολεμικῶν. Ages. IX, 7. ὅτι ὄντως ἂν εἴη νικήφορος τῶν καλλίστων καὶ μεγαλοπρεπεστάτων ἀγωνισμάτων. Cyrop. VIII, 1, 33. τῷ ὄντι εἰς κάλλος ζῆν.

27. *κἀκεῖνο.* Guelferbytanus κακεῖνο.

πειθαρχίαν δὲ μελετῷεν. De πειθαρχία Spartanorum vid. Müller. Dor. II, p. 184. Haas. ad rempb. Laced. VIII, 1. Mutavit hoc vocabulum, quo alibi non est usus Xenophon, in Hellenicis, ubi scripsit πειθαρχεῖν. Guelferbytanus μελετῶεν.

28. *λῃστων.* Guelferbytanus neglexit iota subscriptum.

γυμνοὺς πωλεῖν. Plutarch. Ages. IX. ἐπεὶ δέ, κελεύσαντος αὐτοῦ, τοὺς αἰχμαλώτους ἀποδύοντες ἐπίπρασκον οἱ λαφυροπῶλαι καὶ

ὁρῶντες οὖν οἱ στρατιῶται λευκοὺς μὲν διὰ τὸ μηδέποτε ἐκδύεσθαι, πίονας δὲ καὶ ἀπόνους διὰ τὸ ἀεὶ ἐπ' ὀχημάτων εἶναι, ἐνόμισαν μηδὲν διοίσειν τὸν πόλεμον, ἢ εἰ γυναιξὶ δέοι μάχεσθαι. προεῖπε δὲ καὶ τοῦτο τοῖς στρατιώταις, ὡς εὐθὺς ἡγήσοιτο τὴν συντομωτάτην ἐπὶ τὰ κράτιστα τῆς χώρας, ὅπως αὐτόθεν αὐτῷ τὰ σώματα καὶ τὴν γνώμην παρασκευάζοιντο,
29 ὡς ἀγωνιούμενοι. ὁ μέντοι Τισσαφέρνης ταῦτα μὲν ἐνόμισε

τῆς μὲν ἐσθῆτος ἦσαν ὠνηταὶ πολλοὶ, τῶν δὲ σωμάτων λευκῶν καὶ ἁπαλῶν παντάπασι διὰ τὰς σκιατροφίας, γυμνουμένων κατεγέλων ὡς ἀχρήστων καὶ μηδενὸς ἀξίων. Apophthegm. Lacon. p. 100. Polyaen. II, 1, 9. Frontin. Strateg. I, 11, 17. „Agesilaus Lacedaemonius quum quosdam Persarum cepisset, quorum habitus multum terroris praefert, quoties veste tegitur, nudatos militibus suis ut alba corpora et umbratica contemnerent ostendit.“ Conferre iuvat legem Laconicam apud Aelian. Var. Hist. XIV, 7.

πίονας. Vide Prolegom. cap. III, ubi Hellenica cum Agesilao conferuntur.

ἐπὶ τὰ κράτιστα τῆς χώρας. Hellen. III, 4, 20. Plutarch. Ages. X. εἰς Λυδίαν. Quae intelligantur τὰ κράτιστα, optime explicat Pausan. III, 9. ἦν γὰρ δὴ τῆς Ἀσίας τῆς κάτω μέγιστον μέρος τηνικαῦτα ἡ Λυδία καὶ αἱ Σάρδεις πλούτῳ τε καὶ παρασκευῇ προεῖχον· τῷ τε σατραπεύοντι ἐπὶ θαλάσσῃ τοῦτο οἰκητήριον ἀποδέδεικτο καθάπερ γε αὐτῷ βασιλεῖ τὰ Σοῦσα.

αὐτόθεν αὐτῷ Guelferbytanus.

τὴν γνώμην παρασκευάζοιντο. Anab. VI, 1, 17. ἀλλὰ χρὴ παρασκευασαμένους τὴν γνώμην πορεύεσθαι. Cyrop. II, 1, 11. ταῖς ψυχαῖς παρεσκευασμένους.

29. ὁ μέντοι Τισσ. ταῦτα μὲν ἐνόμισε — Nep. Ages. III. „Itaque quum ille Sardes iturum se dixisset, Tissaphernes eandem Cariam defendendam putavit.“ Huc pertinet Polyaen. II. 1, 9. Ἀγησίλαος ἐπὶ Σάρδεις ἐλαύνων καθῆκε λογοποιοὺς ὡς ἐξαπατῶν Τισσαφέρνην, στέλλεται μὲν φανερῶς (quod vocabulum non recte delevit Schneiderus ad Hellen. III, 4, 20.) ἐπὶ Λυδίας, τρέπεται δὲ ἀφανῶς ἐπὶ Καρίας. Ὁ μὲν Πέρσης ὥρμησε Καρίαν φυλάττειν, ὁ δὲ Λάκων κατέδραμε Λυδίαν καὶ λείαν πολλὴν κατέσυρεν. Nec non huc pertinet Frontin. Strateg. I, 8, 12. „Agesilaus Lacedaemonius quum inferret bellum Tissaphernae, Cariam se petere simulavit, quasi aptius locis montuosis adversus hostem equitatu praevalentem pugnaturus. Per hanc consilii ostentationem avocato in Cariam Tissapherne ipse Lydiam, ubi caput hostium regni erat, irrupit oppressisque, qui illic agebant, pecunia regia potitus est.“ Putarunt viri docti errasse Polyaenum et Frontinum, quod narrant, Agesilaum rumore dispersisse, se Cariam esse petiturum, quum Xenophon et Plutarch. Ages. X. affir-

λέγειν αὐτὸν πάλιν βουλόμενον ἐξαπατῆσαι, εἰς Καρίαν δὲ νῦν
τῷ ὄντι ἐμβαλεῖν. τό τε οὖν πεζόν, καθάπερ τὸ πρόσθεν, εἰς
Καρίαν διεβίβασε, καὶ τὸ ἱππικὸν εἰς τὸ Μαιάνδρου πεδίον
κατέστησεν. ὁ δὲ Ἀγησίλαος οὐκ ἐψεύσατο, ἀλλ', ὥσπερ προεῖ-
πεν, εὐθὺς ἐπὶ τὸν Σαρδιανὸν τόπον ἐχώρησε, καὶ τρεῖς μὲν
ἡμέρας δι' ἐρημίας πολεμίων πορευόμενος πολλὰ τὰ ἐπιτήδεια
τῇ στρατιᾷ παρεῖχε· τῇ δὲ τετάρτῃ ἡμέρᾳ ἧκον οἱ τῶν πολε-
μίων ἱππεῖς. καὶ τῷ μὲν ἄρχοντι τῶν σκευοφόρων εἶπεν ὁ 30
ἡγεμὼν διαβάντι τὸν Πακτωλὸν ποταμὸν στρατοπεδεύεσθαι·
αὐτοὶ δὲ κατιδόντες τοὺς τῶν Ἑλλήνων ἀκολούθους ἐσπαρμέ-
νους καθ' ἁρπαγήν, πολλοὺς αὐτῶν ἀπέκτειναν. αἰσθόμενος
δὲ ὁ Ἀγησίλαος, βοηθεῖν ἐκέλευσε τοὺς ἱππέας. οἱ δ' αὖ Πέρσαι
ὡς εἶδον τὴν βοήθειαν, ἠθροίσθησαν καὶ ἀντιπαρετάξαντο
παμπληθέσι τῶν ἱππέων τάξεσιν. ἔνθα δὴ ὁ Ἀγησίλαος, 31

---

ment, illum dixisse, se Sardes esse petiturum. Videntur autem Frontinus et Polyaenus prius illud strategema, quo quum in Phrygiam invaderet fefellit Agesilaus, cum hoc coniunxisse, duobus in unum contractis.

εὐθὺς ἐπί. Ita cum Dindorfio scripsi, qui secutus est Castalionem, editionem Halensem, Reuchlinum, cuius scriptura *ἔτι* aperte ducit ad *ἐπί.* Cum Stephano Schneiderus et reliqui ex Hellenicis *εἰς* addiderunt. In Guelferbytano, ut in reliquis codicibus, abest praepositio. Praepositio *ἐπί* commendatur loco, qui infra legitur §. 33. *εὐθὺς ἦγεν ἐπὶ Σάρδεις.*

τὸν Σαρδιανὸν τόπον. Hellen. III, 4, 21. *εἰς τὸν Σαρδιανὸν τόπον ἐνέβαλε.* Plutarch. Ages. X. *τὸ περὶ Σάρδεις πεδίον* locum illum nominat atque Pausan. III, 9. proelium commissum memorat in Hermi campis. Ne quis sibi invenire videatur diversitatem, videat Strabon. XIII. c. 4. *ἄπιεται καὶ Μυσίας ὁ Ἕρμος ἐξ ὄρους ἱεροῦ τῆς Δινδυμήνης· καὶ διὰ τῆς Κατακεκαυμένης εἰς τὴν Σαρδιανὴν φέρεται κατὰ τὰ συνεχῆ πεδία, ὡς εἴρηται, μέχρι τῆς θαλάττης· ὑπόκειται δὲ τῇ πόλει τό τε Σαρδιανὸν πεδίον — καὶ τὸ τοῦ Ἕρμου.* Deinde habet Guelferbytanus *ἐχωρισε*, sed suprascripto *η*, et *ἡμέρα·* sine iota subscripto.

30. *ὁ ἡγεμών.* Persa, qui belli imperium tenuit. Nam Xenophonte auctore Hellen. III, 4, 25. *Τισσαφέρνης ἐν Σάρδεσιν ἔτυχεν ὤν.* Contra narrat Diodor. XIV, 80. *ἀπὸ τῆς μάχης Τισσαφέρνης εἰς Σάρδεις ἀπεχώρησε*, ex quo apparet eum proelio interfuisse. Quod videtur etiam Plutarch. Ages. X. statuere, *ἠναγκάζετο κατὰ σπουδὴν ἐκεῖθεν αὖ βοηθεῖν ὁ Τισσαφέρνης καὶ τῇ ἵππῳ διεξελαύνων διέφθειρε πολλοὺς τῶν ἀτάκτως τὸ πεδίον πορθούντων.*

ἐσπαρμένους. Hoc verbum, quod etiam in Hellenicis legitur, Stephanus in vetusto libro se invenisse dicit. Guelferbytanus, et omnes reliqui, *ἐπηρμένους.* Antea Guelferbytanus *Πακτολόν.*

γιγνώσκων ὅτι τοῖς μὲν πολεμίοις οὔπω παρείη τὸ πεζόν, αὐτῷ
δὲ οὐδὲν ἀπείη τῶν παρεσκευασμένων, καιρὸν ἡγήσατο μάχην
συνάψαι, εἰ δύναιτο. σφαγιασάμενος οὖν, τὴν μὲν φάλαγγα
εὐθὺς ἦγεν ἐπὶ τοὺς ἀντιτεταγμένους ἱππέας, ἐκ δὲ τῶν ὁπλι-
τῶν ἐκέλευσε τὰ δέκα ἀφ' ἥβης θεῖν ὁμόσε αὐτοῖς· τοῖς δὲ
πελτασταῖς εἶπε δρόμῳ ὑφηγεῖσθαι, παρήγγειλε δὲ καὶ τοῖς
ἱππεῦσιν ἐμβάλλειν, ὡς αὐτοῦ τε καὶ παντὸς τοῦ στρατεύματος
32 ἑπομένου. τοὺς μὲν δὴ ἱππέας ἐδέξαντο οἱ ἀγαθοὶ τῶν Περ-
σῶν· ἐπειδὴ δὲ ἅμα πάντα τὰ δεινὰ παρῆν ἐπ' αὐτούς, ἐνέ-
κλιναν, καὶ οἱ μὲν αὐτῶν εὐθὺς ἐν τῷ ποταμῷ ἔπεσον, οἱ δὲ
ἄλλοι ἔφευγον. οἱ δὲ Ἕλληνες ἑπόμενοι αἱροῦσι καὶ τὸ στρα-
τόπεδον αὐτῶν. καὶ οἱ μὲν πελτασταί, ὥσπερ εἰκός, ἐφ' ἁρπα-
γὴν ἐτρέποντο· ὁ δὲ Ἀγησίλαος ἔχων κύκλῳ πάντα καὶ φίλια
33 καὶ πολέμια περιεστρατοπεδεύσατο. ὡς δὲ ἤκουσε τοὺς πολε-

---

31. *αὐτῷ.* Guelferbytanus *αὐτω.*

ἐκ δὲ τῶν ὁπλιτῶν. In Hellen. III, 4, 23. male legebatur *τῶν ἱππέων*, pro quo iam recte Fr. Portus ex Agesilao restitutum voluit *ὁπλιτῶν*, quum in equitibus non multum referat, utrum sint *δέκα* an amplius *ἀφ' ἥβης*, modo equi sint praestantes; contra illá *ἀφ' ἥβης* computatio constanti usu de peditibus Lacedaemoniis invenitur. Poterat autem Plutarch. Ages. X. *καὶ τοῖς μὲν ἱππεῦσιν ἀναμίξας τὸ πελταστικὸν ἐλαύνειν ἐκέλευσεν ὡς τάχιστα καὶ προσβάλλειν τοῖς ἐναντίοις, αὐτὸς δ' εὐθὺς τοὺς ὁπλίτας ἐπῆγε*, docere viros doctos, et in nostro loco et in Hellen. mutandam esse interpunctionem ita: *ἐκ δὲ τῶν ὁπλιτῶν — αὐτοῖς· τοῖς δὲ — ὑφηγεῖσθαι, παρήγγειλε —.* Elegit ex hoplitis eos, qui sunt *τὰ δέκα ἀφ' ἥβης*, ut impetum facerent in hostes. Militibus autem levioribus armis instructis imperat, ut cursu praecedant, simul etiam equites iubet invadere hostes. Itaque primi aggrediuntur equites cum peltastis; cum hoplitis ipse postea accedit Agesilaus. Quod vitiose legebatur, etiam in Guelferbytano, *τινὰς* cum Dindorfio in *τὰ δέκα* mutavi. Vid. Dindorf. ad Hellen. II, 4, 32.

ὁμόσε αὐτοῖς. Ante Zeunium *αὐτῷ* legebatur, quod habet etiam Guelferbytanus; deinde habet *ἐμβαλεῖν.*

32. *πάντα τὰ δεινὰ* Guelferbytanus.

περιεστρατοπεδεύσατο. Quae deinde in Hellen. III, 4, 24. leguntur: *καὶ ἄλλα τε πολλὰ χρήματα ἐλήφθη, ἃ εὗρε πλέον ἢ ἑβδομήκοντα τάλαντα, καὶ αἱ κάμηλοι δὲ τότε ἐλήφθησαν, ἃς Ἀγησίλαος εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπήγαγε*, ea videntur in altera Hellenicorum recensione a Xenophonte addita, et quae in Ages. §. 33 sq. leguntur, rhetori conveniunt, cuius partes in hoc libro agit auctor. — Paullo ante Guelferbytanus habet *κύκλω.*

33. *ὡς δὲ.* Guelferbytanus *ὡς δ' ἤκουσε* et *ταράσεσθαι*, sed suprascripto altero σ.

μίους ταράσσεσθαι, διὰ τὸ αἰτιᾶσθαι ἀλλήλους τοῦ γεγενημένου, εὐθὺς ἦγεν ἐπὶ Σάρδεις. κἀκεῖ ἅμα μὲν ἔκαιε καὶ ἐπόρθει τὰ περὶ τὸ ἄστυ, ἅμα δὲ καὶ κηρύγματι ἐδήλου, τοὺς μὲν ἐλευθερίας δεομένους ὡς πρὸς σύμμαχον αὐτὸν παρεῖναι· εἰ δέ τινες τὴν Ἀσίαν ἑαυτῶν ποιοῦνται, πρὸς τοὺς ἐλευθεροῦντας διακρινομένους ἐν ὅπλοις παρεῖναι. ἐπεὶ μέντοι οὐδεὶς ἀντεξῄει, ἀδεῶς 34
δὴ τὸ ἀπὸ τούτου ἐστρατεύετο, τοὺς μὲν πρόσθεν προσκυνεῖν Ἕλληνας ἀναγκαζομένους ὁρῶν τιμωμένους, ὑφ' ὧν ὑβρίζοντο, τοὺς δ' ἀξιοῦντας καὶ τὰς τῶν θεῶν τιμὰς καρποῦσθαι, τούτους ποιήσας μηδ' ἀντιβλέπειν τοῖς Ἕλλησι δύνασθαι, καὶ τὴν μὲν τῶν φίλων χώραν ἀδῄωτον παρέχων, τὴν δὲ τῶν πολεμίων οὕτω καρπούμενος, ὥστε ἐν δυοῖν ἐτοῖν πλέον τῶν ἑκατὸν τα-

---

εὐθὺς ἦγεν ἐπὶ Σάρδεις. In eo maxime dissentit Diodor. XIV, 80. a Xenophonte, quod illo auctore Agesilaus priusquam inierit proelium Sardes progressus sit et caede suorum audita inde reversus Persas vicerit. Contra Xenophon narrat, post proelium commissum Agesilaum Sardes esse profectum ibique multa praeda esse potitum. Maior fides Xenophonti videtur habenda.

πρὸς τοὺς ἐλευθεροῦντας διακρινομένους. Guelferbytanus *πρὸς τὸ ἐλευθεροῦν τοὺς διακρινομένους*. Ex scriptura Harleiani *πρὸς τῷ ἐλευθεροῦντας διακρ.* coniecit Schneiderus *πρὸς τοὺς ἐλευθεροῦντας διακρινουμένους*, quem Dindorfius secutus est; ego restitui participium praesentis *διακρινομένους*. Baumgartenius edidit *πρὸς τὸ ἐλευθεροῦν τοὺς διακρινομένους* probans Hutchinsoni interpretationem: si qui sint, qui Asiam tanquam suam vindicent, ad illam liberandam adesse, qui armis sint disceptaturi cum illis, ut verba *τοὺς διακρινομένους ἐν ὅπλοις παρεῖναι* ad Agesilaum eiusque copias referantur. Sed hanc interpretationem tota enuntiati et verborum ratio prorsus non admittit. Contra concinnitas sermonis postulat, ut quemadmodum eos, qui libertatis appetentes sint, invitet Agesilaus, ut ad ipsum accedant, ita eos quoque adesse iubeat, qui Asiam suam vindicent. Quare necesse est, *πρός* praepositionem cum tali nomine coniungi, quod referatur ad Agesilaum, id quod efficitur Schneideri coniectura. Evocat Agesilaus, qui Asiam vindicare sibi velint, ut accedant ad liberatores Asiae et decertantes adsint in armis. — Guelferbytanus *κηρύγματι*.

34. *ἀντεξῄει.* Guelferbytanus *ἀντεξῄει*, deinde negligenter τοαπο.

προσκυνεῖν. Hellen. IV, 1, 35. *νῦν δὲ ἔξεστί σοι μεθ' ἡμῶν γενομένῳ μηδένα προσκυνοῦντα μηδὲ δεσπότην ἔχοντα ζῆν καρπούμενον τὰ σαυτοῦ.*

τοὺς δ' ἀξιοῦντας. Guelferbytanus *τοὺς δὲ ἀξιοῦντας*, deinde *ἀδῄωτον*.

ὥστε ἐν δυοῖν ἐτοῖν πλέον —. Non recte statuerunt plurimi

35 λάντων τῷ θεῷ ἐν Δελφοῖς δεκάτην ἀποθῦσαι. ὁ μέντοι Περσῶν βασιλεύς, νομίσας Τισσαφέρνην αἴτιον εἶναι τοῦ κακῶς φέρεσθαι τὰ ἑαυτοῦ, Τιθραύστην καταπέμψας, ἀπέτεμεν αὐτου τὴν κεφαλήν. μετὰ δὲ τοῦτο τὰ μὲν τῶν βαρβάρων ἔτι ἀθυμότερα ἐγένετο, τὰ δὲ Ἀγησιλάου πολὺ ἐῤῥωμενέστερα. ἀπὸ πάντων γὰρ τῶν ἐθνῶν ἐπρεσβεύοντο περὶ φιλίας, πολλοὶ δὲ καὶ ἀφίσταντο πρὸς αὐτόν, ὀρεγόμενοι τῆς ἐλευθερίας, ὥστε οὐκέτι Ἑλλήνων μόνον, ἀλλὰ καὶ βαρβάρων πολλῶν ἡγεμὼν
36 ἦν ὁ Ἀγησίλαος. ἄξιόν γε μὴν καὶ ἐντεῦθεν ὑπερβαλλόντως ἄγασθαι αὐτοῦ, ὅστις ἄρχων μὲν παμπόλλων ἐν τῇ ἠπείρῳ πό-

---

editores, Agesilaum decimam tantum partem centum talentorum, decem igitur talenta deo Delphico consecrasse. Apparet enim ex Hellen. IV, 3, 21. et Plutarch. Ages. XIX. centum talenta ab Agesilao consecrata esse Apollini. Recte hoc intellexit Baumgartenius, quamquam ipse non videtur conciliare posse hos locos cum tertio, qui legitur in Hellen. III, 4, 24. 26. ubi Agesilaus dicitur septuaginta talenta cepisse et triginta a Tithrauste accepisse, ut summa centum tantum talentorum efficiatur. Nec vero viri docti attenderunt ad temporis discrimen, quum Xenophon in Hellen. et Plutarch. Ages. l. l. illam centum talentorum consecrationem ab Agesilao deo Delphico oblatam esse narrent post pugnam Coronensem, contra hoc loco iam post pugnam ad Sardes commissam factam esse tradat Xenophon. Itaque negligenter versatum esse Xenophontem in Agesilao suo et hic ipse locus probat, quo, quum de ingenti praeda, quam fecerit Agesilaus in Asia, loquatur, narrationem addidit, quam inserere debebat cap. II. 16. Praedam Sardibus captam memorat Frontin. I, 8, 12. „pecunia regia potitus est.“

35. *ὁ μέντοι Περσῶν* — Aristides p. 529. (Jebb.) *ὁ δὲ τῶν Περσῶν βασιλεὺς νομίσας ἁπάντων τούτων Τισσαφέρνην αἴτον εἶναι, τοῦ κακῶς φέρεσθαι τὰ αὐτοῦ Τιθραύστην καταπέμψας ἀποκόπτει αὐτοῦ τὴν κεφαλήν.*

Τιθραύστην. Hic de pace facienda cum Agesilao agere coepit. Quod quum sibi licere negasset Agesilaus sine iussu magistratuum domesticorum, Tithraustes cum eo, donec eorum voluntatem comperisset, sex mensium inducias pactus est eique ut e terra cederet triginta talenta dedit. Inducias semestres memorat Diodor. XIV, 80. octomestres Isocrat. Panegyr. c. XLI. Alii has inducias non afferunt. Xen. Hellen. III, 4, 25. 26. Plutarch. Ages. X. Apophthegm. Lacon. p. 100. (ed. Tauchn.)

ὁ Ἀγησίλαος Guelferbytanus.

36. *ὑπερβαλλόντως.* Supra §. 1. pro *τελέως* Aristides habet *ὑπερβαλλόντως.*

παμπόλλων. Guelferbytanus *παμπόλων.*

λεων, ἄρχων δὲ καὶ νήσων, ἐπεὶ καὶ τὸ ναυτικὸν προσῆψεν αὐτῷ ἡ πόλις, αὐξανόμενος δὲ καὶ εὐκλείᾳ καὶ δυνάμει, παρὸν δ' αὐτῷ πολλοῖς καὶ ἀγαθοῖς χρῆσθαι ὅ,τι ἐβούλετο, πρὸς δὲ τούτοις τὸ μέγιστον, ἐπινοῶν καὶ ἐλπίζων καταλύσειν τὴν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα στρατεύσασαν πρότερον ἀρχήν, ὅμως ὑπ' οὐδενὸς τούτων ἐκρατήθη· ἀλλ' ἐπειδὴ ἦλθεν αὐτῷ ἀπὸ τῶν οἴκοι τελῶν, βοηθεῖν τῇ πατρίδι, ἐπείθετο τῇ πόλει οὐδὲν διαφερόντως,

---

τὸ ναυτικὸν προσῆψεν. Hoc ei uni ex omnibus ducibus contigit. Plutarch. Ages. X. μέγιστος μὲν ἦν ὁμολογουμένως καὶ τῶν τότε ζώντων ἐπιφανέστατος, ὡς εἴρηκέ που καὶ Θεόφραστος. Hellen. III, 4, 27. Rei nauticae praeposuit Pisandrum, uxoris suae fratrem, virum, ut Xenophon ait, φιλότιμον μὲν καὶ ἐῤῥωμένον τὴν ψυχήν, ἀπειρότερον δὲ τοῦ παρασκευάζεσθαι, ὡς δεῖ. Adfuisse et seniores et prudentiores, quos eligere potuerit, affirmat Plutarch. Ages. X. Melius de hoc Pisandro iudicat Justin. VI, 3. „Pisandrus pro coniunctione Agesilai etiam virtutum aemulator erat." Apud Diodor. XIV, 84. vitiose nominatur Περίαρχος, sed Dindorfius cum Lambino ibi Πείσανδρος restituit.

αὐξανόμενος δὲ Guelferbytanus. Miror, quod omisit Dindorfius δὲ in posteriore editione.

στρατεύσασαν. Guelferbytanus στρατεύουσαν.

ἦλθεν αὐτῷ. Nihil est addendum. Similiter Hellen. III, 4, 27. ἔρχεται ἀπὸ τῶν οἴκοι τελῶν ἄρχειν καὶ τοῦ ναυτικοῦ. Advenerat autem ei nuncius Epicydidas. Plutarch. Ages. XV. Hellen. IV, 2, 2.

βοηθεῖν τῇ πατρίδι. Grave bellum ab ipsis Graecis Persico auro corruptis parabatur Spartanis. Hellen. III, 5. Diod. XIV, 83. Cum contra Thebanos maxime initio pugnandum esset iique potissimum ex Graecis auctores belli exstitissent, Boeoticum appellatum est Plutarch. Lys. XXVII. comparat. Ages. cum Pompei. c. I. Diodor. XIV, 81. ὁ μὲν οὖν πόλεμος οὗτος ἐκλήθη Βοιωτικός. Postea autem (Diodor. XIV, 86.) τῶν δὲ κατὰ τὸν πόλεμον δεινῶν σχεδόν τι περὶ τὴν Κόρινθον γενομένων ὁ πόλεμος οὗτος ἐκλήθη Κορινθιακός. Pausan. III, 9, 6. Nep. Ages. V. „post hoc proelium collatum est omne bellum circa Corinthum ideoque Corinthium est appellatum," cuius negligentiam in Prolegom. c. VI. castigavi. Quum ita cogeretur Agesilaus, ut reverteretur, dixisse fertur, se decem millibus sagittariorum ex Asia pulsum esse. Etenim Persicis daricis impressum est signum sagittarii. Plutarch. Ages. XV. Apophthegm. Lacon. p 105. (ed. Tauchn.) ubi fortasse corruptus est numerus τρισμυρίοις τοξόταις, qui est etiam in Plutarch. Artax. c. XX. Nam Xenophonte auctore Hellen. III, 5, 1. quinquaginta fere talenta missa sunt; sed τρισμύριοι δαρεικοὶ efficiunt centum talenta, quum trecenti darici unum efficiant talentum. Quamquam ne tertius quidem Plutarchi locus, ubi decem millia commemorantur, plane convenit cum

ἢ εἰ ἐν τῷ ἐφορείῳ ἔτυχεν ἑστηκὼς μόνος παρὰ τοὺς πέντε, μάλα ἔνδηλον ποιῶν, ὡς οὔτε ἂν πᾶσαν τὴν γῆν δέξαιτο ἀντὶ τῆς πατρίδος, οὔτε τοὺς ἐπικτήτους ἀντὶ τῶν ἀρχαίων φίλων, οὔτε αἰσχρὰ καὶ ἀκίνδυνα κέρδη μᾶλλον, ἢ μετὰ κιν-
37 δύνων τὰ καλὰ καὶ δίκαια. ὅσον γε μὴν χρόνον ἐπὶ τῇ ἀρχῇ ἔμεινε,

---

Xenophonte, tamen propius accedit. — Diodor. XIV, 82. ne memorat quidem dona, et ortum omnino ex aliis caussis bellum esse intelligitur e Plutarch. Lys. XXVII. In apophthegm. Lacon. l. l. legitur etiam epistola, quam reddidisse Agesilaus dicitur ephoris, quum nuncium de reditu audivisset, his verbis: Ἀγησίλαος τοῖς Ἐφόροις χαίρειν· τὰν πολλὰν τᾶς Ἀσίας κατεστρεψάμεθα, καὶ τὼς βαρβάρως ἐλάσαμες, καὶ ἐν τᾷ Ἰωνίᾳ ὅπλα ἐποιήσαμες πολλά· ἐπεὶ δὲ κέλεσθέ με κατὰ τὰν προθεσμίαν παραγίνεσθαι, ἕπομαι τᾷ ἐπιστολᾷ, σχεδὸν δ' αὐτὰν καὶ φθάσω· ἄρχω γὰρ οὐκ ἐμαυτῷ ἀρχὰν, ἀλλὰ τᾷ πόλει καὶ τοῖς συμμάχοις· καὶ τότε ἄρχων ἄρχει ἀλαθέως κατὰ δίκαν, ὅταν καὶ ἄρχηται ὑπό τε νόμων καὶ ἐφόρων, ἢ οἷοι ἂν ἄλλοι ἐν πόλει ἄρχοντες ὦσιν.

ἐπείθετο τῇ πόλει. Hoc obsequii et obedientiae Agesilai exemplum summis laudibus extulerunt scriptores. Plutarch. Ages. XV. Apophthegm. Lacon. p. 105. Xen. Hellen. IV, 2, 3. Nep. Ages. IV. Aegre quidem illum tulisse nuncium reditus (Xen. Hellen. χαλεπῶς μὲν ἤνεγκεν ἐνθυμούμενος, οἵων τιμῶν καὶ οἵων ἐλπίδων ἀποστεροῖτο), quis hoc ei exprobret? In medio conatu coactus erat ἄπρακτος redire (Polyb. III, 6.). Plutarch. comp. Ag. cum Pompei. c. II. Dio Chrys. LVI. p. 566. ὕστερον δὲ Ἀγησίλαον πολεμοῦντα βασιλεῖ τῷ μεγάλῳ καὶ περὶ Σάρδεις νενικηκότα καὶ μάχῃ κρατήσαντα πάσης τῆς κάτω ὑπηρέτην πέμψαντες ἐκάλουν πρὸς αὐτοὺς καὶ ὃς οὐδεμίαν ἡμέραν ἀνεβάλετο τοσούτων μὲν Ἑλλήνων, τοσούτων δὲ βαρβάρων γεγονὼς κύριος.

ἐφορείῳ. Guelferbytanus φορείῳ. Nepos Ages. IV. „tanta modestia dicto audiens fuit iussis absentium magistratuum, ut si privatus in comitio esset Spartae."

ὡς οὔτε ἄν. Errore typographico sine dubio in posteriore Dindorfii editione ὥς accentu notatur.

ἀντὶ τῆς πατρίδος Guelferbytanus.

ἐπικτήτους. Hoc vocabulum alibi apud Xenophontem non legitur. Verbum ἐπικτᾶσθαι est in Hellen. VII, 1. 3. Hesych. ἐπίκτητον· ἔξωθεν εἰσελθόν.

37. ἐπὶ τῇ ἀρχῇ. Pariss. A. B. Harleianus, Reuchlinus, Dindorfius in priore editione. Vulgo legebatur ἐπὶ τῆς ἀρχῆς, quod habet etiam Guelferbytanus. Genitivi usus in eiusmodi locutionibus sollemnis et creberrimus est, quibus non certus locus designatur, ut dixit Xenophon de rep. Laced. XIII, 1. ἐπὶ στρατιᾶς, ἐπὶ φρουρᾶς, ad quem locum multa similia Haasius attulit in editione sua. Cf. etiam Lobeck.

πῶς οὐκ ἀξιεπαίνου βασιλέως καὶ τοῦτ' ἔργον ἐπεδείξατο, ὅστις παραλαβὼν πάσας πόλεις, ἐφ' ἃς ἄρξων ἐξέπλευσε, στασιαζούσας διὰ τὸ τὰς πολιτείας κινηθῆναι, ἐπεὶ οἱ Ἀθηναῖοι τῆς ἀρχῆς ἔληξαν, ἐποίησεν, ὥστ' ἄνευ φυγῆς καὶ θανάτων, ἕως αὐτὸς παρῆν, ὁμονόως πολιτευομένας καὶ εὐδαίμονας τὰς πόλεις διατελέσαι; τοιγαροῦν οἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ Ἕλληνες οὐχ ὡς ἄρχοντος 38
μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς πατρὸς καὶ ἑταίρου ἀπιόντος αὐτοῦ ἐλυποῦντο. καὶ τέλος ἐδήλωσαν, ὅτι οὐ πλαστὴν τὴν φιλίαν παρείχοντο. ἐθελούσιοι γοῦν αὐτῷ συνεβοήθησαν τῇ Λακεδαίμονι, καὶ ταῦτα εἰδότες ὅτι οὐ χείροσιν ἑαυτῶν δεήσοι μάχεσθαι. τῶν μὲν δὴ ἐν τῇ Ἀσίᾳ πράξεων τοῦτο τέλος ἐγένετο.

CAP. II.

Διαβὰς δὲ τὸν Ἑλλήσποντον ἐπορεύετο διὰ τῶν αὐτῶν 1
ἐθνῶν, ὧνπερ ὁ Πέρσης τῷ παμπληθεῖ στόλῳ· καὶ ἣν ἐνιαυσίαν

Phryn. p. 164. 474. Sed hoc loco statum certum dici, quo manserit et fuerit Agesilaus ipso addito articulo indicatur, ut potior videatur dativus casus. Dindorfius in editione posteriore scripsit ἐπὶ τῆς ἀρχῆς.

ἄρξων Guelferbytanus.

διὰ τὸ τὰς πολιτείας κινηθῆναι. Plutarch. Ages. XV. κινουμένης δὲ τῆς Ἀσίας καὶ πολλαχοῦ πρὸς ἀπόστασιν ὑπεικούσης, ἁρμοσάμενος τὰς αὐτόθι πόλεις καὶ ταῖς πολιτείαις δίχα φόνου καὶ φυγῆς ἀνθρώπων ἀποδοὺς τὸν προσήκοντα κόσμον κ. τ. λ.

οἱ Ἀθηναῖοι. Guelferbytanus articulum omittit.

ὁμονόως. De forma huius adverbii, quod legitur etiam Cyrop. VI, 4, 15., vide Lobeck. ad Phryn. p. 142.

38. οἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ. Guelferbytanus οἱ ἐν τῇ ἀσία.

ἐλυποῦντο. Hellen. IV, 2, 4. ἀκούσαντες δὲ ταῦτα πολλοὶ μὲν ἐδάκρυσαν, πάντες δ' ἐψηφίσαντο βοηθεῖν μετ' Ἀγησιλάου τῇ Λακεδαίμονι· εἰ δὲ καλῶς τἀκεῖ γένοιτο, λαβόντες αὐτὸν πάλιν ἥκειν εἰς τὴν Ἀσίαν· καὶ οἱ μὲν δὴ ξυνεσκευάζοντο ὡς ἀκολουθήσοντες. Plutarch. Ages XV. πολὺν ἑαυτοῦ πόθον τοῖς συμμάχοις ἀπολιπών.

δεήσοι. Pariss. A. B. Reuchlinus, Castalio, ed. Halens., Schaeferus, Dindorfius. Guelferbytanus, ut reliqui, δεήσει.

CAP. II. Reliquit Agesilaus in Asia Euxenum harmostam cum quatuor millibus militum atque propositis praemiis effecit, ut et lubentiores et melius instructi Iones ipsum in Graeciam sequerentur.

1. ὧνπερ ὁ. Guelferbytanus ὧν ὁ, sed ὁ a secunda manu accessit. Constructio nunc est notissima. Cf. Bornem. ad Conviv. IV, 1. Frotscher. ad Hier. I, 11. Saupp. ad remp. Laced. XII, 2. Ex quo Graecorum more videtur in Oecon. X, 10. ubi nunc ex marg. Steph.

ὁδὸν ὁ βάρβαρος ἐποιήσατο, ταύτην μεῖον ἢ ἐν μηνὶ κατήνυσεν ὁ Ἀγησίλαος. οὐ γὰρ ὡς ὑστερήσειε τῆς πατρίδος προεθυ-
2 μεῖτο. ἐπεὶ δὲ ἐξαμείψας Μακεδονίαν εἰς Θετταλίαν ἀφίκετο,

---

et Guelf. εἰ κατὰ χώραν ἔχει, ἢ δεῖ scribitur, cum reliquis omnibus scribendum ἦν δεῖ.

ἐνιαυσίαν ὁδόν. Adjectivum ἐνιαύσιος plerumque duarum tantum terminationum est. Herodot. IV, 180. ἑορτῇ δὲ ἐνιαυσίῃ κ. τ. λ. Traiecto Hellesponto Agesilaus idem ingressus est iter, quod antea Persarum rex fecerat, quum in Graeciam invasisset. Diodor. XIV, 83. Xenoph. Hellen. IV, 2, 8. Ex Abydo Sestum traiecit (Pausan. III, 9.), deinde progressus est in Thasum (Theopomp. apud Athenaeum XIV, p. 657. B. Plutarch. Apophthegm. Lacon p. 103.) tantaque usus est celeritate (Nep. Ages. IV.), ut quod iter Xerxes anno vertente (ἐνιαυσίαν ὁδόν) conficeret, hic transierit triginta diebus (μεῖον ἢ ἐν μηνί). Nepos quidem in Themist. V. Xerxem fecisse hoc iter sex mensibus dicit, sed reversum eum esse minus triginta diebus. De Nepote parum sibi constante vide Rinck. Prolegom. pag. LXIV. Herodot. VIII, 115. quadraginta quinque diebus Xerxem reversum esse sine exercitu ad Hellespontum narravit. Omnino semper usus est summa celeritate Agesilaus. Xenoph. Hellen. V, 4, 49. Polyaen. II, 1, 11., cuius vitiosam scripturam emendavit Valckenaerius, Polyaen. II, 1, 10. Hellen. IV, 6, 6.

προεθυμεῖτο. Guelferbytanus. Vide Lobeck. ad Phryn. p. 28. Anab. III, 1, 9. nunc scribitur συμπρουθυμεῖτο.

2. ἐξαμείψας. Hesych. ἐξαμείψει· ἐκτελέσει, πορεύσεται, ἐναλλάξει. Anab. I, 10, 10. καὶ δὴ βασιλεὺς παραμειψάμενος εἰς τὸ αὐτὸ σχῆμα κατέστησεν ἀντίαν τὴν φάλαγγα.

Μακεδονίαν. Iter Agesilai iusto brevius describit Xenoph. Hellen. IV, 2, 8. 3, 3. Peragravit autem Thraciam, ubi ei Tralles resistere conati sunt (Plutarch. Ages. XVI. Apophthegm. Lacon. p. 106., ubi pro vitioso Τρωαδεῖς legendum Τράλλεις, Diodor. XIV, 83. Θρακῶν τινων ἀπαντησάντων αὐτῷ) atque Macedoniam, cuius rex illo tempore Aeropus erat. Diodor. XIV, 84. Polyaen. II, 1, 17.

Θετταλίαν. Pugnam cum Thessalis commissam eum in itinere persequentibus, quam hic et eodem modo in Hellen. IV, 3, 3—10. accuratissime narravit Xenophon, breviter tantum memorat Plutarch. Ages. XVI. Apophthegm. Lacon. p. 107. Quod Plutarchus Pharsalios tantum memorat, videtur inde repetendum, quod equitum dux (ἱππαρχῶν) Polymachus (Hellen. l. l. §. 8, sive ut in Xen. Ages. §. 4. dicitur Polycharmus) fuit Pharsalius. Apud Pausan. III, 9. Thessali dicuntur prohibuisse itinere Agesilaum, ut a Thebanis gratiam inirent et pro vetere cum Atheniensibus amicitia. Schoemannus ad Isaeum p. 407. putat, aut accita a Thessalis Atheniensium quoque auxilia, aut ipsos Athenienses ad Agesilaum arcendum in Thessaliam copias misisse.

Λαρισαῖοι μὲν καὶ Κρανώνιοι καὶ Σκοτουσσαῖοι καὶ Φαρσάλιοι σύμμαχοι ὄντες Βοιωτοῖς, καὶ πάντες δὲ Θετταλοί, πλὴν ὅσοι αὐτῶν φυγάδες τότε ὄντες ἐτύγχανον, ἐκακούργουν οὗτοι ἐφεπόμενοι. ὁ δὲ τέως μὲν ἦγεν ἐν πλαισίῳ τὸ στράτευμα, τοὺς ἡμίσεις μὲν ἔμπροσθεν, τοὺς ἡμίσεις δὲ ἐπ' οὐρὰν ἔχων τῶν ἱππέων· ἐπεὶ δ' ἐκώλυον τῆς πορείας αὐτὸν οἱ Θετταλοὶ ἐπιτιθέμενοι τοῖς ὄπισθεν, παραπέμπει ἐπ' οὐρὰν καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ προηγουμένου στρατεύματος ἱππικὸν πλὴν τῶν περὶ αὐτόν.

Λαρισαῖοι Guelferbytanus. Ita scribendum esse docuit Dindorf. ad Hellen. II, 3, 4. Miror, quod in altera Agesilai editione scriptum est *Λαρισσαῖοι*.

καὶ Κρανώνιοι. Haec verba nescio quo modo in priore Dindorfii editione exciderunt.

Σκοτουσσαῖοι cum Dindorfio scripsi. Guelferbytanus *Σκοτουσαῖοι*.

πλὴν ὅσοι αὐτῶν φυγάδες. Nihil attulerunt editores ad haec verba explicanda, quae difficilia intellectu esse profitetur Schmidt. Quaest. Xen. p. 17. Pertinet autem haec Thessalorum exilii mentio ad id tempus, quo Lycophron Pheraeus universa Thessalia potiri volebat (Hellen. II, 3, 4. Diod. XIV, 82.), quae res non est alibi narrata. Alia videtur esse sententia Sieversii l. l. p. 322.

τέως. Non recte plerique editores *τέως* explicaverunt, quod Schneider. in ind. antea interpretatur et Baumgartenius allatis veterum testimoniis probat: Suidas: *τέως· οἱ ῥήτορες ἐπὶ τοῦ πρότερον ἢ πάλαι.* Timaeus: *τέως· πρὸ τοῦ.* Nec recte Zeunius ad Viger. p. 448. explicat prius, antea, *πρότερον*, citans Xen. Anab. VII, 7, 55. Ages. II, 2. Significat autem *τέως* usque eo, per tempus, (*so lange, bis dahin, eine Zeit lang*). Cf. Ruhnk. ad Tim. p. 222. Dicitur ita iam apud Homer. Od. XV, 231. Alia exempla non sunt rara, ut apud Platon. Menex. p. 235. Lach. p. 183. Xen. Ages. II, 10.

ἱππικὸν πλὴν τῶν περὶ αὐτόν. Guelferbytanus, omisso *ἱππικόν*, *καὶ τῶν περὶ αὐτόν.* Recte restituit Schneiderus ex Hellen. IV, 3, 4. id quod exciderat, *ἱππικόν*, quod a Dindorfio in editione altera omissum esse miror. Fortasse etiam *πλήν* exciderat ante *τῶν περὶ αὐτόν* eiusque loco a librariis positum est *καί*, quod propter antecedens *καί* iis requiri videbatur, ut non dubitaverim *πλήν*, quod iam proposuit Leonclavius, cum Dindorfio ex Hellenicis recipere. Sententia huius loci, quam obscuram esse Schneiderus profitetur, interpretum explicationibus magis etiam obscurata est. Agesilaus per tempus *ἐν πλαισίῳ* duxit exercitum, ita ut altera equitum pars caput exercitus efficeret, altera agmen clauderet. Quum vero Thessali itinere prohibere studerent, exercitus novissimum agmen aggressi, mittit Agesilaus *ἐπ' οὐράν* etiam equites caput exercitus efficientes, exceptis iis, qui

3 ὡς δὲ παρετάξαντο ἀλλήλοις, οἱ μὲν Θετταλοὶ νομίσαντες οὐκ
ἐν καλῷ εἶναι πρὸς τοὺς ὁπλίτας ἱππομαχεῖν, στρέψαντες βάδην
ἀπεχώρουν· οἱ δὲ μάλα σωφρόνως ἐφείποντο. γνοὺς δὲ ὁ Ἀγη-
σίλαος, ἃ ἑκάτεροι ἡμάρτανον, παραπέμπει τοὺς ἀμφ' αὐτὸν
μάλα εὐρώστους ἱππέας, καὶ κελεύει τοῖς τε ἄλλοις παραγγέλλειν,
καὶ αὐτοὺς διώκειν κατὰ κράτος, καὶ μηκέτι δοῦναι αὐτοῖς ἀνα-
στροφήν. οἱ δὲ Θετταλοὶ ὡς εἶδον παρὰ δόξαν ἐλαύνοντας, οἱ μὲν
αὐτῶν οὐδ' ἀνέστρεψαν, οἱ δὲ καὶ ἀναστρέφειν πειρώμενοι, πλα-
4 γίους ἔχοντες τοὺς ἵππους ἡλίσκοντο. Πολύχαρμος μέντοι ὁ
Φαρσάλιος ἱππαρχῶν ἀνέστρεψέ τε καὶ μαχόμενος σὺν τοῖς
ἀμφ' αὐτὸν ἀποθνήσκει. ὡς δὲ τοῦτο ἐγένετο, φυγὴ γίγνεται
ἐξαισία· ὥσθ' οἱ μὲν ἀπέθνησκον αὐτῶν, οἱ δὲ καὶ ζῶντες
ἡλίσκοντο. ἔστησαν δ' οὖν οὐ πρόσθεν, πρὶν ἢ ἐπὶ τῷ ὄρει
5 τῷ Ναρθακίῳ ἐγένοντο. καὶ τότε μὲν δὴ ὁ Ἀγησίλαος τρόπαιόν

---

ipsum regem circumdabant, trecenti numero (Thucyd. V, 72. *περὶ αὐτὸν οἱ τριακόσιοι ἱππῆς καλούμενοι*), qui et ipsi cum rege in capite exercitus in itinere versantis erant (de rep. Laced. XIII, 6. *οὐδεὶς αὐτοῦ (βασιλέως) πρόσθεν πορεύεται πλὴν Σκιρῖται καὶ οἱ προευρώμενοι ἱππεῖς.* Xenoph. Hipparch. I, 25. similiter *προδρόμους* memorat). Eos autem postea demum auxilio mittit, *παραπέμπει τοὺς ἀμφ' αὐτὸν μάλα εὐρώστους ἱππέας.* Facta conversione equites auxilio missi alium exercitus locum occupant. Cf. Haasium ad remp. Laced. p. 277. Thessali autem opinantur, totius iam exercitus fieri conversionem, ut iis pugnandum sit cum hoplitis, qui in medio incedentes exercitus robur efficiebant. Cui pugnae quum locum non putarent opportunum (*οὐκ ἐν καλῷ εἶναι νομίσαντες*) terga verterunt.

3. *καλῷ.* Guelferbytanus *κακῷ* suprascripto ab aliena manu *λ*. Deinde *τρέψαντες.*

μάλα σωφρόνως. Ita vulgatum *μαλ' ἀφρόνως* ex Hellenicis Weiskius correxit, quem editores secuti sunt.

μάλα εὐρώστους. Dindorfius in priore editione ex Pariss. A. B. Reuchl. scripsit *μάλ' εὐρώστους*, in altera *μάλα*. Guelferbytanus *μαλ' εὐρώστους* atque antea *τοὺς ἀμφ' αὐτόν.* Deinde habet *κατακρατος.*

οἱ μὲν αὐτῶν οὐδ' ἀνέστρεψαν — De diversa Hellenicorum scriptura, quam non recte sollicitavit Dindorfius, in Prolegom. cap. III. exposui.

4. *σὺν τοῖς ἀμφ' αὐτόν.* Guelferbytanus *σὺν τοῖς ἀμφ' αὐτόν.* Deinde habet *γίνεται.*

ἐπὶ τῷ ὄρει τῷ Ναρθακίῳ. Ita cum Dindorfio scripsi. Schneiderus et Baumgartenius secundum Leonclavium *Ναρθακιέων* scripserunt. Guelferbytanus *τῶν ἀνθρακίων.* Paris. B. in marg. *γρ. τῷ ναρθηκίῳ.* Hutchinsonus coniecit *Ἀτρακέων*, quod *Ἄτραν* sive *Ἀτρακίαν*

τε ἐστήσατο μεταξὺ Πραντὸς καὶ Ναρθακίου, καὶ αὐτοῦ κατέ-
μεινε, μάλα ἡδόμενος τῷ ἔργῳ, ὅτι τοὺς μέγιστον φρονοῦντας
ἐφ' ἱππικῇ ἐνενίκηκει σὺν ᾧ αὐτὸς ἐμηχανήσατο ἱππικῷ. τῇ
δ' ὑστεραίᾳ ὑπερβάλλων τὰ Ἀχαϊκὰ τῆς Φθίας ὄρη, τὴν λοι-
πὴν ἤδη πᾶσαν διὰ φιλίας ἐπορεύθη εἰς τὰ Βοιωτῶν ὅρια.
ἐνταῦθα δὴ ἀντιτεταγμένους εὑρὼν Θηβαίους, Ἀθηναίους, 6
Ἀργείους, Κορινθίους, Αἰνιᾶνας, Εὐβοέας καὶ Λοκροὺς ἀμφο-
τέρους, οὐδὲν ἐμέλλησεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ φανεροῦ ἀντιπαρέταττε,

---

inter urbes Pelasgiotidas recenset Ptolemaeus III, 13. Strabo IX, p. 669. — Sed videtur Dindorfius sine caussa in Hellen. IV, 3, 9. *ἐν τῷ ὄρει τῷ Ναρθακίῳ* scripsisse, quum vulgo desit articulus, quem usum supra ad I, 10. illustravi.

5. *μεταξὺ Πραντὸς καὶ Ναρθακίου.* Guelferbytanus *ναρθηκίου*. De vocabulo *Πραντός* possunt moveri dubitationes. Steph. Byz. *Πρᾶς· ὄνομα πόλεως Περῤαιβικῆς.* Palmer. Exercitt. p. 70. dubitat, num de vetusta Perrhaebia ad Peneum et Larissam, an de nova ad Pindum montem Stephanus dixerit. Ad neutram pertinet urbs *Πρᾶς*. Cf. O. Müller *in Beilage zur Karte von Griechenland* p. 5.

ἱππικῇ. Guelferbytanus *ἱππικῇ* et deinde *ἱππικω* negligenter.

τὰ Ἀχαϊκὰ τῆς Φθίας ὄρη. Liv. XLII, 67. Achaiam Phthiotim commemorat.

τὰ Βοιωτῶν ὅρια Guelferbytanus. Dindorfius in altera editione addidit articulum, qui deest in edd. vett. codicibusque A. B. Guelferbytano Aristidis. — Advenit autem tum Agesilao nuncius domo missus Diphridas ephorus cum magistratuum mandato, ut statim invaderet in Boeotiam. Quod quamquam facere in mente habebat, si ipsi maiores essent copiae, non tamen dubitavit magistratibus obedire; a quibus quum auxilia accepisset per Thermopylas Phocidemque Boeotiam ingreditur. Plutarch. Ages. XVII. Diodor. XIV, 84. Plut. Apophthegm. Lacon. p. 107. Quum in Boeotiam advenisset, affertur ei nuncius cladis ad Cnidum a Conone factae (cf. de hac pugna Hellen. IV, 3. Diodor. XIV, 85.). Quam calamitatem auxit nuncius de ipsa Pisandri ducis morte allatus. Agesilaus autem sacris, quae dicuntur *εὐαγγέλια*, factis rumorem per exercitum divulgandum curat, reportata de Conone victoria mortuum esse Pisandrum; qua re mirum quantum auxit animos suorum. Hellen. IV, 3, 10. 14. Plutarch. Ages. XVII. Polyaen. II, 1, 3. Atque quum aliud etiam triste omen occurreret, solis facta defectio, ineundum tamen proelium censuit.

6. *Ἀργείους* Guelferbytanus non habet; inseruit ex Hellenicis Leonclavius, confirmarunt Pariss. A. B. Victorius. Populos, qui ad Coroneam pugnarunt, recenset etiam auctor Apophthegm. Lacon. p. 107. *συμβαλὼν ἐν Κορωνείᾳ Θηβαίοις, Ἀθηναίοις, Ἀργείοις, Κορινθίοις, Λοκροῖς ἀμφοτέροις.*

Λακεδαιμονίων μὲν ἔχων μόραν καὶ ἥμισυ, τῶν δ' αὐτόθεν συμμάχων Φωκέας καὶ Ὀρχομενίους μόνους, τὸ τ' ἄλλο στρά-
7 τευμα, ὅπερ ἠγάγετο αὐτός. καὶ οὐ τοῦτο λέξων ἔρχομαι, ὡς πολὺ μὲν ἐλάττους πολὺ δὲ χείρονας ἔχων ὅμως συνέβαλεν· εἰ γὰρ ταῦτα λέγοιμι, Ἀγησίλαόν τ' ἂν μοι δοκῶ ἄφρονα ἀποφαίνειν καὶ ἐμαυτὸν μωρόν, εἰ ἐπαινοίην τὸν περὶ τῶν μεγίστων εἰκῇ κινδυνεύοντα· ἀλλὰ μᾶλλον τάδ' αὐτοῦ ἄγαμαι, ὅτι πλῆθός τε οὐδὲν μεῖον, ἢ τὸ τῶν πολεμίων, παρεσκευάσατο, ὥπλισέ τε οὕτως, ὡς ἅπαντα μὲν χαλκόν, ἅπαντα δὲ φοινικᾶ
8 φαίνεσθαι. ἐπεμελήθη δ' ὅπως οἱ στρατιῶται τοὺς πόνους δυνήσοιντο ὑποφέρειν. ἐνέπλησε δὲ καὶ φρονήματος τὰς ψυχὰς αὐτῶν, ὡς ἱκανοὶ εἶεν πρὸς οὕστινας δέοι μάχεσθαι· ἔτι δὲ φιλονεικίαν ἐνέβαλε πρὸς ἀλλήλους τοῖς μετ' αὐτοῦ, ὅπως ἕκαστοι αὐτῶν ἄριστοι φαίνοιντο. ἐλπίδων γε μὴν πάντας ἐνέπλησεν, ὡς πᾶσι πολλὰ κἀγαθὰ ἔσοιτο, εἰ ἄνδρες ἀγαθοὶ γίγνοιντο· νομίζων ἐκ τῶν τοιούτων ἀνθρώπους προθυμότατα τοῖς πολε-

---

Κορινθίους. Hoc nomen post *Ἀθηναίους* margini Guelferbytani a manu recentiore adscriptum est.

Αἰνιᾶνας. Guelferbytanus *Αἰνειᾶνας.* De scriptura vide Nov. Stephan. Thesaur. s. v. *Αἰνιάν.*

Λοκροὺς ἀμφοτέρους. Non recte intelligit Schneiderus Locros Ozolas et Epizephyrios, quum ex Hellen. IV, 2, 7. appareat, fuisse Ozolas et Opuntios. Locri initium belli Corinthii fecerunt, non ut Xenophon dixit (Hellen. III, 5, 3.) Opuntii, sed Ozolae. Cf. Schneider. ad Xen. l. l. et Siebelis. ad Pausan. III, 9.

ἐμέλλησεν. Vide Bornem. ad Cyrop. I, 3, 15. Schneid.

μόραν. Guelferbytanus *μόρον* et postea *τὸ δ' ἄλλο.* Hellen. IV, 3, 15. *σὺν Ἀγησιλάῳ δὲ Λακεδαιμονίων μὲν μόρα ἡ ἐκ Κορίνθου διαβᾶσα, ἥμισυ δὲ μόρας τῆς ἐξ Ὀρχομενοῦ, ἔτι δὲ οἱ ἐκ Λακεδαίμονος νεοδαμώδεις συστρατευσάμενοι αὐτῷ, πρὸς δὲ τούτοις οὓ Ἡριππίδας ἐξενάγει ξενικοῦ, ἔτι δὲ οἱ ἀπὸ τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεων Ἑλληνίδων καὶ ἀπὸ τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ ὅσας διιὼν παρέλαβεν· αὐτόθεν δὴ προσεγένοντο ὁπλῖται Ὀρχομένιοι καὶ Φωκεῖς. πελτασταί γε μὴν πολὺ πλέονες οἱ μετ' Ἀγησιλάου· ἱππεῖς δ' αὖ παραπλήσιοι ἀμφοτέροις τὸ πλῆθος.*

7. *συνέβαλεν* Guelferbytanus, qui deinde negligenter scriptum habet *δοκῷ* et *εἰκῆ.*

ὥπλισέ τε Guelferbytanus; deinde *φοινικά.*

8. *ἀνθρώπους.* Guelferbytanus *ἀνθρώπων.* Emendatio est Weiskii, quem editores secuti sunt. Iacobsius Additam. ad Athen. p. 33. pro *ἀνθρώπων* coniecit *ἄν.*

μίοις μάχεσθαι. καὶ μέντοι οὐκ ἐψεύσθη. διηγήσομαι δὲ καὶ 9
τὴν μάχην· καὶ γὰρ ἐγένετο οἵαπερ οὐκ ἄλλη τῶν ἐφ' ἡμῶν.
συνῄεσαν μὲν γὰρ εἰς τὸ κατὰ Κορώνειαν πεδίον οἱ μὲν σὺν
Ἀγησιλάῳ ἀπὸ τοῦ Κηφισοῦ, οἱ δὲ σὺν τοῖς Θηβαίοις
ἀπὸ τοῦ Ἑλικῶνος· ἑώρων δὲ τάς τε φάλαγγας ἀλλήλων
μάλα ἰσομάχους, σχεδὸν δὲ καὶ οἱ ἱππεῖς ἦσαν ἑκατέρων
ἰσοπληθεῖς. εἶχε δὲ ὁ Ἀγησίλαος μὲν τὸ δεξιὸν τοῦ μεθ' ἑαυ-
τοῦ, Ὀρχομένιοι δὲ ἔσχατοι ἦσαν αὐτῷ τοῦ εὐωνύμου. οἱ
δ' αὖ Θηβαῖοι αὐτοὶ μὲν δεξιοὶ ἦσαν, Ἀργεῖοι δ' αὐτοῖς τὸ
εὐώνυμον εἶχον. συνιόντων δὲ τέως μὲν σιγὴ πολλὴ ἦν ἀπ' 10
ἀμφοτέρων· ἡνίκα δὲ ἀπεῖχον ἀλλήλων ὅσον στάδιον, ἀλα-
λάξαντες οἱ Θηβαῖοι δρόμῳ ὁμόσε ἐφέροντο· ὡς δὲ τριῶν ἔτι
πλέθρων ἐν μέσῳ ὄντων, ἀντεξέδραμον ἀπὸ τῆς Ἀγησιλάου

---

9. *διηγήσομαι δὲ καὶ τὴν μάχην* — Iisdem verbis utitur in Hellen. IV, 3, 16. Plutarch. Ages. XVIII. *λέγει δὲ τὴν μάχην ὁ Ξενοφῶν ἐκείνην οἵαν οὐκ ἄλλην τῶν πώποτε γενέσθαι.* Apophthegm. Lacon. p. 107. *ἐνίκησε — τὴν μεγίστην μάχην, ὥς φησι Ξενοφῶν, τῶν καθ' ἑαυτὸν γενομένων.* Maximam pugnam illam appellat Xenophon rhetorica exaggeratione. Guelferbytanus *συνήεσαν.*

Κηφισοῦ Guelferbytanus. — Cephisus secundum Strab. IX, 2. *διὰ τῆς Ὀρχομενίας καὶ τῆς Κορωνιακῆς εἰς τὴν Κωπαΐδα λίμνην ἐξίησι.* De scriptura vid. Spitzner. ad Hom. Iliad. II, 522.

Ἑλικῶνος. Strabo IX, 2. *ἡ μὲν οὖν Κορώνεια ἐγγὺς τοῦ Ἑλικῶνός ἐστιν ἐφ' ὕψους ἱδρυμένη.*

ἑώρων δέ. Ipse interfuit Xenophon illi pugnae. Plutarch. Ages. XVIII. *καὶ παρῆν αὐτὸς τῷ Ἀγησιλάῳ συναγωνιζόμενος ἐξ Ἀσίας διαβεβηκώς.* Diogen. Laërt. II, 51. *ἧκεν εἰς Ἀσίαν πρὸς Ἀγησίλαον τὸν Λακεδαιμονίων βασιλέα μισθοῦ τοὺς Κύρου στρατιώτας παρασχών, φίλος τε ἦν εἰς ὑπερβολήν.* Xenoph. Anab. V, 3, 6. *ὅτε ἀπῄει σὺν Ἀγησιλάῳ ἐκ τῆς Ἀσίας τὴν εἰς Βοιωτοὺς ὁδόν — ὅτι αὐτὸς κινδυνεύσων ἐδόκει ἰέναι μετὰ Ἀγησιλάου ἐν Κορωνείᾳ.* Ex multis aliis locis idem coniici potest. Vid. Krüger. Quaest. de vita Xenoph. p. 22.

ἰσομάχους ex coniectura Leonclavii cum Dindorfio in altera editione scripsi. Guelferbytanus, ut reliqui, *ἰσομάλιυς.* Baumgartenius *ἰσωμάλιυς,* quod nihili est. Dindorfius in priore editione scripsit *ἰσοπάλιυς,* quae est coniectura Hutchinsoni et Tittmanni ad Zonar. vol. II, p. 1126. Zonaras: *ἰσοπαλῆ· ἐν κλήρῳ ἴσα. πάλος γὰρ ὁ κλῆρος.*

οἱ δ' αὖ Θηβαῖοι αὐτοὶ μέν. De scripturae diversitate in Hellenicis vide Prolegom. cap. III.

10. *ἐν μέσῳ.* Guelferbytanus neglexit iota subscriptum.

ὧν Ἡριππίδας ἐξενάγει. Apparet ex Hellen. IV, 3, 17. ubi omnia stricte et praecise narrantur, hoc Agesilai loco intelligendum

11 φάλαγγος ὧν Ἡριππίδας ἐξενάγει. ἦσαν δ' οὗτοι τῶν τε ἐξ οἴκου αὐτῷ συστρατευσαμένων καὶ τῶν Κυρείων τινές, καὶ Ἴωνες δὲ καὶ Αἰολεῖς καὶ Ἑλλησπόντιοι ἐχόμενοι. καὶ πάντες οὗτοι τῶν συνεκδραμόντων τε ἐγένοντο, καὶ εἰς δόρυ ἀφικόμενοι ἐτρέψαντο τὸ καθ' ἑαυτούς. Ἀργεῖοι μέντοι οὐκ ἐδέξαντο τοὺς ἀμφ' Ἀγησίλαον, ἀλλ' ἔφυγον ἐπὶ τὸν Ἑλικῶνα. κἀνταῦθα οἱ μέν τινες τῶν ξένων ἐστεφάνουν ἤδη τὸν Ἀγησίλαον, ἀγγέλλει δέ τις αὐτῷ, ὅτι Θηβαῖοι τοὺς Ὀρχομενίους διακόψαντες ἐν τοῖς σκευοφόροις εἰσί, καὶ ὁ μὲν εὐθὺς ἐξελίξας τὴν φάλαγγα ἦγεν ἐπ' αὐτούς· οἱ δ' αὖ Θηβαῖοι, ὡς εἶδον τοὺς συμμάχους πρὸς τῷ Ἑλικῶνι πεφευγότας, διαπεσεῖν βουλόμενοι πρὸς τοὺς
12 ἑαυτῶν ἐχώρουν ἐῤῥωμένως. ἐνταῦθα δὴ Ἀγησίλαον ἀνδρεῖον μὲν ἔξεστιν εἰπεῖν ἀναμφιλόγως, οὐ μέντοι εἵλετο γε τὰ ἀσφαλέστατα· ἐξὸν γὰρ αὐτῷ παρέντι τοὺς διαπίπτοντας ἑπομένῳ χειροῦσθαι τοὺς ὄπισθεν, οὐκ ἐποίησε τοῦτο, ἀλλ' ἀντιμέτωπος συνέῤῥαξε τοῖς Θηβαίοις, καὶ συμβαλόντες τὰς ἀσπίδας ἐωθοῦντο,

---

esse Herippidam ducem *τῶν Κυρείων*. Falso igitur opinatur Baumgartenius, Xenophontem ipsum iis praefuisse, quod probante, ut videtur, Schneidero etiam Morus statuit ad Hellen. III, 2, 7. Bene Krügerus de vita Xenoph. p. 22. ita disputat: „cur rex Herippidam Cyri mercenariis praefecerit, nunc vix potest explicari. Forsitan ceterorum Spartiatarum arrogantia (Anab. V, 9, 26. sq. et V, 10, 10. *οἱ λόγοι ἦσαν αὐτοῖς, ὡς αἰσχρὸν εἴη ἄρχειν ἕνα Ἀθηναῖον Πελοποννησίων καὶ Λακεδαιμονίων μηδεμίαν δύναμιν παρεχόμενον*) prostratarum Athenarum civem ferre noluit, nisi forte ipse Xenophon munere molesto abdicavit.“ De Herippidae rebus gestis et fatis vid. Sievers. l. l. p. 39. n. 69.

11. *ἦσαν δ' οὗτοι.* Ita Dindorfius in altera editione ex coniectura scripsit. — Guelferbytanus deinde *Κυριείων* — *ἐγίνοντο* — *Ἀργεῖοι μέν.*

ἀγγέλλει δέ τις αὐτῷ — Boeotos per tempus Agesilai copiis superiores fuisse narrat Diodor. XIV, 84. Plutarch. Ages. XVIII. *οἵ τε Θηβαῖοι ταχὺ τοὺς Ὀρχομενίους ἐτρέψαντο καὶ τοὺς Ἀργείους ὁ Ἀγησίλαος* et sub fin. *ἀπεχώρησαν οἱ Θηβαῖοι πρὸς τὸν Ἑλικῶνα μέγα τῇ μάχῃ φρονοῦντες, ὡς ἀήττητοι καθ' αὑτοὺς γεγονότες.* Huc pertinet etiam Polyaen. II, 1, 23. *ἦν ἀμφίῤῥοπος ἡ νίκη.*

ὅτι Θηβαῖοι. Articulum, quem addiderat Dindorfius ex Hellenicis, delevi cum eodem in altera editione. Guelferbytanus ultimam syllabam in *ἐῤῥωμένως* non clare scriptam exhibet.

12. *ἀνδρεῖον μέν.* Guelferbytanus *μέν* omisit; deinde *τοῖς ὄπισθεν.*
συμβαλόντες τὰς ἀσπίδας. Guelferbytanus *συμβαλόντες τὰς*

ἐμάχοντο, ἀπέκτεινον, ἀπέθνησκον. καὶ κραυγὴ μὲν οὐδεμία παρῆν, οὐ μὴν οὐδὲ σιγή, φωνὴ δέ τις ἦν τοιαύτη, οἵαν ὀργή τε καὶ μάχη παράσχοιτ' ἄν. τέλος δὲ τῶν Θηβαίων οἱ μὲν διαπίπτουσι πρὸς τὸν Ἑλικῶνα, πολλοὶ δ' ἀποχωροῦντες ἀπέθανον. ἐπειδὴ 13 δὲ ἡ μὲν νίκη σὺν Ἀγησιλάῳ ἐγένετο, τετρωμένος δ' αὐτὸς προσηνέχθη πρὸς τὴν φάλαγγα, προσελάσαντές τινες τῶν ἱππέων λέγουσιν αὐτῷ, ὅτι τῶν πολεμίων ὀγδοήκοντα σὺν τοῖς ὅπλοις ὑπὸ τῷ ναῷ εἰσι, καὶ ἠρώτων, τί χρὴ ποιεῖν. ὁ δέ, καίπερ πολλὰ τραύματα ἔχων πάντοσε καὶ παντοίοις ὅπλοις, ὅμως οὐκ ἐπελάθετο τοῦ θείου, ἀλλ' ἐᾶν τε ἀπιέναι ὅποι βούλοιντο, ἐκέλευε, καὶ ἀδικεῖν οὐκ εἴα, καὶ προπέμψαι ἐπέταξε τοὺς ἀμφ' αὐτὸν ἱππεῖς, ἔστε ἐν τῷ ἀσφαλεῖ ἐγένοντο· ἐπεί γε μὴν ἔληξεν 14

φάλαγγας, sed φάλαγγας a recentiore manu. Hunc locum propter sublimitatem laudat Longin. sect. 19. Vide Prolegom. c. II. Schaeferi (ad Euripid. Hec. Porson. p. 130 ed. tert.) coniecturas refutavit Dindorfius in praef. ed. sec. p. XV. ita hunc locum explicans: irruit adversa fronte in Thebanos: collatisque scutis non pellebant primo, sed ipsi pellebantur, denuo invadebant, caedebant, cadebant. Quippe contulerant illi quidem scuta hac mente, ut pellerent hostem, at prius ipsi ab irruentibus, erant enim οἱ διαπίπτοντες, pellebantur, donec rursum redirent. Cf. Dindorf. not. ad h. l. in priore editione et Hermann. diss. de emendat. per transpos. verb. p. 12. sq.

οὐδεμία. Guelferbytanus οὐδὲ μία.

13. ὑπὸ τῷ ναῷ. Guelferbytanus. — Confugerant ad templum Minervae Itoniae. Plutarch. Ages. XIX. Pausan. III, 9. De hoc templo Pausan. IX, 34. πρὶν ἐς Κορώνειαν ἐξ Ἀλαλκομενῶν ἀφικέσθαι τῆς Ἰτωνίας Ἀθηνᾶς ἐστι τὸ ἱερόν. καλεῖται δὲ ἀπὸ Ἰτωνίου τοῦ Ἀμφικτύονος καὶ ἐς τὸν κοινὸν συνίασιν ἐνταῦθα οἱ Βοιωτοὶ σύλλογον. Agebantur in illo templo Παμβοιώτια. (Herm. Antiq. gr. §. 180.)

οὐκ ἐπελάθετο τοῦ θείου. Pausan. III, 9. εἰς δὲ τοὺς ἱκέτας παρενόμησεν οὐδ' οὕτως. Nep. Ages. IV. Huius victoriae vel maxima fuit laus, quod quum plerique ex fuga se in templum Minervae coniecissent quaereretur que ab eo, quid his fieri vellet, etsi aliquot vulnera acceperat eo proelio et iratus videbatur omnibus, qui adversus arma tulerant: tamen antetulit irae religionem. — Res haec etiam narratur apud Plutarch. Ages. XIX. — Polyaen. II, 1, 4. strategema putat esse: προσέταξεν ἐᾶν αὐτοὺς οἳ καὶ βούλοιντο ἀπιέναι· ὡς ἄρα εἴη σφαλερὸν συμπλέκεσθαι τοῖς ἐξ ἀπονίας ἀναμαχομένοις.

14. ἐπεί γε μὴν — Hunc locum memoriter citat Eustathius ad Iliad. κ, 298. οἱ δὲ παλαιοί φασιν καὶ ὅτι ἐπαινεῖται τοῦ Ξενοφῶντος τὰ τοιαῦτα· ἐπεὶ δ' ἔληξεν ἡ μάχη, παρῆν ἰδεῖν τὴν μὲν γῆν αἵματι

ἡ μάχη, παρῆν δὴ θεάσασθαι, ἔνθα συνέπεσον ἀλλήλοις, την μὲν γῆν αἵματι πεφυρμένην, νεκροὺς δὲ κειμένους φιλίους καὶ πολεμίους μετ' ἀλλήλων, ἀσπίδας δὲ διατεθρυμμένας, δόρατα συντεθραυσμένα, ἐγχειρίδια γυμνὰ κουλεῶν, τὰ μὲν χαμαί, τὰ δ' ἐν σώμασι, τὰ δ' ἔτι μετὰ χεῖρας. τότε μὲν οὖν, καὶ γὰρ ἦν ἤδη ὀψέ, συνελκύσαντες τοὺς τῶν πολεμίων νεκροὺς εἴσω

πεφυρμένην, νεκροὺς δὲ κειμένους, δόρατα παρατεθραυσμένα, ἐγχειρίδια γυμνὰ κολεῶν, τὰ μὲν χαμαί, τὰ δὲ σώμασιν ἐμπεπηγότα et Victorianus Homeri scholiasta apud Heyn. vol. VI. p. 626. *ἐπεὶ δ' ἔληξεν ἡ μάχη, παρῆν ἡδὺ* (*ἤδη* corrigit Heynius) *θεάσασθαι* (Lips. *παρῆν ἰδεῖν*) *ἔνθα συνέπεσον ἀλλήλοις τὴν μὲν γῆν αἵματι πεφυραμένην* (Lips. *πεφυρμένην*), *νεκροὺς δὲ κειμένους, ἀσπίδας δὲ πεπρισμένας, δόρατα πάρατεθραυσμένα, ἐγχειρίδια γυμνὰ κολεῶν, τὰ μὲν χαμαί, τὰ δ' ἐν τοῖς* (Lips. *τὰ δὲ τοῖς*) *σώμασιν ἐμπεπηγότα.*

πεφυρμένην. Homer. Odyss. IX, 397. *πεφυρμένον αἵματι πολλῷ.*

συντεθραυσμένα. De forma vid. Lobeck. ad Soph. Aiac. v. 704. p. 322. ed. sec.

κουλεῶν Guelferbytanus. Etym. Mag. *κουλεός· ἡ ξιφοθήκη· ἐκ τοῦ κοίλου κοιλεὸς καὶ τροπῇ τοῦ ι εἰς υ κουλεός.* Eustath. p. 1604, 58. *τὸ κολεὸν κοινότερον κουλεὸν λέγεται.* Hermannus apud Sophoclem (Aiac. v. 717) hanc formam reiecit. Saepe enim, inquit, librarii formas Homericas ponunt, memoriae ex primis rudimentis inhaerentes. Vide Lobeck. Aiac. p. 336. De Xenophonte, quem constat Ionicis formis usum esse, vid. Bornem. ad Cyrop. I, 2, 9. Schneid.

σώμασι. Guelferbytanus *σώματι.*

15. *τῶν πολεμίων.* Haec verba primus spuria iudicavit Schneiderus ad Hellen. IV, 3, 20. quem secuti sunt editores omnes. Weiskius coniecerat *τοὺς ἐκ τῶν πολεμίων*, Iacobsius in Additamentis ad Athen. p. 115. *τῶν ἀπολομένων*, Dindorfius dubitanter proposuit *τῶν πολιτῶν.* Temere autem illa intrusa esse probari putant locis Plut. Ages. XIX. et Polyaen. II, 1, 23. Quod quomodo ex his locis sequatur non potui perspicere. Apud Plut. l. l. haec leguntur: *οὐ πρότερον ἐπὶ σκηνὴν ἀπῆλθεν ἢ φοράδην ἐνεχθῆναι πρὸς τὴν φάλαγγα καὶ τοὺς νεκροὺς ἰδεῖν ἐντὸς τῶν ὅπλων συγκεκομισμένους· ὅσοι μέντοι τῶν πολεμίων* — Hoc quidem loco ad *νεκροὺς* non est appositum *τῶν πολεμίων*, sed ea ratione, qua cum hoc enunciato sequens coniungitur, *ὅσοι μέντοι τῶν πολεμίων — κατέφυγον*, videtur probari, de mortuis hostibus locum esse intelligendum. Polyaenus vero prorsus aliam rem spectavit aut, ut solet, quodlibet factum in usum suum convertens, finxit sibi strategema. Ipse narrat, hoc factum esse media nocte et qui hoc administrassent, revertisse ante solis ortum, *πρὸ ἡμέρας.* Contra quod narratur in Agesilao factum est ineunte nocte et postea demum milites *ἐδειπνοποιήσαντο καὶ ἐκοιμήθησαν.* Deinde

φάλαγγος, ἐδειπνοποιήσαντο καὶ ἐκοιμήθησαν· πρωὶ δὲ Γῦλιν τὸν πολέμαρχον παρατάξαι τε ἐκέλευσε τὸ στράτευμα καὶ τρόπαιον ἵστασθαι, καὶ στεφανοῦσθαι πάντας τῷ θεῷ, καὶ τοὺς αὐλητὰς πάντας αὐλεῖν. καὶ οἱ μὲν ταῦτ' ἐποίουν· οἱ δὲ 16 Θηβαῖοι ἔπεμψαν κήρυκα, ὑποσπόνδους τοὺς νεκροὺς αἰτοῦντες θάψαι. καὶ οὕτω δὴ αἵ τε σπονδαὶ γίγνονται, καὶ ὁ Ἀγησίλαος οἴκαδε ἀπεχώρει, ἑλόμενος ἀντὶ τοῦ μέγιστος εἶναι ἐν τῇ Ἀσίᾳ οἴκοι τὰ νόμιμα μὲν ἄρχειν, τὰ νόμιμα δὲ ἄρχεσθαι.

Ἐκ δὲ τούτου κατανοήσας τοὺς Ἀργείους τὰ μὲν οἴκοι 17 καρπουμένους, Κόρινθον δὲ προσειληφότας, ἡδομένους δὲ τῷ

---

dicit Polyaenus: κελεύσας οὓς δύναιντο γνωρίσαι Σπαρτιάτας νεκροὺς, ἐπαμησαμένους κόνιν ἀποκρύψαι, Xenophon contra συνελκύσαντες τοὺς τῶν πολεμίων νεκροὺς εἴσω φάλαγγος. Videtur autem ex sequentibus verbis, οἱ δὲ Θηβαῖοι ἔπεμψαν κήρυκα, ὑποσπόνδους τοὺς νεκροὺς αἰτοῦντες θάψαι apparere, mortuos hostes in potestate Agesilai fuisse. Itaque omnino non erat necesse, adderetur συνελκύσαντες τοὺς τῶν πολ. νεκρ. Quod quum sentiret Xenophon, ea verba omisit in Hellenicis. Agesilaum defunctos reddidisse hostibus dicit Diodor. XIV, 84. qui ex Boeotis eorumque sociis plures sexcentis, Lacedaemonios autem trecentos quinquaginta illo proelio mortuos esse auctor est.

Γῦλιν. Guelferbytanus Γῦλον. Vide Schneider. ad Hellen. IV, 3, 21.

16. γίγνονται Guelferbytanus. — Schneiderus γίνονται.

οἴκαδε ἀπεχώρει. Tradidit Gyli exercitum; ipse Delphos profectus, ubi decimam praedae partem Apollini consecravit et vulnera curavit; inde domum rediit. Plutarch. Ages. XIX. Hellen. IV, 3, 21. Diod. XIV, 84.

ἑλόμενος — ἄρχεσθαι. Schneiderus putat, haec verba olim in cap. I. §. 36. fin. Nepotem legisse et vertisse cap. IV. „Agesilaus opulentissimo regno praeposuit bonam existimationem multoque gloriosius duxit, si institutis patriae paruisset, quam si bello superasset Asiam" et inepte haec huc translata iudicat, quum apte legantur illo in loco. Sed finitur haec narratio prorsus ex Xenophontis consuetudine singulis egregiis factis singulare encomium addentis, cui hoc loco, ubi de reditu Agesilai ex Asia in patriam suam loquitur, verba ἑλόμενος — ἄρχεσθαι bene conveniunt.

17. κατανοήσας Guelferbytanus, deinde δηώσας.

Κόρινθον δὲ προσειληφότας. Haec in Hellenic. desunt neque sunt addenda ex Agesilao.

στρατεύει ἐπ' αὐτούς. Expeditionem contra Argivos susceptam narrat Diodor. XIV, 97. quo loco putat Wesselingus legendum esse Ἀγησίπολις, quod Diodorus expeditionem intelligere videatur a Xenophonte narratam in Hellen. IV, 7. Quamquam etiam XIV, 89. apud

πολέμῳ, στρατεύει ἐπ' αὐτούς. καὶ δῃώσας πᾶσαν αὐτῶν τὴν χώραν, εὐθὺς ἐκεῖθεν ὑπερβαλὼν κατὰ τὰ στενὰ εἰς Κόρινθον, αἱρεῖ τὰ ἐπὶ τὸ Λέχαιον τείνοντα τείχη· καὶ ἀναπετάσας τῆς Πελοποννήσου τὰς πύλας, οὕτως οἴκαδε ἀπελθὼν εἰς τὰ Ὑα-
κίνθια, ὅπου ἐτάχθη ὑπὸ τοῦ χοροποιοῦ, τὸν παιᾶνα τῷ θεῷ
18 συνεπετέλει. ἐκ τούτου δὲ αἰσθανόμενος τοὺς Κορινθίους
πάντα μὲν τὰ κτήνη ἐν τῷ Πειραίῳ σωζομένους, πᾶν δὲ τὸ

Diodorum in libro Claromontano nomina Ἀγησίλαος et Ἀγησίπολις mutantur, ad Agesilai potius locum narrationem Diodori referendam esse puto. Eandem Agesilai expeditionem intelligit Xen. Hellen. IV, 7, 5. ἅτε νεωστὶ τοῦ Ἀγησιλάου ἐστρατευμένου εἰς τὸ Ἄργος. Cf. Xen. Hellen. IV, cap. 4. ex cuius §. 19. ea quae in Agesilao leguntur transtolit.

κατὰ τὰ στενά. In Hellen. legitur κατὰ Τεγέαν, quod praeeunte Koeppenio mutavit Dindorfius in Τενέαν, citans Stephan. Byz. Τενέα κώμη Κορίνθου, κεῖται μεταξὺ Κορίνθου καὶ Μυκήνης. Vide etiam Strabon. VIII, 6. καὶ ἡ Τενέα δ' ἐστὶ κώμη τῆς Κορινθίας — εὐδαίμων ὁ Κόρινθος, ἐγὼ δ' εἴην Τενεάτης· ὅπερ κατ' ἄγνοιάν τινες παρατρέπουσιν, ἐγὼ δ' εἴην Τεγεάτης.

τὰ ἐπὶ τὸ Λέχαιον τείνοντα τείχη. Guelferbytanus λέχιον. In Hellen. τὰ ἀνοικοδομηθέντα ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων τείχη, quod situm illorum moenium iam descripsit §. 7. εἰς τὰ κατατείνοντα ἐπὶ Λέχαιον τείχη et §. 17. ἐκ τοῦ ἐπὶ Λέχαιον τείνοντος τείχους. Plutarch. Ages. XXI. τὰ μακρὰ τείχη.

Ὑακίνθια Guelferbytanus. Plutarch. Ages. XXI. τοὺς μὲν οἴκοι χοροὺς καὶ ἀγῶνας ἐπεκόσμει. Hanc rem non commemorat Xenophon in Hellenicis, quae accuratius scripsit. Apparet enim ex Pausan. III, 10. ἀφίκετο δὲ καὶ αὖτις ἐπὶ Κόρινθον στρατιὰ καί, ἐπῄει γὰρ Ὑακίνθια, ἀφίησι τοὺς Ἀμυκλαιεῖς οἴκαδε ἀπελθόντας τὰ καθεστηκότα τῷ τε Ἀπόλλωνι καὶ Ὑακίνθῳ δρᾶσθαι atque ex Plutarch. l. l. Hyacinthia celebrata esse, quum alteram contra Corinthum suscepisset Agesilaus expeditionem. Itaque bene coniecit Müller. Dor. II, 328., Xenophontem permutasse Agesilaum cum Amyclaeensibus. Quid Sievers. l. l. p. 386 sq. de hoc loco sentiat, in Prolegom. cap. I. indicavi. — De Hyacinthiis vid. Müller. Dor. I, 354.

18. *ἐκ τούτου δὲ* — Hellen. IV, 5, 1. ἐκ δὲ τούτου Λακεδαιμόνιοι ἀκούσαντες τῶν φευγόντων, ὅτι οἱ ἐν τῇ πόλει πάντα μὲν τὰ βοσκήματα ἔχοιεν καὶ σῴζοιντο ἐν τῷ Πειραίῳ.

Πειραίῳ. Guelferbytanus περαίῳ eodemque vitio in sequentibus. — Thucydid. VIII, 10. εἰς Πείραιον τῆς Κορινθίας· ἔστι δὲ λιμὴν ἔρημος καὶ ἔσχατος πρὸς τὰ μεθόρια τῆς Ἐπιδαυρίας. Cf. Weiskii Excurs. ad Ages. II, 18. in edit. p. 419 — 421.

Πείραιον σπείροντας καὶ καρπουμένους, μέγιστον δὲ ἡγησάμε-
νος, ὅτι Βοιωτοὶ ταύτῃ ἐκ Κρεύσιος ὁρμώμενοι εὐπετῶς τοῖς
Κορινθίοις παρεγίγνοντο, στρατεύει ἐπὶ τὸ Πείραιον. Ἰδὼν δὲ
ὑπὸ πολλῶν φυλαττόμενον, ὡς ἐνδιδομένης τῆς πόλεως, ἐξ
ἀρίστου μετεστρατοπεδεύετο πρὸς τὸ ἄστυ. αἰσθόμενος δὲ ὑπὸ 19
νύκτα βεβοηθηκότας ἐκ τοῦ Πειραίου εἰς τὴν πόλιν πασσυδίᾳ,
ὑποστρέψας ἅμα τῇ ἡμέρᾳ, αἱρεῖ τὸ Πείραιον, ἔρημον εὑρὼν
φυλακῆς, καὶ τά τε ἄλλα τὰ ἐνόντα λαμβάνει, καὶ τὰ τείχη,
ἃ ἐνετετείχιστο. ταῦτα δὲ ποιήσας οἴκαδε ἀπεχώρησε. μετὰ 20
δὲ ταῦτα προθύμων ὄντων τῶν Ἀχαιῶν εἰς τὴν συμμαχίαν
καὶ δεομένων συστρατεύειν αὐτοῖς εἰς Ἀκαρνανίαν, καὶ ἐπιθε-
μένων ἐν στενοῖς τῶν Ἀκαρνάνων, καταλαβὼν τοῖς ψιλοῖς τὰ
ὑπὲρ κεφαλῆς αὐτῶν, μάχην συνάπτει· καὶ πολλοὺς ἀποκτείνας

πᾶν δὲ τὸ Πείραιον σπείροντας καὶ καρπουμένους. Miror, quod Dindorfius in altera editione haec verba omisit, quae ex optimis codicibus accesserunt. Guelferbytani margini a manu recentiore adscriptum est: *πᾶν δὲ τὸ πέραιον σπείροντας καὶ καρπουμένους.*

Κρεύσιος. Guelferbytanus *κρευσίος* et antea *ταύτη.* — Liv. XXXVI, 21. „Creusa (Thespiensium emporium est, in intimo sinu Corinthiaco retractum)." Strabo IX, 2. *ἐπίνειον δ' ἔχουσιν αἱ Θεσπιαὶ Κρέουσαν, ἣν καὶ Κρεουσίαν καλοῦσιν.* Idem IX, 1. *τινὲς δὲ γράφουσι Κρεῦσάν τε ζαθέην τὴν νῦν Κρέουσαν δεχόμενοι τὸ τῶν Θεσπιῶν ἐπίνειον ἐν τῷ Κρισσαίῳ κόλπῳ ἱδρύμενον.*

παρεγίγνοντο. Guelferbytanus *παραγίγνοιντο*, sed videtur antea fuisse *ἐγίγνοντο.*

ἰδὼν δὲ ὑπὸ πολλῶν — Hellen. IV, 5, 3. *ἰδὼν δὲ ὑπὸ πολλῶν φυλαττόμενον ἀπεχώρησε μετ' ἄριστον πρὸς τὸ ἄστυ, ὡς προδιδομένης τῆς πόλεως.*

19. *αἰσθόμενος δὲ* — Hellen. IV, 5, 3. *αἰσθόμενος δὲ ὁ Ἀγησίλαος τῆς νυκτὸς παρεληλυθότας αὐτούς, ὑποστρέψας ἅμα τῇ ἡμέρᾳ εἰς τὸ πείραιον ἦγε.*

πασσυδίᾳ. Ita cum Dindorfio scripsi ex Pariss. A. B. Harlei. Reuchlin., qui ex melioribus libris etiam in Hellen. IV, 4, 9. *πασσυδίᾳ* restituit. Guelferbytanus *πασσυδί.* Cf. Lobeck. Phryn. p. 515. Bornem. ad Cyrop. I, 4, 18. Schneid.

τείχη ἃ ἐνετετείχιστο. Guelferbytanus *τείχη ἀνατετείχιστο.*

οἴκαδε ἀπεχώρησε. Non commemoravit cladem, quam accepit mora Amyclaeensis. Hellen. IV, 5, 11 — 18. Cf. Prolegom. cap. VI.

20. *προθύμων ὄντων τῶν Ἀχαιῶν.* Hellen. IV, 6, 1. 3.

συστρατεύειν αὐτοῖς. Guelferbytanus *αὐτούς.*

καὶ πολλοὺς ἀποκτείνας — Xenophon in Hellen. IV, 6, 10. narrat nonnullos illo tempore Agesilai milites angustiis locorum op-

αὐτῶν, τρόπαιον ἐστήσατο, καὶ οὐ πρότερον ἔληξε, πρὶν μὲν Ἀχαιοῖς φίλους ἐποίησεν Ἀκαρνᾶνας καὶ Αἰτωλοὺς καὶ Ἀρ-
21 γείους, ἑαυτῷ δὲ καὶ συμμάχους. ἐπειδὴ δὲ εἰρήνης ἐπιθυμήσαντες οἱ πολέμιοι ἐπρεσβεύοντο, Ἀγησίλαος ἀντεῖπε τῇ εἰρήνῃ, ἕως τοὺς διὰ Λακεδαιμονίους φυγόντας Κορινθίων καὶ Θηβαίων ἠνάγκασε τὰς πόλεις οἴκαδε καταδέξασθαι. ὕστερον δ' αὖ καὶ Φλιασίων τοὺς διὰ Λακεδαιμονίους φυγόντας κατήγαγεν, αὐτὸς στρατευσάμενος ἐπὶ Φλιοῦντα. εἰ δέ τις ἄλλῃ πῃ ταῦτα
22 μέμφεται, ἀλλ' οὖν φιλεταιρίᾳ γε πραχθέντα φανερά ἐστι. καὶ

---

pressos ab Acarnanibus vulneratos et interfectos esse, quod in Agesilao non omisit partium studio commotus, sed brevitati studens. Narrat Xenoph. Hellen. IV, 6. copiose Agesilai contra Acarnanes expeditionem, ad quam pertinet Polyaeni (II, 1, 10.) strategema et Pausan. III, 10.

καὶ οὐ πρότερον ἔληξε. In brevius narrationem contraxit Xenophon, ex cuius Hellenicis IV, 7, 1. apparet, Agesilaum bis in Acarnaniam invasisse, id quod h. l. indicatur tantum verbis *οὐ πρότερον ἔληξε*, narratur etiam a Plutarch. Ages. XXII.

πρὶν μὲν Ἀχαιοῖς. Guelferbytanus et reliqui. Secundum Reuchlinum scripsit cum Schaefero Dindorfius *πρὶν Ἀχαιοῖς μὲν* neque accurate reddidit Schneideri verba de Guelferbytano, qui deinde falso accentu *ἀκαρνάνας* habet.

21. *τῇ εἰρήνῃ.* Intelligit Antalcidae pacem, de qua narrat ipse in Hellen. IV, 8, 12. V, 1, 31. Diodor. XIV, 110.

ἕως τοὺς διὰ Λακεδαιμονίους. Guelferbytanus omittit *διά*.

Φλιασίων. Caussam exulum Phliasiorum sine bello compositam esse narrat Xen. Hellen. V, 2, 8—10. Sed quum Phliasii promissis non starent neque debita praestarent exulibus, adortus est Agesilaus eorum urbem. Hellen. V, 3, 10 sqq. Cf. Sievers. l. l. p. 152 sqq.

τοὺς διὰ Λακεδαιμονίους. Guelferbytanus *τοὺς διὰ Λακεδαιμονίων*.

εἰ δέ τις ἄλλῃ πῃ μέμφ. Diodor. XV, 19. *Ἀγησίπολις γὰρ — ἔφη δεῖν ἐμμένειν τοῖς ὅρκοις καὶ παρὰ τὰς κοινὰς συνθήκας μὴ καταδουλοῦσθαι τοὺς Ἕλληνας.* Infamem Spartam fore dixit, si omnes nuper in Asia Graecos in Persarum ditionem redegisset, nunc civitates etiam Graecas subigere vellet. — Guelferbytanus *ἄλλη*.

ἀλλ' οὖν φιλεταιρίᾳ γε πραχθέντα. Dindorfius in altera editione *φιλεταιρίᾳ* scripsit, reliqui *φιλεταιρείᾳ*. — Guelferbytanus *φιλεταιρία*. — Cyrop. VIII, 3, 49. *τρόπος φιλέταιρος.* De re, quae hic narratur vid. Hellen. V, 3, 13. — Praetermisit Xenophon occupationem Thebarum per Lacedaemonios factam, quod consilium Agesilao tribuit. Plutarch. Ages. XXIII. *εἰς ἐκεῖνον τὴν ὑπόνοιαν τρέποντες*

γὰρ ἐπεὶ τοὺς ἐν Θήβαις τῶν Λακεδαιμονίων κατέκανον οἱ ἐναντίοι, βοηθῶν αὖ τούτοις στρατεύει ἐπὶ τὰς Θήβας. εὑρὼν δὲ ἀποτεταφρευμένα καὶ ἀπεσταυρωμένα ἅπαντα, ὑπερβὰς τὰς Κυνὸς κεφαλὰς ἐδῄου τὴν χώραν μέχρι τοῦ ἄστεος, παρέχων καὶ ἐν πεδίῳ καὶ ἀνὰ τὰ ὄρη μάχεσθαι Θηβαίοις, εἰ βούλοιντο. ἐστράτευσε δὲ καὶ τῷ ἐπιόντι ἔτει πάλιν ἐπὶ Θήβας· καὶ ὑπερβὰς

---

et cap. XXIV. *Φοιβίδου μὲν ἔργον εἶναι, βούλημα δ' Ἀγησιλάου.* Narrat Xen. Hellen. V, 2, 25 sqq. dicens §. 32. *ὁ μέντοι Ἀγησίλαος ἔλεγεν, ὅτι εἰ μὲν βλαβερὰ τῇ Λακεδαίμονι πεπραγὼς εἴη, δίκαιος εἴη ζημιοῦσθαι· εἰ δὲ ἀγαθά, ἀρχαῖον εἶναι νόμιμον, ἐξεῖναι τὰ τοιαῦτα αὐτοσχεδιάζειν.* Sed quod turpe est, id nunquam utile (Cic. de offic. III, 12.). Nec vero putaverim, haec studio Agesilai commotum Xenophontem praeteriisse, sed quod non proxime ad Agesilaum pertinet, cuius res gestas descripsit.

22. *τοὺς ἐν Θήβαις.* Plutarch. Ages. XXIV. *ὅτι τὸν Ἀρχίαν καὶ τὸν Λεοντίδαν ἀπεκτόνεσαν.*

κατέκανον Dindorfius secundum Reuchlinum. Guelferbytanus *κατέκτανον* et *τῇ Λακεδαιμονίᾳ.*

ἐπὶ τὰς Θήβας. Initio recusaverat imperium Agesilaus, *ὅτι ὑπὲρ τετταράκοντα ἔτη ἀφ' ἥβης εἴη.* Hellen. V, 4, 13. Minus accurate Plutarch. Ages. XXIV. *ὡς ἔτη τετταράκοντα γεγονὼς ἀφ' ἥβης.* Vid. notam ad I, 6. Sed aliam caussam ipse Plutarchus addidit. Itaque suscepit imperium Cleombrotus, qui cum rem male gereret, rogarunt Agesilaum, ut ipse exercitum duceret.

εὑρών. Hellen. V, 4, 38. *εὑρὼν δὲ ἀποτεταφρευμένον τε καὶ ἀπεσταυρωμένον κύκλῳ τὸ πεδίον.*

Κυνὸς κεφαλάς. Erat hic locus inter Thespias et Thebas. Cf. Schneider. ad Hellen. V, 4, 15. Annal. Berolin. 1841. n. 5. p. 39. — Sievers. l. l. p. 205. n. 17. putat, Xenophontem hic fortasse cogitasse de Agesipolidis expeditione, narrata in Hellen. l. l. — Describitur copiose haec prior contra Thebas expeditio a Diodor. XV, 32. 33. nec vero statuerim cum Schneidero ad Hellen. V, 4, 38. Xenophontem haec citius transiisse, ne gloriae Agesilai officeret, quem ipsi triginta *σύμβουλοι*, qui cum eo exiissent, timiditatis taxassent, quum magnis cum copiis plane nihil effecisset. Narrat hoc quidem Diod. XV, 33. init. sed ipse probare videtur sapiens Agesilai consilium. Exsplenduit maxime in illa pugna Chabriae virtus, qui narrante Nepote Chabr. I. phalangem loco vetuit cedere obnixoque genu scuto proiectaque hasta impetum excipere hostium docuit. Id novum intuens Agesilaus progredi non est ausus suosque iam incurrentes tuba revocavit. Cf. Polyaen. II, 1. 2.

τῷ ἐπιόντι ἔτει πάλιν Guelferbytanus et alii, quos iam Dindorfius secutus est. — Intelligit alteram contra Thebas expeditionem. Diodor. XV, 34. *οὐ πολλῷ δὲ ὕστερον χρόνῳ πάλιν τῶν Λα-*

τὰ κατὰ Σκῶλον σταυρώματα καὶ τάφρους, ἐδήωσε τὰ λοιπὰ
23 τῆς Βοιωτίας. τὰ μὲν δὴ μέχρι τούτου κοινῇ αὐτός τε καὶ ἡ
πόλις εὐτύχει· ὅσα γε μὴν μετὰ τοῦτο σφάλματα ἐγένοντο,
οὐδεὶς ἂν εἴποι, ὡς Ἀγησιλάου ἡγουμένου ἐπράχθη. ἐπεὶ δ' αὖ
τῆς ἐν Λεύκτροις συμφορᾶς γεγενημένης, κατακαίνουσι τοὺς
ἐν Τεγέᾳ φίλους καὶ ξένους αὐτοῦ οἱ ἀντίπαλοι σὺν Μαν-
τινεῦσι, συνεστηκότων ἤδη Βοιωτῶν τε πάντων καὶ Ἀρκάδων
καὶ Ἠλείων, στρατεύει σὺν μόνῃ τῇ Λακεδαιμονίων δυνάμει,
πολλῶν νομιζόντων οὐδ' ἂν ἐξελθεῖν Λακεδαιμονίους πολλοῦ
χρόνου ἐκ τῆς αὐτῶν. δηώσας δὲ τὴν χώραν τῶν κατακανόν-
24 των τοὺς φίλους, οὕτως αὖ οἴκαδε ἀπεχώρησεν. ἀπό γε μὴν
τούτου ἐπὶ τὴν Λακεδαίμονα στρατευσαμένων Ἀρκάδων τε
πάντων καὶ Ἀργείων καὶ Ἠλείων καὶ Βοιωτῶν, καὶ σὺν αὐτοῖς
Φωκέων καὶ Λοκρῶν ἀμφοτέρων καὶ Θετταλῶν καὶ Αἰνιάνων

κεδαιμονίων τῇ αὐτῇ δυνάμει στρατευσάντων ἐπὶ Θήβας. Hellen. V, 4, 47. ἐπεὶ δὲ τὸ ἔαρ ἐπέστη, πάλιν ἔφαινον φρουρὰν οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐς τὰς Θήβας καὶ τοῦ Ἀγησιλάου ᾔπερ τὸ πρόσθεν ἐδέοντο ἡγεῖσθαι. Plutarch. Ages. XXVI. utramque commiscuit. Ad alteram pertinet Polyaen. II, 1, 11. et 12. Cf. Sievers. p. 207.

Σκῶλον. Polyaen. II, 1, 11. Strabo IX, 2. Σκῶλος δ' ἐστι κώμη τῆς Παρασωπίας ὑπὸ τῷ Κιθαιρῶνι, δυσοίκητος τόπος καὶ τραχύς. Hom. Iliad. II, 497.

σταυρώματα. Guelferbytanus a prima manu στρατεύματα, sed correctum est a recentiore manu; deinde habet ἐδήωσε, ut supra ἐδήου.

23. σφάλματα. Narrantur haec a Xenoph. Hell. V. sub fin. usque ad VI, 3. cll. Diodor. XV, 34 — 56. Guelferbytanus σφάλτα, sed suprascripto μα et antea κοινῇ.

ὡς Ἀγησιλάου. Morbo laborabat (Plutarch. Ages. XXVII) καὶ κομισθεὶς εἰς Λακεδαίμονα πολὺν χρόνον ἔσχεν ἀῤῥώστως καὶ πρὸς τὰς στρατείας ἀδυνάτως. ἐν δὲ τῷ χρόνῳ τούτῳ πολλὰ συνέβη πταίσματα τοῖς Σπαρτιάταις. De morbo Agesilai Hellen. V, 4, 58.

ἐπεὶ δ' αὖ τῆς. Ita cum Schneidero scripsit Dindorfius. Guelferbytanus δ' αὐτῆς, deinde σύμφορας neglecto accentu.

τοὺς ἐν Τεγέᾳ φίλους. Guelferbytanus τεγέα. Cf. Xen. Hellen. VI, 5. et Schneideri adnotationem ad §. 3. Diodor. XV, 59. Baumgarten. ad Plut. Ages. XXX. Sievers. l. l. p. 260.

σὺν μόνῃ τῇ Λακεδαιμονίων δυνάμει. Secutus sum Dindorfium, qui ex Victorio hunc locum restituit. Guelferbytanus σὺν μονη omissis reliquis verbis. Deinde idem liber habet τῆς αὐτῶν et δηώσας.

24. Facta est haec expeditio duce Epaminonda. Socios nominavit Xen. Hellen. VI, 5, 23. Cf. Diod. XV, 63 sqq. Plutarch. Ages. XXXI sq. Pelopid. XXIV.

καὶ Ἀκαρνάνων καὶ Εὐβοέων, πρὸς δὲ τούτοις ἀφεστηκότων μὲν τῶν δούλων, πολλῶν δὲ περιοικίδων πόλεων, καὶ αὐτῶν Σπαρτιατῶν οὐ μειόνων ἀπολωλότων ἐν τῇ ἐν Λεύκτροις μάχῃ, ἢ λειπομένων, ὅμως διεφύλαξε τὴν πόλιν, καὶ ταῦτα ἀτείχιστον οὖσαν, ὅπου μὲν ἐν παντὶ πλεῖον ἂν εἶχον οἱ πολέμιοι, οὐκ ἐξάγων ἐνταῦθα, ὅπου δὲ οἱ πολῖται πλέον ἕξειν ἔμελλον, εὐ-

---

Αἰνιάνων. Guelferbytanus *αἰνειάνων.*

πρὸς δὲ τούτοις ἀφ. Plutarch. Ages. XXXII. *ἐπεὶ δὲ πολλοὶ τῶν τεταγμένων εἰς τὰ ὅπλα περιοίκων καὶ εἱλώτων* (nostro loco *δούλων*) *ἀπεδίδρασκον ἐκ τῆς πόλεως πρὸς τοὺς πολεμίους.* De perioecis hoc memorat Xenoph. Hell. VI, 5, 32. *ἦσαν δέ τινες τῶν Περιοίκων, οἱ καὶ ἐπέθεντο καὶ συνεστρατεύοντο τοῖς μετὰ Θηβαίων.*

μάχῃ, ἢ λειπομένων. Guelferbytanus *μάχῃ.* Intelliguntur, qui ex pugna superstites fuerunt. Secundum Plutarch. Pelop. XX. Cleombrotus dux erat decem millium hoplitarum et mille equitum, Frontino auctore IV, 2, 6. quatuor et viginti millium peditum et quadringentorum equitum, Polyaen. II, 2, 12. quadraginta millium, ubi vitiosa videtur esse scriptura. — Mortuos dicit esse in pugna Xen. Hellen. VI, 4, 15. mille Lacedaemonios atque ex Spartiatis quadringentos. Cum Xenophonte fere consentiunt Plutarch. Ages. XXVIII. Pausan. IX, 13. Dionys. Antiquit. II, 17. Diodorus autem XV, 56. mirabili exaggeratione quatuor millia Lacedaemoniorum cecidisse narrat. Tam diversum mortuorum numerum quum afferant scriptores, nostri loci explicatione interpretes vehementer cruciati sunt. Cf. Baumgarten. ad h. l. et Schneider. ad Hellen. VI, 4, 15. Difficultates invenit etiam Clinton. Fast. Hell. p. 408. Simplicissimam explicationem, quam ex ipso Xenophonte petere licebat, non invenerunt. Dixit Xenoph. Hellen. l. l. *τῶν Σπαρτιατῶν, ὄντων τῶν ἐκεῖ ὡς ἑπτακοσίων, (τεθνηκότες) περὶ τετρακοσίους.* Apparet autem ex hoc loco dimidiam fere partem Spartiatarum in pugna interiisse, quum ex septingentis quadringenti fere mortui essent. — De omnibus Spartiatis, non de iis tantum, qui pugnaverant, locum intelligere videtur Sievers. l. l. p. 28.

ἐν παντί. Ita scripsi ex coniectura Bornemanni ad Cyrop. II, 2, 22., quae commendatur antecedente *μέν.* Cf. Cyrop. VII, 5, 61. *πλέον ἔχειν ἐν παντί.* Schneiderus *τῷ παντί* scripsit, quod Dindorfius in priore editione recepit; in altera scripsit *παντί*, ut est in libris, etiam in Guelferbytano, qui deinde falso accentu scriptum exhibet *πολίται.*

ὅμως διεφύλαξε. Plutarch. Ages. XXXIII. *τοῦ δὲ σωθῆναι τὴν Σπάρτην τότε πάντες αἴτιον ὁμολογοῦσι γενέσθαι τὸν Ἀγησίλαον.*

ἀτείχιστον. Plut. apophthegm. Lacon. p. 103. *ἄλλου δὲ ἐπιζητοῦντος, διὰ τί ἀτείχιστος ἡ Σπάρτη, ἐπιδείξας τοὺς πολίτας ἐξωπλισμένους, ταῦτά ἐστιν, εἶπε, τὰ Λακεδαιμονίων τείχη.*

ρώστως παρατεταγμένος· νομίζων εἰς μὲν τὸ πλατὺ ἐξιὼν πάντοθεν ἂν περιέχεσθαι, ἐν δὲ τοῖς στενοῖς καὶ ὑπερδεξίοις τόποις
25 ὑπομένων, τῷ παντὶ κρατεῖν ἄν. ἐπεί γε μὴν ἀπεχώρησε τὸ στράτευμα, πῶς οὐκ ἂν φαίη τις αὐτὸν εὐγνωμόνως χρῆσθαι ἑαυτῷ; ὡς γὰρ τοῦ στρατεύεσθαι αὐτὸν καὶ πεζῇ καὶ ἐφ' ἵππων ἀπεῖργεν ἤδη τὸ γῆρας, χρημάτων δὲ ἑώρα τὴν πόλιν δεομένην, εἰ μέλλοι σύμμαχόν τινα ἕξειν, ἐπὶ τὸ πορίζειν ταῦτα ἑαυτὸν ἔταξε. καὶ ὅσα μὲν ἐδύνατο, οἴκοι μένων ἐμηχανᾶτο· ἃ δὲ καιρὸς ἦν, οὐκ ὤκνει μετιέναι, οὐδ' ᾐσχύνετο, εἰ μέλλοι τὴν πόλιν ὠφελήσειν, πρεσβευτὴς ἐκπορευόμενος ἀντὶ στρατη-
26 γοῦ. ὅμως δὲ καὶ ἐν τῇ πρεσβείᾳ μεγάλου στρατηγοῦ ἔργα διεπράξατο. Αὐτοφραδάτης τε γὰρ πολιορκῶν ἐν Ἄσσῳ Ἀριοβαρζάνην, σύμμαχον ὄντα, δείσας Ἀγησίλαον, φεύγων ᾤχετο·

εὐρώστως. Hoc adverbium apud Xenophontem alibi non legitur. Hesych. εὐρώστως· ὑγιῶς, ἰσχυρῶς.

ὑπερδεξίοις τόποις. Etymol. Mag. p. 778. ὑπερδέξιον χωρίον, οἷον χαλεπώτατον· Ξενοφῶν.

25. ἐπεί γε μὴν ἀπεχώρησε. Plut. Ages. XXXII. narrat Theopompo auctore, Agesilaum, quum hostes iam constituissent recedere, Spartanum Phrixum cum decem talentis, ut ad reditum commoveret, ad eos misisse. Ipse autem de veritate dubitat et res incertior etiam eo est, quod Theopompum illarum rerum historiam scripsisse non constat. — Epaminondas ultro recessit, quod auxilia Spartanis adveniebant e Phliasiis, Corinthiis, aliis.

εὐγνωμόνως χρῆσθαι. Guelferbytanus. Adverbio εὐγνωμόνως alibi non est usus Xenophon, adiectivo in Memor. II, 8, 6. Hesych. εὐγνωμόνως· εὐδιαθέτως.

τοῦ στρατεύεσθαι αὐτόν. Guelferbytanus in margine addidit αὐτόν, quod Dindorfius prius recepit, in altera editione delevit. Deinde Guelferbytanus πεζῇ et γῆρας.

ἐπὶ τὸ πορίζειν. Guelferbytanus ἐπὶ τῷ πορ.

26. ὅμως — διεπράξατο. Nep. Ages. VII. „Interim Agesilaus non destitit, quibuscumque rebus posset, patriam iuvare. Nam quum praecipue Lacedaemonii indigerent pecunia, ille omnibus, qui a rege defecerant, praesidio fuit, a quibus magna donatus pecunia patriam sublevavit." Cf. Diodor. XV, 90.

Αὐτοφραδάτης, Lydiae satrapa. Nep. Datam. II. „quum Autophradates iussu regis bello persequeretur eos, qui defecerant etc."

τε γάρ. Guelferbytanus γάρ τέ. Schneiderus vulgatum γάρ τε in γάρ τοι mutavit; ego secutus sum Dindorfium, qui cum Paris. A. τε γάρ scripsit.

ἐν Ἄσσῳ. Guelferbytanus ἐν νάσσῳ.

Κότυς δ' αὖ Σηστὸν πολιορκῶν, Ἀριοβαρζάνου ἔτι οὖσαν,
λύσας καὶ οὗτος τὴν πολιορκίαν, ἀπηλλάγη. ὥστ' οὐκ ἀλόγως
καὶ ἀπὸ τῆς πρεσβείας τρόπαιον τῶν πολεμίων ἑστήκει αὐτῷ.
Μαύσωλός γε μὴν κατὰ θάλασσαν ἑκατὸν ναυσὶ πολιορκῶν
ἀμφότερα τὰ χωρία ταῦτα, οὐκέτι δείσας, ἀλλὰ πεισθεὶς ἀπέ-
πλευσεν οἴκαδε. κἀνταῦθα οὖν ἄξια θαύματος διεπράξατο. οἵ
τε γὰρ εὖ πεπονθέναι νομίζοντες ὑπ' αὐτοῦ καὶ οἱ φεύγοντες
αὐτόν, χρήματα ἀμφότεροι ἔδοσαν. Ταχέως γε μὴν καὶ Μαύ- 27

Ἀριοβαρζάνην. Diodor. XV, 90 Ἀριοβαρζάνης ὁ τῆς Φρυγίας σατράπης, ὃς καὶ Μιθριδάτου τελευτήσαντος τῆς τούτου βασιλείας κεκυριευκὼς ἦν.

σύμμαχον ὄντα. Cf. Nep. Timoth. c. I.

Κότυς. Cotys erat βασιλεὺς τῶν Παφλαγόνων (Plutarch. Ages. XI.) βασιλεύων πολλῆς χώρας καὶ δυνάμεως (Hellen. IV, 1, 4.). Cf. notam ad cap. III, 4.

ἑστήκει. Guelferbytanus εἱστήκει.

Μαύσωλος. Diodor. XV, 90. Μαύσωλος Καρίας δυναστεύων καὶ πολλῶν ἐρυμάτων καὶ πόλεων ἀξιολόγων κυριεύων.

οὐκέτι. Guelferbytanus οὐκ ἔτι.

27. *κἀνταῦθα οὖν* — Invitus secutus sum Dindorfium, quum quibusdam audacius videri possit, ubique Victorium sequi. Libri reliqui habent ἄξια θαύματος διεπράξατο et in Guelferbytano δέ ab alia manu post θαύματος suprascriptum est. Verbis ἄξια θαύματος διεπράξατο, vinculo cum antecedentibus carentibus, non offenditur, qui meminit, Xenophontem hunc librum non edidisse, sed pauca in futurum usum adnotasse, hoc quoque loco eam consuetudinem secutum, quem alibi cognovimus, ut narrationi rerum gestarum encomium breve addiderit.

Ταχέως. Restitui librorum scripturam, quae est etiam in Guelferbytano. Schneidero, qui scripsit Ταχώς omnes post eum editores adstipulati sunt, sed omnes, ni egregie fallor, a vero aberrarunt. Schneiderus etiam reliquis verbis offensus est, quia Tachus et Mausolus non possint inter exempla eorum nominari, qui dicantur εὖ πεπονθέναι νομίζοντες et οἱ φεύγοντες αὐτόν. Sed cur reposuit Tachi nomen? Laborat autem haec emendatio etiam aliis incommodis. Neque enim cogitari potest, quod Tachus et Mausolus coniuncti reduxerint Spartam Agesilaum. Atque Tachi nomen quominus reponatur, impedit tota narrationis ratio, ex qua videtur elucere, de industria obscurius Xenophontem locutum esse de rebus in Aegypto gestis. Cf. Prolegom. cap. VI. Repugnare hanc emendationem temporum rationibus probatum ivit Ley in libro, quem ad I, 6. memoravi, pag. 60. Itaque primum restituendum est vulgatum ταχέως γε μήν. Miratur quidem Schneiderus, cur celeriter dimiserit Mausolus Agesilaum; sed cur non mavis explicare prompte? Deinde hoc recte intellexit Schneiderus, ostendere

σωλος.... διὰ τὴν πρόσθεν Ἀγησιλάου ξενίαν συμβαλόμενος καὶ οὗτος χρήματα τῇ Λακεδαίμονι, ἀπέπεμψαν αὐτὸν οἴκαδε,
28 προπομπὴν δόντες μεγαλοπρεπῆ. ἐκ δὲ τούτου ἤδη μὲν ἐγεγόνει ἔτη ἀμφὶ τὰ ὀγδοήκοντα· κατανενοηκὼς δὲ τὸν Αἰγυπτίων βασιλέα ἐπιθυμοῦντα τῷ Πέρσῃ πολεμεῖν, καὶ πολλοὺς μὲν πεζούς, πολλοὺς δὲ ἱππέας, πολλὰ δὲ χρήματα ἔχοντα, ἄσμενος ἤκουσεν, ὅτι μετεπέμπετο αὐτόν, καὶ ταῦτα ἡγεμονίαν ὑπισχνού-
29 μενος. ἐνόμιζε γὰρ τῇ αὐτῇ ὁρμῇ τῷ μὲν Αἰγυπτίῳ χάριν ἀποδώσειν, ἀνθ' ὧν εὐεργετήκει τὴν Λακεδαίμονα, τοὺς δ' ἐν τῇ Ἀσίᾳ Ἕλληνας πάλιν ἐλευθερώσειν, τῷ δὲ Πέρσῃ δίκην ἐπιθή-

---

additum καί ante Μαύσωλος, alium praeterea ducem nominandum fuisse. Atqui quis nominandus esset, non poterat in dubio esse. Antecedentia verba et quae in Hellen. IV, 1. narrantur, docent Cotyn fuisse nominandum. Itaque Cotyn in numerum eorum refert, qui erant νομίζοντες εὖ πεπονθέναι ὑπ' αὐτοῦ. Quale beneficium in Cotye collocaverit, narrat Xen. Hellen. l. l. Mausolus autem ex iis est, qui dicuntur οἱ φεύγοντες αὐτόν. Itaque puto legendum esse καὶ Μαύσωλος καὶ Κότυς, ut verba διὰ τὴν πρόσθεν Ἀγησιλάου ξενίαν ad Hellen. IV, 1, 2—3. Agesil. III, 4. pertineant. Librarii autem legerunt fortasse καὶ οὗτος, quae verba, quum mox sequerentur, deleverunt. Poterat autem facilius fieri, si scriptum erat καὶ ὅτυς, ut in optimis Hellenicorum libris.

συμβαλόμενος. Guelferbytanus συμβαλλόμενος, deinde in voc. δόντες ν suprascriptum est ab alia manu.

28. ἀμφὶ τὰ ὀγδοήκοντα. Nep. Ages. VIII. „quum annorum octoginta subsidio Thaco in Aegyptum ivisset." Plut. Ages. XXXVI. ὑπὲρ ὀγδοήκοντα γεγονὼς ἔτη. Cf. notam ad I, 6.

τὸν Αἰγυπτίων βασιλέα. Bellum parabatur Artaxerxi ab incolis orae maritimae Asiae et Aegyptiorum rege, quocum se coniunxerunt Lacedaemonii infesti Artaxerxi propter Messenios. Diodor. XV, 90. Plutarch. Ages. XXXVI. qui propter hanc expeditionem graviter vituperat Agesilaum. Cf. Plut. compar. Ages. cum Pomp. c. V.

ὑπισχνούμενος. Guelferbytanus ὑπισχνούμενον.

29. ἀνθ' ὧν εὐεργετήκει. Hoc loco putavit Schneiderus egregie confirmari coniecturam suam Ταχώς. Sed fugit eum alius locus, ex quo explicatio petenda est. Beneficium, quod Aegyptii in Lacedaemonios contulerunt, commemoratur apud Iustin. VI, 2. „His cognitis Lacedaemonii et ipsi a rege Aegypti Hercynione auxilia navalis belli per legatos petunt, a quo centum triremes et sexcenta millia modiorum frumenti missa." Regem illum Aegyptiorum Νεφρέα dixit Diodor. XIV, 80.

σειν καὶ τῶν πρόσθεν, καὶ ὅτι νῦν σύμμαχος εἶναι φάσκων, ἐπέταττε Μεσσήνην ἀφιέναι. ἐπεὶ μέντοι ὁ μεταπεμψάμενος οὐκ ἀπεδίδου τὴν ἡγεμονίαν αὐτῷ, ὁ μὲν Ἀγησίλαος, ὡς τὸ μέγιστον ἐξηπατημένος, ἐφρόντιζε, τί δεῖ ποιεῖν. ἐκ τούτου δὲ πρῶτον μὲν οἱ δίχα στρατευόμενοι τῶν Αἰγυπτίων ἀφίστανται τοῦ βασιλέως. ἔπειτα δὲ καὶ οἱ ἄλλοι πάντες ἀπέλιπον αὐτόν. καὶ αὐτὸς μὲν δείσας ἀπεχώρησε φυγῇ εἰς Σιδῶνα τῆς Φοινίκης· οἱ δ' Αἰγύπτιοι στασιάζοντες δισσοὺς βασιλέας αἱροῦνται.

τοὺς ἐν τῇ Ἀσίᾳ Ἑλλ. π. ἐλευθερώσειν. Pace Antalcidae Graecae in Asia civitates sub imperium Persarum redactae erant. Guelferbytanus ἀσία et deinde μεσήνην.

30. οὐκ ἀπεδίδου τὴν ἡγεμονίαν. Plutarch. Ages. XXXVII. οὐχ, ὥσπερ ἤλπιζεν, ἁπάσης στρατηγὸς ἀπεδείχθη τῆς δυνάμεως, ἀλλὰ τῶν μισθοφόρων μόνων· τοῦ δὲ ναυτικοῦ Χαβρίας ὁ Ἀθηναῖος, ἡγεμὼν δὲ συμπάντων αὐτὸς ἦν ὁ Ταχώς. Nepos Chabr. II. (Chabriae vitam a Nepote ex Theopompo compilatam esse recte iudicavit Wolf. ad Dem. Leptin. p. 291.) „Interim bellum inter Aegyptios et Persas conflatum est: et Athenienses cum Artaxerxe societatem habebant, Lacedaemonii cum Aegyptiis, a quibus magnas praedas Agesilaus rex eorum faciebat (cf. Rinck. l. l. p. CXXIII sq.). Id intuens Chabrias quum in re nulla Agesilao cederet, sua sponte eos adiutum profectus Aegyptiae classi praefuit; pedestribus copiis Agesilaus." Diodor. XV, 92. καὶ τῶν μὲν μισθοφόρων τὴν ἡγεμονίαν παρέδωκεν Ἀγησιλάῳ τῷ Σπαρτιάτῃ, ἀπεσταλμένῳ μὲν ὑπὸ Λακεδαιμονίων ἐπὶ συμμαχίαν μεθ' ὁπλιτῶν χιλίων, δυναμένῳ δ' ἡγεῖσθαι στρατιωτῶν καὶ δι' ἀνδρείαν καὶ στρατηγικὴν σύνεσιν τεθαυμασμένῳ, τοῦ δὲ ναυτικοῦ τὴν στρατηγίαν ἐνεχείρισε Χαβρίᾳ τῷ Ἀθηναίῳ, αὐτὸς δὲ τῶν Αἰγυπτίων ἔχων [ἅπασαν] τὴν ἡγεμονίαν καὶ στρατηγὸς ὢν πάσης δυνάμεως. (Erravit Rinck. l. l. p. CXXII.)

οἱ δίχα στρατευόμενοι. Aegyptii, qui Nectanebo duce in Aegypto praesidio erant relicti a rege Tacho, quum contra Persas pugnaret, defecerunt. — Guelferbytanus ἀφίσταντο et deinde φυγῇ

εἰς Σιδῶνα τῆς Φοινίκης. Dicitur Tachus apud Diodor. XV, 92. per Arabiam ad regem Artaxerxem fugisse, ab eo in gratiam receptum imperium exercitus contra Aegyptios ducendi impetrasse. Narrat praeterea Diodorus, Tachum deinde rediise ad Agesilaum, cuius auxilio debellato Nectanebo regnum recuperaverit. Agesilaus magnis muneribus ab eo ornatur. — Sed res longe aliter comparata est et bene a Wesseling. ad Diod. l. l. diiudicata. Agesilaus Tacho relicto se cum Nectanebo coniunxit quumque eodem tempore Mendesius quidam Aegypti regnum affectaret, Nectanebum, cui auxilium promiserat, defendit et regem confirmavit. Ita hanc rem narrat Plutarch. Ages.

31 ἐνταῦθα δὴ Ἀγησίλαος, γνοὺς ὅτι, εἰ μὲν μηδετέρῳ συλλήψοιτο, μισθὸν οὐδέτερος λύσει τοῖς Ἕλλησιν, ἀγορὰν δὲ οὐδέτερος παρέξει, ὁπότερός τ' ἂν κρατήσῃ, οὗτος ἐχθρὸς ἔσται· εἰ δὲ τῷ ἑτέρῳ συλλήψοιτο, οὗτός γε εὖ παθών, ὡς τὸ εἰκός, φίλος ἔσοιτο· οὕτω δὲ κρίνας, ὁπότερος φιλέλλην μᾶλλον ἐδόκει εἶναι, στρατευσάμενος μετὰ τούτου, τὸν μὲν μισέλληνα μάχῃ νικήσας χειροῦται, τὸν δ' ἕτερον συγκαθίστησι· καὶ φίλον ποιήσας τῇ Λακεδαίμονι, καὶ χρήματα πολλὰ προσλαβών, οὕτως ἀποπλεῖ οἴκαδε, καίπερ μέσου χειμῶνος ὄντος, σπεύδων, ὡς μὴ ἀργὸς ἡ πόλις εἰς τὸ ἐπιὸν θέρος πρὸς τοὺς πολεμίους γένοιτο.

XXXVII, qui quod Tachum deseruit vehementer reprehendit: *ἀπὸ τοῦ Τάχω μετέστη πρὸς τὸν Νεκτάναβιν ἀτόπου καὶ ἀλλοκότου πράγματος παρακαλύμματι τῷ συμφέροντι τῆς πατρίδος χρησάμενος· ἐπεὶ ταύτης γε τῆς προφάσεως ἀφαιρεθείσης τὸ δικαιότατον ὄνομα τῆς πράξεως ἦν προδοσία.* Quid? quod quum Mendesius regnum sibi vindicare vellet, cum hoc facturus videbatur, sed *αἰσχυνόμενος καὶ πάλιν μεταστῆναι* priorem socium defendit, cui ipsi aliquando nocere volebat, ut ab Aegyptiis *προδότης τοῦ βασιλέως* appellaretur (Plut. Ages. XXXIX). Strategemate, quod narrat etiam Polyaen. II, 1, 22., regem defendit regnumque ei restituit. Wesseling. putat, Diodorum pro Nectanebo Tachum et in Mendesii loco Nectanebum posuisse. Cf. Perizon. ad Aelian. V. R. V, 1. Huc pertinet etiam Athenaeus XIV, 616. quem locum exscripsit Eustath. ad Odyss. IX, V. 515. (p. 1642, 47.) Ad expeditionem Aegyptiam pertinent etiam duo alii Athenaei loci, ex Theopompo hausti, in quibus narratur, advenienti Agesilao Aegyptios dona obtulisse. Athen. IX, 384. XV, 676. cll. Plut. Ages. XXXVI. Böttiger. Sabin. p. 195. putat apud Plut. l. l. ex Athen. XV, 676. scribendum esse *Θεόπομπος* pro *Θεόφραστος*, nisi forte, ut ego arbitror, in Athenaei loco *Θεόφραστος* restituendum est.

31. *κρατήσῃ.* Guelferbytanus *κρατήσῃ.*

χρήματα πολλά. Plutarch. Ages. XL. *διακόσια καὶ τριάκοντα τάλαντα.* Nep. Ages. VIII. „cum ex Aegypto reverteretur donatus a rege Nectanebo ducentis viginti talentis." Diodor. XV, 93. *ἐτιμήθη ταῖς προσηκούσαις δωρεαῖς.* Plut. Apophthegm. Lacon. p. 115. *καὶ χρήματα πολλὰ τῇ πόλει διεπέμψατο.*

ὡς μὴ ἄργος εἴη, propter deficientem pecuniam. Plutarch. Artaxerx. XXII. *ἐπεὶ δὲ ἡττήθησαν ἐν Λεύκτροις ταπεινὰ πράττοντες ἐδέοντο μὲν χρημάτων καὶ τὸν Ἀγησίλαον εἰς Αἴγυπτον ἐξέπεμψαν.* Apophthegm. Lacon. p. 114. *χρημάτων δὲ δεομένης τῆς Σπάρτης πρὸς πόλεμον καὶ ξενοτροφούσης ἐπορεύθη ὁ Ἀγησίλαος εἰς Αἴγυπτον μεταπεμφθεὶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως Αἰγυπτίων ἐπὶ μισθῷ.*

CAP. III.

Καὶ ταῦτα μὲν δὴ εἴρηται, ὅσα τῶν ἐκείνου ἔργων μετὰ 1
πλείστων μαρτύρων ἐπράχθη. τὰ γὰρ τοιαῦτα οὐ τεκμηρίων προσδεῖται, ἀλλ' ἀναμνῆσαι μόνον ἀρκεῖ, καὶ εὐθὺς πιστεύεται. νῦν δὲ τὴν ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ ἀρετὴν πειράσομαι δηλοῦν, δι' ἣν ταῦτα ἔπραττε, καὶ πάντων τῶν καλῶν ἤρα, καὶ πάντα τὰ
αἰσχρὰ ἐξεδίωκεν. Ἀγησίλαος γὰρ τὰ μὲν θεῖα οὕτως ἐσέβετο, 2
ὡς καὶ οἱ πολέμιοι τοὺς ἐκείνου ὅρκους καὶ τὰς ἐκείνου σπονδὰς πιστοτέρας ἐνόμιζον, ἢ τὴν ἑαυτῶν φιλίαν .... μὲν ὤκνουν εἰς ταὐτὸν ἰέναι, Ἀγησιλάῳ δὲ αὐτοὺς ἐνεχείριζον. ὅπως δὲ μή τις ἀπιστῇ, καὶ ὀνομάσαι βούλομαι τοὺς ἐπιφανεστάτους

CAP. III. 1. *πάντων τῶν καλῶν ἤρα.* Apud Xenoph. Hellen. I, 1, 23. Spartanus: *ἔῤῥει τὰ καλά* atque in Memor. II, 6, 18. verbis *πόλεις αἱ τῶν τε καλλίστων μάλιστα ἐπιμελούμεναι καὶ τὰ αἰσχρὰ ἥκιστα προσιέμεναι* Spartam videtur intelligere. Docte de hoc usu disseruit Haas. ad remp. Laced. III, 3. p. 96. „ita saepe Xenophon id nomen ad omnem disciplinam publicam et Spartanorum et Persarum traduxit. Vid. Histor. gr. V, 4, 32. *παῖς τε ὢν καὶ παιδίσκος καὶ ἡβῶν πάντα τὰ καλὰ ποιῶν διετέλεσε.* ibid. 3, 9. Cyrop. VIII, 7, 6. ibid. I, 2, 15. Ceterum totus hic usus quamquam non ille quidem alienus ab Atticorum sermone fluxisse tamen videtur ab ipsorum consuetudine Spartanorum, quam non mirum est quod sequitur Xenophon."

πάντα τὰ αἰσχρά. Articulum recte inseruit Weiskius, quem reliqui secuti sunt. Guelferbytanus omittit articulum et supra habet *ψυχῇ*.

ἐξεδίωκεν. Ita ex Harleiano et Paris. A. cum Dindorfio scripsi. Guelferbytanus, ut reliqui *ἐδίωκεν*, quod significatione aversandi Xenophonti non videtur convenire. Victorius Var. Lect. XXXVI, 17. „Eadem autem est ratio huius verbi *διώκειν*. Cum enim saepe valeat sequi aliquam rem aliquem desiderio eius incensum, significat tamen apud Xen. in Ages. depellere a se longe et fugare. Haec vero ipsius verba sunt ferentis in coelum eum regem: *καὶ πάντων τῶν καλῶν ἤρα καὶ πάντα αἰσχρὰ ἐδίωκεν.*"

2. *φιλίαν .... μέν.* In cod. Guelferbytano est lacuna totius fere lineae, quam speciose Schneiderus ita supplet: *οἵτινες συντιθέμενοι ἀλλήλοις τὰ πολλὰ μὲν ὤκνουν*, Victorius Var. Lect. XXX, 19. ex scripto libro *φιλίαν οἳ μέν*, quod placet Baumgartenio, qui ipse proponit, *οἳ ἀλλήλοις μέν.* Philelphus vertit: „nam in contrahendis inter se rebus plerumque ad eundem ire verebantur." Valesius coniecit: *φιλίαν παρὰ βασιλέως. καὶ γὰρ πρὸς ἐκεῖνον μὲν ὤκνουν.*

αὐτούς. Guelferbytanus *αὑτούς* et postea *ἀπιστῇ*.

3 αὐτῶν. Σπιθριδάτης μέν γε ὁ Πέρσης, εἰδὼς ὅτι Φαρνάβαζος
γῆμαι μὲν τὴν βασιλέως ἔπραττε θυγατέρα, τὴν δ' αὐτοῦ ἄνευ
γάμου λαβεῖν ἐβούλετο, ὕβριν νομίσας τοῦτο, Ἀγησιλάῳ ἑαυτὸν
καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα καὶ τὴν δύναμιν ἐνεχείρισε.
4 Κότυς δὲ ὁ τῶν Παφλαγόνων ἄρχων βασιλεῖ μὲν οὐχ ὑπή-
κουσε δεξιὰν πέμποντι, φοβούμενος, μὴ ληφθεὶς ἢ χρήματα
πολλὰ ἀποτίσειεν ἢ καὶ ἀποθάνοι· Ἀγησιλάου δὲ καὶ οὗτος
ταῖς σπονδαῖς πιστεύσας, εἰς τὸ στρατόπεδόν τε ἦλθε, καὶ συμ-
μαχίαν ποιησάμενος, εἵλετο σὺν Ἀγησιλάῳ στρατεύεσθαι, χιλίους
5 μὲν ἱππέας, δισχιλίους δὲ πελτοφόρους ἔχων. ἀφίκετο δὲ καὶ
Φαρνάβαζος Ἀγησιλάῳ εἰς λόγους, καὶ διωμολόγησεν, εἰ μὴ
αὐτὸς πάσης τῆς στρατιᾶς στρατηγὸς κατασταθείη, ἀποστήσε-

---

3. *Σπιθριδάτης.* Cf. de hac re Plutarch. Ages. XI. Hellen. III, 4, 10.

τὰ τέκνα, filium Megabatem et filiam, quae Cotyi nupsit. Hellen. IV, 1.

δύναμιν. Hellen. III, 4, 10. *τὰ περὶ αὐτὸν χρήματα καὶ ἱππεῖς ὡς διακοσίους.*

4. *Κότυς.* Plutarch. Ages. XI. *καὶ προελθὼν ἄχρι Παφλαγονίας προσηγάγετο τὸν βασιλέα τῶν Παφλαγόνων, Κότυν, ἐπιθυμήσαντα τῆς φιλίας αὐτοῦ δι' ἀρετὴν καὶ πίστιν.* Cf. Hellen. IV, 1, 2. 3. Postea Cotys cum Spithridate ab Agesilao discessit ad Ariaeum. Hellen., IV, 1, 27. Est autem Cotys idem, quem Nepos in Datam. Thyum, Paphlagoniae dynasten vocat et Athenaeus IV, 144 et X, p. 415. *Θῦν τὸν Παφλαγόνα βασιλέα.* Athenaeus eum inter voracissimos numerat et consentit in reliqua narratione cum Nepote. Locum Athenaei exscripsit Aelian. Var. Hist. I, 27. qui appellat eum *Θῦον τὸν Παφλαγόνα.* Quae vera sit huius nominis scriptura vix poterit discerni. In Hellenicis vulgo legitur *Ὄτυς*, quod retinuit Dindorfius, qui ipse in Agesilao *Κότυς* scripsit. Cf. notam ad II, 26. 27.

ὑπήκουσε Guelferbytanus.

δεξιὰν πέμποντι. Nep. Datam. X. fidemque de ea re more Persarum dextra dedisset. Hanc ut accepit a rege missam. — Iustin. XI, 15. in quam rem unicum pignus fidei regiae dextram se ferendam Alexandro dare. Xen. Cyrop. IV, 2, 7. *θεῶν πιστὰ πεποίησο καὶ δεξιὰν δός, ἵνα φέρωμεν καὶ τοῖς ἄλλοις ταὐτά.* Anab. II, 4, 1. *δεξιὰς — παρὰ βασιλέως φέροντες.*

χιλίους — δισχιλίους. Vulgatam scripturam, quae est etiam Guelferbytani, *δισχιλίους — τετρακισχιλίους* correxit Leonclavius.

5. *Φαρνάβαζος.* De Pharnabazo vide Hellen. IV, 1, 29—38. Plut. Ages. XII.

στρατιᾶς. Guelferbytanus *στρατηγίας.* Non rara haec est mutatio. Vid. interpretes ad Cyrop. V, 2, 19. Schmidt. Quaest. Xen. p. 7.

σθαι βασιλέως· Ἢν μέντοι ἐγὼ γένωμαι στρατηγός, ἔφη, πολεμήσω σοι, ὦ Ἀγησίλαε, ὡς ἂν ἐγὼ δύνωμαι κράτιστα. καὶ ταῦτα λέγων ἐπίστευε μηδὲν ἂν παράσπονδον παθεῖν. οὕτω μέγα καὶ καλὸν κτῆμα τοῖς τε ἄλλοις ἅπασι καὶ ἀνδρὶ δὴ στρατηγῷ, τὸ ὅσιόν τε καὶ πιστὸν εἶναί τε καὶ ὄντα ἐγνῶσθαι. καὶ περὶ μὲν εὐσεβείας ταῦτα.

CAP. IV.

Περί γε μὴν τῆς εἰς χρήματα δικαιοσύνης ποῖα ἄν τις 1
μείζω τεκμήρια ἔχοι τῶνδε; ὑπὸ γὰρ Ἀγησιλάου στέρεσθαι μὲν οὐδεὶς οὐδὲν πώποτε ἐνεκάλεσεν, εὖ δὲ πεπονθέναι πολλοὶ πολλὰ ὡμολόγουν. ὅτῳ δὲ ἡδὺ τὰ αὑτοῦ διδόναι ἐπ' ὠφελείᾳ ἀνθρώπων, πῶς ἂν οὗτος ἐθέλοι τὰ ἀλλότρια ἀποστερεῖν, ἐφ' ᾧ κακόδοξος εἶναι; εἰ γὰρ χρημάτων ἐπιθυμοίη, πολὺ ἀπραγμονέστερον τὰ αὑτοῦ φυλάττειν, ἢ τὰ μὴ προσήκοντα λαμβάνειν. ὃς δὲ δὴ καὶ χάριτας ἀποστερεῖν μὴ ἐθέλοι, ὧν οὐκ 2
εἰσὶ δίκαι πρὸς τὸν μὴ ἀποδιδόντα, πῶς ἅ γε καὶ νόμος κωλύει ἐθέλοι ἂν ἀποστερεῖν; Ἀγησίλαος δὲ οὐ μόνον τὸ μὴ ἀποδιδόναι χάριτας ἄδικον ἔκρινεν, ἀλλὰ καὶ τὸ μὴ πολὺ μείζους τὸν μείζω δυνάμενον. τά γε μὴν τῆς πόλεως κλέπτειν πῶς 3
ἄν τις αὐτὸν εἰκότως αἰτιάσαιτο, ὃς καὶ τὰς αὐτῷ χάριτας ὀφειλομένας τῇ πατρίδι καρποῦσθαι παρεδίδου; τὸ δ', ὁπότε βούλοιτο εὖ ποιεῖν ἢ πόλιν ἢ φίλους χρήμασι, δύνασθαι παρ' ἑτέρων λαμβάνοντα ὠφελεῖν, οὐ τοῦτο καὶ μέγα τεκμήριον ἐγκρατείας χρημάτων; εἰ γὰρ ἐπώλει τὰς χάριτας ἢ μισθοῦ 4

ὡς ἂν ἐγὼ δύνωμαι. Vulgatum ἕως, quod habet etiam Guelferbytanus, correxit Weiskius ex Hellen. IV, 1, 37. *ὡς ἂν δύνωμαι ἄριστα.*

τὸ ὅσιον. Guelferbytanus omittit articulum et *τε*, quod post *εἶναι* legitur, videtur in illo libro *τό* esse, cui suprascriptum est *τῳ*.

CAP. IV. 1. *δικαιοσύνης.* Cf. Prolegom. cap. V.

ὠφελείᾳ. Guelferbytanus *ὠφελεία*, deinde *τὰ αὐτοῦ φυλάττειν.*

2. *ἅ γε.* Guelferbytanus *ἄγε.*

3. *πῶς ἄν τις* Guelferbytanus. Dindorfius ex Pariss. A. B. Reuchl. scripsit *πῇ ἄν τις.*

οὐ τοῦτο καὶ μέγα Guelferbytanus. Dindorfius ex solo Paris. A. scripsit *οὐ καὶ τοῦτο μέγα.*

4. *εὐεργέτει.* Guelferbytanus *εὐηργέτει.*

ὀφείλειν. Correctum est in Guelferbytano, quum antea fuerit *ὠφελεῖν.*

εὐεργέτει, οὐδεὶς ἂν οὐδὲν ὀφείλειν αὐτῷ ἐνόμισεν· ἀλλ' οἱ
προῖκα εὖ πεπονθότες, οὗτοι ἀεὶ ἡδέως ὑπηρετοῦσι τῷ εὐερ-
γέτῃ καὶ διότι εὖ ἔπαθον καὶ διότι προεπιστεύθησαν ἄξιοι
5 εἶναι παρακαταθήκην χάριτος φυλάττειν. ὅστις δ' ᾑρεῖτο καὶ
σὺν τῷ γενναίῳ μειονεκτεῖν, ἢ σὺν τῷ ἀδίκῳ πλέον ἔχειν, πῶς
οὗτος οὐκ ἂν πολὺ τὴν αἰσχροκέρδειαν ἀποφεύγοι; ἐκεῖνος
τοίνυν κριθεὶς ὑπὸ τῆς πόλεως ἅπαντα ἔχειν τὰ Ἄγιδος, τὰ
ἡμίσεα τοῖς ἀπὸ μητρὸς αὐτῷ ὁμογόνοις μετέδωκεν, ὅτι πενο-
μένους αὐτοὺς ἑώρα. ὡς δὲ ταῦτα ἀληθῆ, πᾶσα μάρτυς ἡ
6 τῶν Λακεδαιμονίων πόλις. διδόντος δ' αὐτῷ πάμπολλα δῶρα
Τιθραύστου, εἰ ἀπέλθοι ἐκ τῆς χώρας, ἀπεκρίνατο ὁ Ἀγησίλαος·
Ὦ Τιθραύστα, νομίζεται παρ' ἡμῖν, τῷ ἄρχοντι κάλλιον εἶναι
τὴν στρατιάν, ἢ ἑαυτὸν πλουτίζειν, καὶ παρὰ τῶν πολεμίων
λάφυρα μᾶλλον πειρᾶσθαι, ἢ δῶρα λαμβάνειν.

---

5. *σὺν τῷ γενναίῳ — σὺν τῷ ἀδίκῳ.* Vulgatam scripturam *σὺν αὐτῷ γενναίῳ — σὺν αὐτῷ ἀδίκῳ*, quae est etiam Guelferbytani, qui neglexit iota subscriptum in *γενναίω*, ut difficiliorem retinuit Baumgartenius. Reizius (vid. Herm. ad Viger. p. 861.), qui vulgatam explicat: per meram generositatem — per solam iniustitiam, legendum putat *σὺν αὐτῷ τῷ γενναίῳ.* Abresch. Dilucc. Thucyd. p. 377. coniecit *αὐτογενναίῳ* et *αὐτοαδίκῳ.* Nostra scriptura est ex edd. Reuchl. Castal. Hal. Bryling. all. — Xen. Cyrop. VIII, 2, 23. *σὺν τῷ δικαίῳ καὶ — σὺν τῷ καλῷ.* Anab. II, 6, 18. *ὅτι τούτων οὐδὲν ἂν θέλοι κτᾶσθαι μετ' ἀδικίας, ἀλλὰ σὺν τῷ δικαίῳ καὶ καλῷ ᾤετο δεῖν τούτων τυγχάνειν.*

σὺν τῷ ἀδίκῳ πλέον ἔχειν. Anab. 1, 9, 16. *τῶν ἐκ τοῦ ἀδίκου φιλοκερδούντων.*

τοῖς ἀπὸ μητρὸς αὐτῷ ὁμογόνοις. Plutarch. Ages. IV. (*Ἀγησίλαος*) *εὐθὺς εἶχε καὶ τὰ χρήματα τοῦ Ἄγιδος, ὡς νόθον ἀπελάσας τὸν Λεωτυχίδην· ὁρῶν δὲ τοὺς ἀπὸ μητρὸς οἰκείους ἐπιεικεῖς μὲν ὄντας, ἰσχυρῶς δὲ πενομένους, ἀπένειμεν αὐτοῖς τὰ ἡμίσεα τῶν χρημάτων.* Intelliguntur Agidis cognati ex matre Lampido. Cf. Baumgarten. ad Plut. l. l. et ad Xen. Itaque male scripserunt Leoncl. Wels. Bach. *αὐτοῦ.* Stephanus scripsit *αὐτοῦ.*

6. *Τιθραύστου.* Cf. Hellen. III, 4, 25 sqq. et supra ad I, 35. — Plutarch. Ages. X. *αὐτὸς δὲ* (*ἔφη*) *πλουτίζων τοὺς στρατιώτας ἥδεσθαι μᾶλλον ἢ πλουτῶν αὐτός· καὶ ἄλλως γε μέντοι νομίζειν Ἕλληνας καλόν, οὐ δῶρα λαμβάνειν, ἀλλὰ λάφυρα παρὰ τῶν πολεμίων.* Apophthegm. Lacon. p. 100. *καλὸν δὲ νομίζειν Ἕλληνας οὐ δῶρα λαμβάνειν ἀπὸ τῶν πολεμίων, ἀλλὰ λάφυρα κτᾶσθαι.*

μᾶλλον πειρᾶσθαι Guelferbytanus, qui paullo ante habet *ὦ Τιθραῦστα.*

CAP. V.

Ἀλλὰ μὴν καὶ ὅσαι γε ἡδοναὶ πολλῶν κρατοῦσιν ἀνθρώ- 1
πων, ποίας οἶδέ τις Ἀγησίλαον ἡττηθέντα; ὃς μέθης μὲν ἀπέχεσθαι ὁμοίως ᾤετο χρῆναι καὶ μανίας, σίτων δ' ὑπὲρ καιρὸν ὁμοίως καὶ ἀργίας. διμοιρίαν γε μὴν λαμβάνων ἐν ταῖς θοί-

---

Cap. V. 1. ποίας Guelferbytanus.

ὃς μέθης — ἀργίας. Guelferbytanus, ut reliqui, ὃς μέθης μὲν ἀποσχέσθαι ὁμοίως ᾤετο χρῆναι καὶ λαιμαργίας, σίτων δ' ὑπὲρ καιρὸν ὁμοίως ὡς καὶ ἁμαρτίας. Exscripsit hunc locum Athenaeus XIV, p. 613. τὸν Διόνυσον μαινόμενον οἱ πολλοὶ λέγουσιν ἀπὸ τοῦ τοὺς πλείονος ἀκράτου σπῶντας θορυβώδεις γίνεσθαι· κατιόντος γοῦν τοῦ οἴνου εἰς τὸ σῶμα, ὥς φησιν Ἡρόδοτος, ἐπαναπλέει κακὰ ἔπεα καὶ μαινόμενα. Ξενοφῶντος δὲ Ἀγησίλαος μέθης μὲν ἀπέχεσθαι ὁμοίως ᾤετο χρῆναι καὶ μανίας, σίτων δ' ὑπερκαίρων ὁμοίως καὶ ἀργίας. Lectio καὶ μανίας ab omnibus editoribus nostro loco recepta est; καὶ ἀργίας scripsit Dindorfius secutus Stephan. Leonclav. Hutchins. Bach; ὁμοίως καὶ ἁμαρτίας Zeun. Weisk Schneider. Baumgartenius, qui ipse dubitanter proposuit καὶ ἀναιδείας s. ἀτιμίας. Recte Athenaei locum, ad quem nostrum refinximus, Schweighaeuserus interpretatur: immodicum cibum haud secus fugiendum esse atque inertiam et ignaviam (quia ex immodico cibo nascitur inertia), et ebrietatem perinde fugiendam ac furorem (nam furor ex ebrietate nascitur). ἡ μέθη μικρὰ μανία ἐστίν. Cf. Herod. VI, 84. Κλεομένεα δὲ λέγουσι, ἡκόντων τῶν Σκυθέων ἐπὶ ταῦτα, ὁμιλέειν σφι μεζόνως· ὁμιλέοντα δὲ μᾶλλον τοῦ ἱκνευμένου, μαθεῖν τὴν ἀκρητοποσίην παρ' αὐτέων· ἐκ τούτου δὲ μανῆναί μιν νομίζουσι Σπαρτιῆται. Philelphus vertit: qui ebrietate ac edacitate non secus atque ab ingenti flagitio alienari decere duceret, intempestivo autem cibo tanquam et impudentia, unde legisse eum in libro suo Zeunius coniecit: ὃς μέθης μὲν καὶ λαιμαργίας ἀποσχέσθαι ὁμοίως ᾤετο χρῆναι καὶ ἁμαρτίας· σίτων δὲ ὑπὲρ καιρὸν ὁμοίως καὶ ἀναιδείας, quae scriptura maxime placet Schneidero eiecto inutili interpretamento καὶ λαιμαργίας. — σῖτα ὑπὲρ καιρὸν sunt nimii, immodici cibi. Memor. I, 3, 6. φυλάξασθαι τὸ ὑπὲρ τὸν καιρὸν ἐμπίπλασθαι. De temperantia, quae hic laudatur, vid. Prolegom. cap. V. Cf. Apophthegm. Lacon. p. 101. κόρου μὲν καὶ μέθης τοπαράπαν ἀπεχόμενος. — De Agesilao symposiarcho narratiuncula est apud Plutarch. Apophthegm. Lacon. p. 97. Vid. Becker. Charicles I, p. 454 sq.

διμοιρίαν — ἐν ταῖς θοίναις. Xen. de rep. Lac. XV, 4. καὶ διμοιρίᾳ γε ἐπὶ τῷ δείπνῳ ἐτίμησαν (reges) οὐχ ἵνα διπλάσια καταφάγοιεν, ἀλλ' ἵνα καὶ ἀπὸ τοῦδε τιμῆσαι ἔχοιεν εἴ τινα βούλοιντο. Nostrum locum fortasse respexit schol. cod. Ambros. Q. ad Hom. Od. IV, 65. Cf. Prolegom. cap. II. sub fin.

ναῖς, οὐχ ὅπως ἀμφοτέραις ἐχρῆτο, ἀλλὰ διαπέμπων οὐδετέραν αὐτῷ κατέλειπε· νομίζων βασιλεῖ τοῦτο διπλασιασθῆναι οὐχὶ πλησμονῆς ἕνεκα, ἀλλ' ὅπως ἔχοι καὶ τούτῳ τιμᾶν, εἴ τινα βού-
2 λοιτο. οὐ μὴν ὕπνῳ γε δεσπότῃ, ἀλλ' ἀρχομένῳ ὑπὸ τῶν πράξεων ἐχρῆτο· καὶ εὐνήν γε εἰ μὴ τῶν συνόντων φαυλοτάτην ἔχοι, αἰδούμενος οὐκ ἄδηλος ἦν· ἡγεῖτο γὰρ ἄρχοντι προςήκειν, οὐ μαλακίᾳ, ἀλλὰ καρτερίᾳ τῶν ἰδιωτῶν περιεῖναι.
3 τάδε μέντοι πλεονεκτῶν οὐκ ᾐσχύνετο, ἐν μὲν τῷ θέρει τοῦ ἡλίου, ἐν δὲ τῷ χειμῶνι τοῦ ψύχους. καὶ μὴν εἴποτε μοχθῆσαι στρατιᾷ συμβαίη, ἑκὼν ἐπόνει παρὰ τοὺς ἄλλους· νομίζων πάντα τὰ τοιαῦτα παραμυθίαν εἶναι τοῖς στρατιώταις. ὡς δὲ συνελόντι εἰπεῖν, Ἀγησίλαος πονῶν μὲν ἠγάλλετο, ῥᾳστώνην
4 δὲ πάμπαν οὐ προςίετο. περί γε μὴν ἀφροδισίων ἐγκρατείας αὐτοῦ ἆρ' οὐχί, εἰ μή του ἄλλου, ἀλλὰ θαύματος ἕνεκα ἄξιον μνησθῆναι; τὸ μὲν γὰρ ὧν μὴ ἐπεθύμησεν ἀπέχεσθαι, ἀνθρώπινον ἄν τις φαίη εἶναι· τὸ δὲ Μεγαβάτου τοῦ Σπιθριδάτου παιδὸς ἐρασθέντα ὥσπερ ἂν τοῦ καλλίστου ἡ σφοδροτάτη φύ-

---

οὐχ ὅπως. Haec est elegans Dindorfiii coniectura, proposita in praefat. edit. sec. p. XVII. Guelferbytanus, Harleianus, Reuchlinus, Castalio, ed. Halensis οὐχ οὕτως, reliqui οὐχ οὗτος. Schneidero placet Ernesti coniectura οὐκ αὐτός.

οὐδετέραν αὐτῷ κατέλειπε. Guelferbytanus οὐδετέροις αὐτῷ κατέλιπε. Deinde τούτω τιμᾶν.

2. οὐ μὴν ὕπνῳ γε — Plutarch. Apophthegm. Lacon. p. 101. ὕπνῳ δὲ οὐ δεσπότῃ, ἀλλ' ἀρχομένῳ ὑπὸ τῶν πράξεων χρώμενος· πρὸς δὲ θάλπος οὕτω καὶ ψύχος εἶχεν, ὥστε μόνος ἀεὶ χρῆσθαι ταῖς ὥραις· ἐν μέσοις δὲ τοῖς στρατιώταις σκηνῶν οὐδενὸς ἀμείνονα κοίτην εἶχε. διετέλει δὲ λέγων τὸν ἄρχοντα προςήκειν οὐ μαλακίᾳ καὶ τρυφῇ, καρτερίᾳ δὲ καὶ ἀνδρίᾳ τῶν ἰδιωτῶν περιεῖναι. — Guelferbytanus ὕπνω — δεσπότη — ἀρχομένῳ γε.

εὐνήν γε εἰ μὴ — φαυλ. Plutarch. Ages. XIV. ἐν δὲ χιλιάσι στρατιωτῶν τοσαύταις οὐ ῥᾳδίως ἄν τις εἶδε φαυλοτέραν στιβάδα τῆς Ἀγησιλάου.

ἐν μὲν τῷ θέρει. Guelferbytanus ἐν τῷ μὲν θέρει. De sententia vid. Plutarch. l. l. Cyrop. I, 6, 25.

3. πάντα τὰ τοιαῦτα Guelferb. et antea στρατιᾶ, deinde ῥαστώνην.

4. του ἄλλου Guelferbytanus, Schneiderus τοῦ ἄλλου.

Μεγαβάτου. Haec res narratur etiam a Plutarch. Ages. XI. de audiend. poet. c. X. Apophthegm. Lacon. p. 101. Max. Tyr. diss. IX (XXVII.). Cf. Becker. Charicles I, p. 360. — Guelferbytanus deinde habet ἀνακράτος.

σις ἐρασθείη, ἔπειτα, ἡνίκα, ἐπιχωρίου ὄντος τοῖς Πέρσαις φιλεῖν οὓς ἂν τιμῶσιν, ἐπεχείρησε καὶ ὁ Μεγαβάτης φιλῆσαι τὸν Ἀγησίλαον, διαμάχεσθαι ἀνὰ κράτος τῷ μὴ φιληθῆναι, ἆρ᾽ οὐ τοῦτό γε ἤδη τὸ σωφρόνημα καὶ λίαν μανικόν; ἐπεὶ δέ, ὥσπερ ἀτιμασθῆναι νομίσας, ὁ Μεγαβάτης τοῦ λοιποῦ οὐκέτι φιλεῖν ἐπειρᾶτο, προςφέρει τινὶ λόγον τῶν ἑταίρων ὁ Ἀγησίλαος πείθειν τὸν Μεγαβάτην πάλιν τιμᾶν αὐτόν. ἐρομένου δὲ τοῦ ἑταίρου, ἢν πεισθῇ ὁ Μεγαβάτης, εἰ φιλήσει, ἐνταῦθα διασιωπήσας ὁ Ἀγησίλαος εἶπεν οὑτωσί· Οὐδ᾽ εἰ μέλλοιμί γε αὐτίκα μάλα κάλλιστός τε καὶ ἰσχυρότατος καὶ τάχιστος ἀνθρώπων ἔσεσθαι· μάχεσθαί γε μέντοι πάλιν τὴν αὐτὴν μάχην ὄμνυμι πάντας

διαμάχεσθαι — τῷ μὴ φιληθῆναι. Sauppius legere malit *τὸ μὴ φιληθῆναι.* Euripid. Alc. 697. *σύ γ᾽ οὖν ἀναιδῶς διεμάχου τὸ μὴ θανεῖν.* Cf. Saupp. ad Memor. I, 3, 7. *διαμάχεσθαι* cum dativo coniunctum est in Cyrop. III, 1, 5. cum particula *μή* in Anab. V, 8, 23.

καὶ λίαν μανικόν. Dindorfius scripsit *γεννικόν* ex Schaeferi emendatione, quae videtur audacior. Equidem non tam adiectivo *μανικόν* offendor, quod per *ὀξύμωρον* coniunctum est cum *σωφρόνημα*, quam verbis *καὶ λίαν*, pro quibus malim *νὴ Δία.* In Memor. I, 1, 16. *ἡ σωφροσύνη τῇ μανίᾳ* opponitur. Cf. Buttm. ad Platon. Alcib. II, c. 2. Platon. Alcib. I. p. 113. C. *μανικὸν γὰρ ἐν νῷ ἔχεις ἐπιχείρημα κ. τ. λ.* ubi Stallbaumius provocat ad Xen. Mem. III, 9, 6. Vide etiam Stallb. ad Sympos. p. 173. D. Bene contulerunt Horat. Carm. I, 34, 2. „insanientem sapientiam.“ Ernesti coniectura *νεανικόν* quodammodo commendatur loco Plutarch. Ages. XI. *ἐπειρᾶτο νεανικῶς ἀπομάχεσθαι πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν.* Erat, ut legendum putarem *σωφρόνημα καὶ λίαν μανόν*, quod oppositum esset *τῷ ἀνθρωπίνῳ.* Poterat autem hoc vocabulum non admodum usitatum a librariis facile mutari. Deinde cognovi, idem iam Bornemanno de gemin. Cyrop. recens. I, 26. placuisse.

5. *οὐκέτι.* Guelferbytanus *οὐκ ἔτι* et deinde *πεισθῇ.*

καὶ τάχιστος. Coniunctam cum dignitate et formositate apud Graecos fuisse celeritatem et pernicitatem ex his verbis apparet. Saupp. opusc. Xen. p. 502. Addend.

πάντας θεοὺς ἦ μὴν — Guelferbytanus *πάντας θεοὺς ἢ μᾶλλον βούλεσθαι πάντα.* Egregie hunc locum ex Paris. A. restituit Dindorfius, quem secutus sum, quum antea legeretur *πάντας τοὺς θεοὺς μᾶλλον.* In reliquis libris iurisiurandi formula *ἦ μὴν*, ut alibi interdum, oblitterata est. Insigne exemplum praebet locus in Oeconom. VII, 8. *πολλὰ ὑπισχνουμένη μὲν πρὸς τοὺς θεοὺς γενέσθαι οἵαν δεῖ*, quem quum de eo in societate graeca disputarem, egregie restituit Hermannus coniiciens: *ὑπισχνουμένη ἦ μὴν γενέσθαι οἵαν δεῖ.*

θεοὺς ἦ μὴν μᾶλλον βούλεσθαι, ἢ πάντα μοι, ὅσα ὁρῶ, χρύ-
6 σεα γενέσθαι. καὶ ὅ,τι μὲν δὴ ὑπολαμβάνουσί τινες ταῦτα,
οὐκ ἀγνοῶ· ἐγὼ μέντοι δοκῶ εἰδέναι, ὅτι πολὺ πλέονες
τῶν πολεμίων, ἢ τῶν τοιούτων δύνανται κρατεῖν. ἀλλὰ ταῦτα
μέν, ὀλίγων εἰδότων, πολλοῖς ἔξεστιν ἀπιστεῖν· τὰ δὲ πάντες
ἐπιστάμεθα, ὅτι ἥκιστα μὲν οἱ ἐπιφανέστατοι τῶν ἀνθρώ-
πων λανθάνουσιν, ὅ,τι ἂν ποιῶσιν· Ἀγησίλαον δέ τι πρά-
ξαντα μὲν τοιοῦτον οὔτε ἰδὼν πώποτε οὐδεὶς ἀνήγγειλεν,
7 οὔτε εἰκάζων πιστὰ ἂν ἔδοξε λέγειν. καὶ γὰρ εἰς οἰκίαν μὲν
οὐδεμίαν ἰδίᾳ ἐν ἀποδημίᾳ κατήγετο, ἀεὶ δὲ ἦν ἢ ἐν ἱερῷ,
ἔνθα δὴ ἀδύνατον τὰ τοιαῦτα πράττειν, ἢ ἐν φανερῷ, μάρτυ-
ρας τοὺς πάντων ὀφθαλμοὺς τῆς σωφροσύνης ποιούμενος. εἰ
δ' ἐγὼ ταῦτα ψεύδομαι ἀντία τῆς Ἑλλάδος ἐπισταμένης, ἐκεῖ-
νον μὲν οὐδὲν ἐπαινῶ, ἐμαυτὸν δὲ ψέγω.

πάντα μοι, ὅσα ὁρῶ, χρύσεα γενέσθαι. Plutarch. Ages XI. *ἦ πάντα ὅσα τεθέαμαι χρυσία μοι γενέσθαι*, unde Baumgartenius in Xen. Ages. scripsit *ἦ πάντα μοι, ὅσα ὁρῶ χρυσία, γενέσθαι*, offensus forma *χρύσεα*. Exempla formae non contractae vide apud Lobeck. Phryn. p. 207. Apta est vulgatae scripturae sententia, quam omnia, quaecunque video, mihi fieri aurea, quae ipsa potest inesse in verbis Plutarchi, nisi ea ex nostro loco emendanda sunt, quum etiam apud Plutarch. forma *χρύσεα* inveniatur. Cf. Lobeck. l. l.

6. *ὅ, τι ὑπολαμβάνουσί τινες ταῦτα.* Ita scripsit Dindorfius, proposuit iam Schneiderus in nota. Dicit Xenophon, se non ignorare, quid nonnulli de his rebus indicaturi sint.

ὅτι πολὺ πλέονες — Plutarch. Apophthegm. Lacon. p. 101. *ἐγὼ γάρ μοι δοκῶ τῶν τοιούτων βούλεσθαι ἐπάνω εἶναι, ἢ τὴν εὐανδροτάτην τῶν ἀντιτεταγμένων πόλιν κατὰ κράτος ἑλεῖν.* Maxim. Tyr. l. l. *ταῦτα δρῶντα ἐπαινῶ τὸν Ἀγησίλαον μᾶλλον ἢ Τισσαφέρνην διώκοντα ἢ Θηβαίων κρατοῦντα κ. τ. λ.*

τὰ δέ. Guelferbytanus *ἃ δέ*, antea habet *δοκῷ*, deinde *τί πράξαντα*.

7. *εἰς οἰκίαν μὲν οὐδεμίαν ἰδίᾳ.* Plutarch. Ages. XIV. *ἐσκήνου μὲν γὰρ ἀποδημῶν καθ' αὑτὸν ἐν τοῖς ἁγιωτάτοις ἱεροῖς, ἃ μὴ πολλοὶ καθορῶσιν ἄνθρωποι πράττοντας ἡμᾶς, τούτων θεοὺς ποιούμενος ἐπόπτας καὶ μάρτυρας*, quam rem ab alio scriptore non narratam ex Xenophontis Agesilao ut plurima hausisse videtur Plutarchus. — Guelferbytanus *ἰδία*.

ἦν ἢ ἐν ἱερῷ. Guelferbytanus, ut reliqui, omittit *ἦν*, quod inseruit Stephanus, quem editores secuti sunt. Philelphus vertit: semper autem vel in templo aut in publico residebat. Weiskio verbum *ἦν* non satis grave et sonorum videtur, Schneiderus desiderat *ἀνεστρέφετο* vel simile verbum.

CAP. VI.

Ἀνδρείας γε μὴν οὐκ ἀφανῆ τεκμήριά μοι δοκεῖ παρασχέσθαι, ὑφιστάμενος μὲν ἀεὶ πολεμεῖν πρὸς τοὺς ἰσχυροτάτους τῶν ἐχθρῶν τῇ τε πόλει καὶ τῇ Ἑλλάδι, ἐν δὲ τοῖς πρὸς τούτους ἀγῶσι πρῶτον μὲν ἑαυτὸν τάττων. ἔνθα γε μὴν ἠθέλησαν αὐτῷ οἱ πολέμιοι μάχην συνάψαι, οὐ φόβῳ τρεψάμενος νίκης ἔτυχεν, ἀλλὰ μάχῃ ἀντιτύπῳ κρατήσας τρόπαιον ἐστήσατο, ἀθάνατα μὲν τῆς ἑαυτοῦ ἀρετῆς μνημεῖα καταλιπών, σαφῆ δὲ καὶ αὐτὸς σημεῖα ἀπενεγκάμενος τοῦ θυμῷ μάχεσθαι. ὥστ' οὐκ ἀκούοντας, ἀλλ' ὁρῶντας ἐξῆν αὐτοῦ τὴν ψυχὴν δοκιμάζειν. τρόπαια μὲν οὖν Ἀγησιλάου οὐχ ὅσα ἐστήσατο, ἀλλ' ὅσα ἐστρατεύσατο, δίκαιον νομίζειν. μεῖον μὲν γὰρ οὐδὲν ἐκράτει, ὅτε οὐκ ἤθελον αὐτῷ οἱ πολέμιοι μάχεσθαι, ἀκινδυνότερον δὲ καὶ συμφορώτερον τῇ τε πόλει καὶ τοῖς συμμάχοις. καὶ ἐν τοῖς

1 2 3

CAP. VI. 1. *ἀνδρείας.* Guelferbytanus et nonnulli alii ἀνδρίας, vulgo ἀνδρείας. Utramque formam probam putat Bornem. ad Sympos. III, 4, p. 90. qui in Agesil. XI, 9. ex Pariss. A. B. et ed. Reuchlini ἀνδρείαν restituendum putat. Vide Saupp. Quaest. Xenoph. I, p. 11 sq. et ad Memor. I, 1, 16.

πρὸς τούτους ἀγ. Guelferbytanus πρὸς τούτοις ἀγῶσι et antea τῇ τε πόλει.

πρῶτον μέν. Retinui librorum scripturam μέν, quam sibi suspectam in πρῶτον ἀεί mutavit Leonclavius, quam coniecturam probant Weiskius et Schneiderus, recepit in priore editione Dindorfius, qui in altera scripsit πρῶτον ἑαυτὸν τάττων. Respondent sibi h. l. πρῶτον μέν et γε μήν, ut in rep. Laced. VII, 5. πρῶτον μὲν γὰρ νόμισμα τοιοῦτον κατεστήσατο — χρυσίον γε μὴν καὶ ἀργύριον ἐρευνᾶται.

2. *ἔνθα γε μὴν* — Philelphus aliam secutus scripturam vertit: ubi secum hostes congredi vellent, non metu aliquo cunctatus victoriam nactus est.

αὐτοῦ τὴν ψυχήν. Guelferbytanus αὐτῷ τὴν ψυχήν et antea μάχῃ.

3. *τρόπαια μὲν οὖν.* Ita Dindorfius scripsit nonnullas veteres editiones et versionem Philelphi secutus. Legebatur τρόπαια μήν. Guelferbytanus τρόπαια μέν.

ὅτε οὐκ ἤθελον. ὅτε, quod iam suspicatus erat Schneiderus, habet Reuchlinus, recepit Dindorfius. Legebatur ὅτι.

συμφορώτερον. Legebatur συμφερώτερον, quod habet etiam Guelferbytanus. Vera scriptura est in Pariss. A. B. Reuchlin. Stephan. In editione Dindorfiii altera errore typographico expressum est συμφορώρερον.

ἀγῶσι δὲ οὐδὲν ἧττον τοὺς ἀκονιτί, ἢ τοὺς διὰ μάχης νικῶν-
4 τας στεφανοῦσι. τήν γε μὴν σοφίαν αὐτοῦ ποῖαι τῶν ἐκείνου
πράξεων οὐκ ἐπιδεικνύουσιν; ὃς τῇ μὲν πατρίδι οὕτως ἐχρῆ-
το, ὥστε μάλιστα πειθόμενος . . . . ἑταίροις δὲ πρόθυμος ὤν,
ἀπροφασίστους τοὺς φίλους ἐκέκτητο· τοὺς δέ γε στρατιώ-
τας ἅμα πειθομένους καὶ φιλοῦντας αὐτὸν παρεῖχε. καίτοι
πῶς ἂν ἰσχυροτέρα γένοιτο φάλαγξ, ἢ διὰ τὸ μὲν πείθεσθαι
εὔτακτος οὖσα, διὰ δὲ τὸ φιλεῖν τὸν ἄρχοντα πιστῶς παροῦσα;
5 τούς γε μὴν πολεμίους εἶχε ψέγειν μὲν οὐ δυναμένους, μισεῖν
δὲ ἀναγκαζομένους. τοὺς γὰρ συμμάχους ἀεὶ πλέον ἔχειν αὐτῶν
ἐμηχανᾶτο, ἐξαπατῶν μέν, ὅπου καιρὸς εἴη, φθάνων δέ, ὅπου
τάχους δέοι, λήθων δέ, ὅπου τοῦτο συμφέροι, πάντα δὲ τἀναντία
6 πρὸς τοὺς πολεμίους, ἢ πρὸς τοὺς φίλους ἐπιτηδεύων. καὶ γὰρ
νυκτὶ μὲν ὅσαπερ ἡμέρᾳ ἐχρῆτο, ἡμέρᾳ δὲ ὅσαπερ νυκτί, πολλάκις
ἄδηλος γιγνόμενος, ὅπου τε εἴη καὶ ὅπου ἴοι καὶ ὅ,τι ποιήσοι.
ὥστε καὶ τὰ ἐχυρὰ ἀνώχυρα τοῖς ἐχθροῖς καθίστη, τὰ μὲν παριών,

---

ἀκονιτί. Suidas: χωρὶς κόνεως, ἄνευ ἀγῶνος καὶ μάχης.

4. ποῖαι. Guelferbytanus ποία, sed αι suprascriptum est a recentiore manu; deinde τῇ μέν.

πειθόμενος .... ἑταίροις δέ. Guelferbytanus πειθόμενος ἑταίροις πρόθυμος ὤν. Weiskius, quem editores secuti sunt, primus suspicatus est, post πειθόμενος nonnulla excidisse, quae ex Plutarch. Ages. IV. coniicere nec vero redintegrare liceat. Leguntur autem ibi haec: ὃ δέ φησιν ὁ Ξενοφῶν ὅτι τῇ πατρίδι πειθόμενος ἴσχυε πλεῖστον, ὥστε ποιεῖν ὃ βούλοιτο, τοιοῦτόν ἐστιν. Similis quidem sententia est etiam in Ages. VII, 2. ὅτι δυνατώτατος ὢν ἐν τῇ πόλει φανερὸς ἦν μάλιστα τοῖς νόμοις λατρεύων. Quod ex coniectura additum vult Schneiderus, συμπονῶν post τούς γε στρατιώτας, et quod necessarium putat Christianus, inutile est.

6. νυκτὶ μὲν ὅσαπερ ἡμέρᾳ. Cf. Dindorf. ad Xen. Hellen. VI, 1, 15. Haas. ad remp. Laced. V, 7. — Guelferbytanus bis ἡμέρα sine iota scriptum exhibet.

ὅπου ἴοι. Dindorfius in altera editione contra omnes libros scripsit ὅποι et multos alios quoque locos huic similes iniuria tentavit. Vid. Schmidt. Quaest. Xenoph. p. 12., cui prorsus assentior, et de anticipationis vi, quae in omnibus fere loci adverbiis cernitur, Lobeck. ad Phryn. p. 43 sqq.

ἔχυρα Guelferbytanus. Edd. vett. ἰσχυρά, quae confusio satis frequens est. Vid. ad Cyrop. II, 4, 17. Schaefer. Meletem. crit. p. 26. legere malit τὰ ὀχυρὰ ἀνώχυρα.

ἀνώχυρα. Guelferbytanus, ut vett. quaedam edd. ἀνόχυρα, quod

τὰ δὲ ὑπερβαίνων, τὰ δὲ κλέπτων. ὁπότε γε μὴν πορεύοιτο 7
εἰδὼς ὅτι ἐξείη τοῖς πολεμίοις μάχεσθαι, εἰ βούλοιντο, συντεταγμένον μὲν οὕτως ἦγε τὸ στράτευμα, ὡς ἂν ἐπικουρεῖν μάλιστα ἑαυτῷ δύναιτο, ἡσύχως δὲ, ὥσπερ ἂν παρθένος ἡ σωφρονεστάτη προβαίνοι· νομίζων ἐν τῷ τοιούτῳ τό τε ἀτρεμές, καὶ ἀνεκπληκτότατον, καὶ ἀθορυβητότατον, καὶ ἀναμαρτητότατον, καὶ δυςεπιβουλευτότατον εἶναι. τοιγαροῦν τοιαῦτα ποιῶν τοῖς 8
μὲν πολεμίοις δεινὸς ἦν, τοῖς δὲ φίλοις θάρσος καὶ ῥώμην ἐνεποίει. ὥστε ἀκαταφρόνητος μὲν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν διετέλεσεν, ἀζήμιος δ' ὑπὸ τῶν πολιτῶν, ἄμεμπτος δὲ ὑπὸ τῶν φίλων, πολυεραστότατος δὲ καὶ πολυεπαινετώτατος ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων.

---

h. l. intrudere volebant Zeunius et Sturzius, quos refutavit Lobeck. ad Phryn. p. 712. In Diodor. XIII, 108. *πόλιν ἀνώχυρον* restituit Dindorfius.

7. *ἐξείη.* Guelferbytanus *ἐξήει*, *ἐξίοι* Reuchlinus, Castalio, editio Halensis. Philelphus vertit: sciens eo consilio se egressum, ut cum hostibus manus consereret. Emendatio est Stephani, quem recentiores secuti sunt.

συντεταγμένον μέν. Guelferbytanus *μέν* omittit et deinde legitur *ἡσύχως δ' ὥσπερ*, ut edidit in priore editione Dindorfius.

ἀνεκπληκτότατον. In Guelferbytano syllaba *νεκ* a manu recentiore addita est, et verba *καὶ ἀναμαρτητότατον* a man. recent. margini adscripta sunt.

τό τε ἀτρεμές. Weiskius voluit aut sequentia positivo gradu dicta aut scriptum *ἀτρεμέστατον*. Neutrum licet. — Cumulavit autem hoc loco vocabula Xenophon, quum ipse rei militaris peritissimus valde probaret Agesilai rationem, in qua describenda cum voluptate versatur. Non erit inutile conferre, quae de Xenophonte scripsit Haas. ad remp. Laced. XI, 3. p. 195.

8. *τοιγαροῦν* — De hac paragrapho, quae conferenda est cum cap. XI, 12. 13., vid. Prolegom. cap. III sub fin.

φίλοις Guelferbytanus.

ἀκαταφρόνητος. Hoc vocabulum alibi apud Xenophontem non legitur et omnino est rarum. Ioseph. Antiq. Iud. IX, II, 2. *ὥστε ἀκαταφρόνητον αὐτὴν ἐκ τῶν πολεμίων εἶναι.*

πολυεπαινετώτατος Guelferbytanus cum optimis. De hac forma vid. Dindorfii notam. Paullo antea habet Guelferbytanus *δὲ ὑπὸ τῶν πολιτῶν* et *δ' ὑπὸ τῶν φίλων*.

CAP. VII.

1 Ὥς γε μὴν φιλόπολις ἦν, καθ' ἓν μὲν ἕκαστον μακρὸν ἂν εἴη γράφειν· οἴομαι γὰρ οὐδὲν εἶναι τῶν πεπραγμένων αὐτῷ, ὅ,τι οὐκ εἰς τοῦτο συντείνει. ὡς δ' ἐν βραχεῖ εἰπεῖν, ἅπαντες ἐπιστάμεθα, ὅτι Ἀγησίλαος, ὅπου ᾤετο τὴν πατρίδα τι ὠφελήσειν, οὐ πόνων ὑφίετο, οὐ κινδύνων ἀφίστατο, οὐ χρημάτων ἐφείδετο, οὐ σῶμα, οὐ γῆρας προὐφασίζετο· ἀλλὰ καὶ βασιλέως ἀγαθοῦ τοῦτο ἔργον ἐνόμιζε, τὸ τοὺς ἀρχομένους
2 ὡς πλεῖστα ἀγαθὰ ποιεῖν. ἐν τοῖς μεγίστοις δὲ ὠφελήμασι τῆς πατρίδος καὶ τόδε ἐγὼ τίθημι αὐτοῦ, ὅτι δυνατώτατος ὢν ἐν τῇ πόλει, φανερὸς ἦν μάλιστα τοῖς νόμοις λατρεύων. τίς γὰρ ἂν ἠθέλησεν ἀπειθεῖν, ὁρῶν τὸν βασιλέα πειθόμενον; τίς δ' ἄν, ἡγούμενος μειονεκτεῖν, νεώτερόν τι ἐπεχείρησε ποιεῖν, εἰδὼς
3 τὸν βασιλέα νομίμως καὶ τὸ κρατεῖσθαι φέροντα; ὃς καὶ πρὸς τοὺς διαφόρους ἐν τῇ πόλει ὥσπερ πατὴρ πρὸς παῖδας προσεφέρετο· ἐλοιδορεῖτο μὲν γὰρ ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι, ἐτίμα δ', εἴ τι καλὸν πράσσοιεν, παρίστατο δ', εἴ τις συμφορὰ συμβαίνοι, ἐχθρὸν μὲν οὐδένα ἡγούμενος πολίτην, ἐπαινεῖν δὲ πάντας ἐθέλων, σώζεσθαι δὲ πάντας κέρδος νομίζων, ζημίαν δὲ τιθείς, εἰ καὶ ὁ μικροῦ ἄξιος ἀπόλοιτο· εἰ δ' ἐν τοῖς νόμοις ἠρεμοῦντες διαμένοιεν, δῆλος ἦν εὐδαίμονα μὲν αἰεὶ ἔσεσθαι τὴν πατρίδα λογιζόμενος, ἰσχυρὰν δὲ τότε, ὅταν οἱ Ἕλληνες σωφρονῶσιν.
4 εἴ γε μὴν αὖ καλὸν Ἕλληνα ὄντα φιλέλληνα εἶναι, τίνα τις εἶδεν ἄλλον στρατηγόν, ἢ πόλιν οὐκ ἐθέλοντα αἱρεῖν, ὅταν

CAP. VII. 1. *πατρίδα τι.* Guelferbytanus omittit *τι*.

οὐ πόνων ὑφίετο — οὐ σῶμα. Plutarch. Ages. II. *πρὸς μηδένα πόνον μηδὲ πρᾶξιν ἀπαγορεύοντος αὐτοῦ διὰ τὴν χωλότητα.* Fuit autem Agesilaus (Nep. VIII.) statura humili et corpore exiguo et claudus altero pede atque ut naturam fautricem habuerat in tribuendis animi virtutibus, sic maleficam nactus est in corpore.

οὐ γῆρας προὐφασίζετο. Vid. notam ad cap. II, 22. — Guelferbytanus *γῆρας*.

2. *εἰδώς.* Dindorfius ex Victorii libro, in quo est *εἰδών*, scripsit *ἰδών*. Aptius est propter antecedens *ὁρῶν* vulgatum. Schmidt. Quaest. Xen. p. 18. Mutatio verborum *εἰδέναι* et *ἰδεῖν* usitatissima est. Vid. ad Anabas. V, 1, 8. et paullo infra ad §. 4.

4. *τίνα τις.* Schneiderus et Baumgartenius *τίνα τίς.* Deinde Guelferbytanus *οἶδεν* pro *εἶδεν*.

οἴηται πορθήσειν, ἢ συμφορὰν νομίζοντα τὸ νικᾶν ἐν τῷ πρὸς Ἕλληνας πολέμῳ; ἐκεῖνος τοίνυν, ἀγγελίας μὲν ἐλθούσης αὐτῷ, ὡς ἐν τῇ ἐν Κορίνθῳ μάχῃ ὀκτὼ μὲν Λακεδαιμονίων, ἐγγὺς δὲ μύριοι τῶν πολεμίων τεθναῖεν, οὐκ ἐφησθεὶς φανερὸς ἐγέ-

---

5. *ἐκεῖνος τοίνυν — τεθναῖεν.* Haec verba sunt allata a Prisciano libr. XVIII, §. 180.

ἐν τῇ ἐν Κορίνθῳ μάχῃ. Guelferbytanus ἐν τῇ Κορίνθῳ μάχῃ. Praepositio ἐν in libris deest, sed Prisciani cod. Monacens. dicitur ἐν Κορίνθῳ habere. Vid. Spengel. ad Varron. p. 651. Praepositionem etiam omitti posse docet Gottleber. ad Platon. Menex. X (p. 240. Steph.).

ἐγγὺς δὲ μύριοι τῶν πολεμίων τεθναῖεν. Guelferbytanus, ut reliqui libri, omittit τῶν πολεμίων, quod ex Philelphi versione, Plutarcho Ages. XVI. Hellen. IV, 3, 1. Stephanus primus addidit. In Priscian. l. l. edidit Krehlius ex edd. Ald. Bas. Col. ἐγγὺς δὲ μύριοι τῶν πολεμίων τεθναῖεν pro μυρίων τεθνᾶσι, ut Putschius, sed addidit τῶν πολεμίων. — Cornel. Nep. Ages. IV. „Hic (ad Corinthum) quum una pugna decem millia hostium Agesilao duce cecidissent etc.“ De errore Nepotis disputavi in Prolegom. cap. VI. — Intelligitur autem ἡ μεγάλη μάχη πρὸς Λακεδαιμονίους — ἐν Κορίνθῳ (Demosth. Leptin. §. 41. Wolf.), quam descripsit Xenoph. Hellen. IV, 2, 9—23. Diodor. XIV, 83. qui maxime de numero pugnantium dissentiunt. Sed memoratu dignum est, quod omisit Xenophon Achaeos et Arcades, qui pugnae interfuerunt. Omnino dubitat Sievers. l. l. p. 68. de numeris Xenophonteis, quum Diodorus plerumque maiores numeros afferat. Commissum est proelium ad Nemeam, qui (Liv. XXX, 15.) amnis est Corinthium et Sycionium interfluens agrum. (Strabo VIII, 6. ὁρίζει δὲ τὴν Σικυωνίαν καὶ τὴν Κορινθίαν ποταμὸς Νεμέα). Utrimque autem exercitus partem superiorem exstitisse narrat Diodorus fortasse eorum habita ratione, quae narrat Xenophon l. l. §. 20. Insignis fuit Spartanorum victoria, qui paucos ex suis perdiderunt, multos ex hostibus interfecerunt. Diodor. narrat, ex Lacedaemoniis 1000, ex hostibus 2800 cecidisse, Plutarch. Ages. XVI. τεθνηκέναι παμπόλλους πολεμίων. Numerus Xenophonteus is est, de quo recte dubitandum sit. Hellen. IV, 3, 1. καὶ αὐτῶν μὲν (Λακεδ.) τεθνάναι ὀκτώ, τῶν δὲ πολεμίων παμπληθεῖς· ἐδήλου δέ, ὅτι καὶ τῶν συμμάχων οὐκ ὀλίγοι πεπτωκότες εἶεν.

οὐκ ἐφησθεὶς — Nepos Ages. V. „tantum abfuit ab insolentia gloriae, ut commiseratus sit fortunam Graeciae, quod tam multi a se victi vitio adversariorum cecidissent: namque illa multitudine si sana mens esset Graeciae supplicium Persas dare potuisse.“ Plutarch. Apophthegm. Lacon. p. 106. οὐκ ὤφθη περιχαρὴς οὐδ' ἐπηρμένος τῇ νίκῃ, ἀλλὰ καὶ πάνυ βαρὺ στενάξας, φεῦ τῆς Ἑλλάδος, ἔφη, τοσούτους

νετο, ἀλλ' εἶπεν ἄρα· Φεῦ, ὦ Ἑλλάς, ὁπότε οἱ νῦν τεθνηκότες ἱκανοὶ ἦσαν ζῶντες νικᾶν μαχόμενοι πάντας τοὺς βαρβάρους.
6 Κορινθίων γε μὴν τῶν φευγόντων λεγόντων, ὅτι ἐνδιδοῖτο αὐτοῖς ἡ πόλις, καὶ μηχανὰς ἐπιδεικνύντων, αἷς πάντες ἤλπιζον ἑλεῖν τὰ τείχη, οὐκ ἤθελε προσβάλλειν, λέγων ὅτι οὐκ ἀνδραποδίζεσθαι δέοι Ἑλληνίδας πόλεις, ἀλλὰ σωφρονίζειν. εἰ δὲ τοὺς ἁμαρτάνοντας, ἔφη, ἡμῶν αὐτῶν ἀφανιοῦμεν, ὁρᾶν χρή,
7 μὴ οὐδ' ἕξομεν μεθ' ὅτου τῶν βαρβάρων κρατήσομεν. εἰ δ' αὖ καλὸν καὶ μισοπέρσην εἶναι, ὅτι καὶ ὁ πάλαι ἐξεστράτευσεν ὡς δουλωσόμενος τὴν Ἑλλάδα, καὶ ὁ νῦν συμμαχεῖ μὲν τούτοις μεθ' ὁποτέρων ἂν οἴηται μείζω βλάψειν, δωρεῖται δ' ἐκείνοις, οὓς ἂν νομίζῃ λαβόντας πλεῖστα κακὰ τοὺς Ἕλληνας ποιήσειν, εἰρήνην δὲ συμπράττει, ἐξ ἧς ἂν ἡγῆται μάλιστ' ἂν ἡμᾶς ἀλλήλοις πολεμήσειν, ὁρῶσι μὲν οὖν ἅπαντες ταῦτα· ἐπεμελήθη δέ τις ἄλλος πώποτε πλὴν Ἀγησίλαος, ἢ ὅπως φῦλόν τι ἀπο-

---

ὑφ' αὑτᾶς ἀπολώλεκεν, ὅσοις ἀρκεῖ τοὺς βαρβάρους νικᾶν ἅπαντας. Eadem fere leguntur in Plutarch. Ages. XVI.

πάντας τοὺς βαρβάρους. Articulum addidit Schneiderus ex Guelferbytano; est etiam in Pariss. A. B. et Reuchlin.

6. ἐνδιδοῖτο. Nep. Ages. VI. „Idem cum adversarios intra moenia compulisset et ut Corinthum oppugnaret multi hortarentur, negavit id suae virtuti convenire. Se enim eum esse dixit, qui ad officium peccantes redire cogeret, non qui urbes nobilissimas expugnaret Graeciae. Nam si, inquit, eos exstinguere voluerimus, qui nobiscum adversus barbaros steterunt, nosmet ipsi nos expugnaverimus illis quiescentibus. Quo facto sine negotio, quum voluerint, nos oppriment."

πάντες. Schaeferus coniecit πάντως.

ὁρᾶν χρή, μὴ οὐδ' ἕξομεν. Verba ὁρᾶν χρή a grammatico esse addita suspicabatur Weiskius. Simillimus est locus in Hipparch. III, 8. ὁρᾶν χρή, ὅπως μὴ οἱ πολέμιοι αὐτοὺς τοῦτο δρᾶν ἀναγκάσουσιν, ad quem vid. Saupp. adnotat. ἕξομεν, quod Dindorfius reposuit, est in Harlei. et in Pariss. A. B. (Reuchlin. οὐχ ἕξομεν). De constructione vid. Herm. ad Sophocl. El. V. 992. qui citat Cyrop. IV, 1, 16. 18. — Guelferbytanus οὐδ' ἔχωμεν, ut reliqui.

7. εἰ δ' αὖ καλόν. Stephanus sine caussa coniecit εἴη δ' ἂν καλόν.

μισοπέρσην. Pollux VI, 172. Cf. Prolegom. cap. II.

τὴν Ἑλλάδα Guelferbytanus. Idem συμμαχεῖν ἐν — νομίζῃ — συμπράτειν suprascripto ab alia manu altero τ.

φῦλόν τι. Secutus sum cum Dindorfio Harleianum librum et Pariss. A. B. — Vulgo legitur τι φῦλον. — Probat hanc scripturam etiam Bornem. ad Conviv. p. 204.

στήσεται τοῦ Πέρσου, ἢ ὅπως τὸ ἀποστὰν μὴ ἀπόληται, ἢ τὸ παράπαν ὡς καὶ βασιλεὺς κακὰ ἔχων μὴ δυνήσεται τοῖς Ἕλλησι πράγματα παρέχειν; ὃς καὶ πολεμούσης τῆς πατρίδος πρὸς Ἕλληνας, ὅμως τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ τῇ Ἑλλάδι οὐκ ἠμέλησεν, ἀλλ' ἐξέπλευσεν ὅ,τι δύναιτο κακὸν ποιήσων τὸν βάρβαρον.

CAP. VIII.

Ἀλλὰ μὴν ἄξιόν γε αὐτοῦ καὶ τὸ εὔχαρι μὴ σιωπᾶσθαι· 1
ᾧ γε ὑπαρχούσης μὲν τιμῆς, παρούσης δὲ δυνάμεως, πρὸς δὲ τούτοις βασιλείας, καὶ ταύτης οὐκ ἐπιβουλευομένης, ἀλλ' ἀγαπωμένης, τὸ μὲν μεγάλαυχον οὐκ ἂν εἶδέ τις, τὸ δὲ φιλόστοργον καὶ θεραπευτικὸν τῶν φίλων καὶ μὴ ζητῶν κατενόησεν ἄν. καὶ μὴν μετεῖχε μὲν ἥδιστα παιδικῶν λόγων, συνεσπού- 2
δαζε δὲ πᾶν ὅ,τι δέοι φίλοις. διὰ δὲ τὸ εὔελπις καὶ εὔθυμος καὶ ἀεὶ ἱλαρὸς εἶναι, πολλοὺς ἐποίει μὴ τοῦ διαπράξασθαί τι μόνον ἕνεκα πλησιάζειν, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἥδιον διημερεύειν. ἥκιστα δ' ὢν οἷος μεγαληγορεῖν ὅμως τῶν ἐπαινούντων αὐτοὺς οὐ βαρέως ἤκουεν, ἡγούμενος βλάπτειν οὐδὲν αὐτούς, ὑπι-

---

παράπαν. Suidas: καθόλου, παντελῶς.

βασιλεύς. De articulo omisso vid. Saupp. ad Xenoph. remp. Lac. XIII, 6.

δυνήσεται. Vulgo δύνηται. Futurum praebent Pariss. A. B. Reuchlinus, Halensis, Castalio. Cf. Bornem. ad Conviv. VIII, 25. — Lobeck. ad Phryn. p. 716. vulgatam scripturam nec defendit nec sollicitavit.

CAP. VIII. 2. παιδικῶν λόγων. Videntur esse λόγοι ἐρωτικοί. Plutarch. Ages. XX. εἰδὼς οὖν ἔνοχον ὄντα τοῖς ἐρωτικοῖς τὸν Ἀγησίπολιν, ὥσπερ ἦν αὐτός (Ἀγησίλαος), ἀεί τινος ὑπῆρχε λόγου περὶ τῶν ἐν ὥρᾳ καὶ προῆγε τὸν νεάνισκον εἰς ταὐτὸ καὶ συνήρα καὶ συνέπραττε. Apte comparant Hellen. V, 3, 20. παιδικῶν λόγων μετέχειν et Cyrop. I, 4, 27. εἰ δὲ δεῖ καὶ παιδικοῦ λόγου ἐπιμνησθῆναι. Adde Oecon. II, 7. παιδικοῖς πράγμασι. De hac locutione vid. Prolegom. cap. IV, ubi de dicendi genere sermo est.

ἱλαρός. Plutarch. Ages. II. ἡ δὲ ἱλαρότης καὶ τὸ εὔθυμον ἐν ἅπαντι καιρῷ καὶ παιγνιῶδες. Conferatur suavis Aeliani (Var. Hist. XII, 15.) narratiuncula de Agesilao in arundine insidente et cum filio equitante, quae legitur etiam in Apophthegm. Lac. p. 111.

οὐ βαρέως ἤκουσεν ἡγούμενος βλάπτειν οὐδὲν αὐτούς. Haec verba ab alia manu margini Guelferbytani adscripta sunt, quum librarii propter antecedens αὐτούς aberraverint.

3 σχνεῖσθαι δὲ ἄνδρας ἀγαθοὺς ἔσεσθαι. ἀλλὰ μὴν καὶ τῇ μεγαλογνωμοσύνῃ γε ὡς εὐκαίρως ἐχρῆτο, οὐ παραλειπτέον. ἐκεῖνος γὰρ ὅτ' ἦλθεν αὐτῷ ἐπιστολὴ παρὰ βασιλέως, ἣν ὁ μετὰ Καλλέα τοῦ Λακεδαιμονίου Πέρσης ἤνεγκε περὶ ξενίας τε καὶ φιλίας αὐτοῦ, ταύτην μὲν οὐκ ἐδέξατο, τῷ δὲ φέροντι εἶπεν ἀπαγγεῖλαι βασιλεῖ, ὡς ἰδίᾳ μὲν πρὸς αὐτὸν οὐδὲν δέοι ἐπιστολὰς πέμπειν· ἢν δὲ φίλος τῇ Λακεδαίμονι καὶ τῇ Ἑλλάδι εὔνους ὢν φαίνηται, ὅτι καὶ αὐτὸς φίλος ἀνὰ κράτος αὐτῷ ἔσοιτο· ἢν μέντοι, ἔφη, ἐπιβουλεύων ἁλίσκηται, μηδ' ἂν πάνυ
4 πολλὰς ἐπιστολὰς δέχωμαι, φίλον ἕξειν με οἰέσθω. ἐγω οὖν καὶ τοῦτο ἐπαινῶ Ἀγησιλάου, τὸ πρὸς τὸ ἀρέσκειν τοῖς Ἕλλησιν ὑπεριδεῖν τὴν βασιλέως ξενίαν. ἄγαμαι δὲ κἀκεῖνο, ὅτι οὐχ ὁπότερος πλείω τε χρήματα ἔχοι καὶ πλειόνων ἄρχοι,

---

3. *τῇ μεγαλογνωμοσύνῃ.* Ages. IX, 6. *ἐκεῖνό γε μὴν πῶς οὐ καλὸν καὶ μεγαλόγνωμον.* Aelian. Var. Hist. IV, 16. Agesilaum appellat *μεγαλόφρονα.*

ἐπιστολή. Apophthegm. Lacon. p. 111. *ἐπιστολῆς δὲ αὐτῷ παρὰ τοῦ Περσῶν βασιλέως κομισθείσης, τῆς εἰρήνης γενομένης, ἣν ὁ μετὰ Καλλίου τοῦ Λακεδαιμονίου Πέρσης ἤνεγκε περὶ ξενίας καὶ φιλίας οὐκ ἔλαβε εἰπὼν ἀπαγγεῖλαι βασιλεῖ, ὡς ἰδίᾳ μὲν πρὸς αὐτὸν οὐδὲν δέοι ἐπιστολὰς πέμπειν· ἢν δὲ φίλος τῇ Λακεδαίμονι καὶ τῇ Ἑλλάδι εὔνους ὢν φαίνηται, ὅτι καὶ αὐτὸς φίλος αὐτῷ κατὰ κράτος ἔσοιτο· ἐὰν μέντοι ἐπιβουλεύων ἁλίσκηται, μηδ' ἂν πάνυ πολλὰς δέχωμαι ἐπιστολάς, πιστευέτω φίλον με ἕξειν.* Aelian. Var. Hist. X. 20. *ἀντεπέστειλε δὲ Ἀγησίλαος, ὅτι οὐ δυνατὸν φίλον αὐτὸν Ἀγησιλάου ἰδίᾳ εἶναι· εἰ δὲ εἴη Λακεδαιμονίας κοινῇ φίλος, δῆλον ὅτι καὶ αὐτοῦ ἔσται· ἐφ' ἅπασι γὰρ καὶ ἐκεῖνον ἀριθμεῖσθαι.*

Καλλέα. Guelferbytanus. Nonnulli *Καλλία.* In Hellen. IV, 1, 15. sine ulla librorum varietate nominatur *Καλλίας*, Lacedaemonius, qui sine dubio idem est. De duplici nominativi forma vid. Böckh. in Oecon. polit. Athen. II. p. 277. De forma genitivi Dindorf. ad Hellen. I, 6, 1. Videtur autem haec res pertinere ad inducias, quas fecit Agesilaus cum Tithrauste (vid. ad I, 29) atque scriptor Apophthegm. Lacon. l. l. *τῆς εἰρήνης γενομένης* negligens apparet rerum auctor; nisi forte legendum est *τῆς εἰρήνης γενησομένης.* Permutationem horum participiorum factam esse in Anabas. I, 1, 10. statuit cum Leonclavio Iacobsius.

φιλίας αὐτοῦ. Guelferbytanus *αὐτῷ*, deinde *ἰδία — ἀνακράτος — ἁλίσκεται.*

4. *ἐγὼ οὖν.* Schneiderus suspicabatur, fuisse *ἐγὼ μὲν οὖν.* Vid. ad I, 12.

ἔχοι — ἄρχοι. Guelferbytanus *ἔχει — ἄρχει*, ut plerique. *ἔχοι*

τούτῳ ἡγήσατο μεῖζον φροντιστέον εἶναι, ἀλλ' ὁπότερος αὐτός
τε ἀμείνων εἴη καὶ ἀμεινόνων ἡγοῖτο. ἐπαινῶ δὲ κἀκεῖνο τῆς 5
προνοίας αὐτοῦ, ὅτι νομίζων ἀγαθὸν τῇ Ἑλλάδι ἀφίστασθαι
τοῦ βασιλέως ὡς πλείστους σατράπας, οὐκ ἐκρατήθη οὔθ' ὑπὸ
τῆς βασιλέως ῥώμης, ἐθελῆσαι ξενωθῆναι αὐτῷ, ἀλλ' ἐφυλάξατο
μὴ ἄπιστος γενέσθαι τοῖς ἀφίστασθαι βουλομένοις. ἐκεῖνό γε 6
μὴν αὐτοῦ τίς οὐκ ἂν ἀγασθείη; ὁ μὲν γὰρ Πέρσης, νομίζων,
ἢν χρήματα πλεῖστα ἔχῃ, πάνθ' ὑφ' ἑαυτῷ ποιήσεσθαι, διὰ
τοῦτο πᾶν μὲν τὸ ἐν ἀνθρώποις χρυσίον, πᾶν δὲ τὸ ἀργύριον,
πάντα δὲ τὰ πολυτελέστατα ἐπειρᾶτο πρὸς ἑαυτὸν ἀθροίζειν· ὁ
δὲ οὕτως ἀντεσκευάσατο τὸν οἶκον, ὥστε τούτων μηδενὸς
προσδεῖσθαι. εἰ δέ τις ταῦτα ἀπιστεῖ, ἰδέτω μὲν οἵα οἰκία 7
ἤρκει αὐτῷ, θεασάσθω δὲ τὰς θύρας αὐτοῦ· εἰκάσειε γὰρ ἂν

---

est in Pariss. A. B. Reuchlin. Castal., unde utrumque correxit Weiskius, quem omnes secuti sunt.

τούτῳ. Guelferbytanus τοῦτο. Deinde ἀμείνων ἡγοῖτο.

5. ἀγαθὸν τῇ Ἑλλάδι. Additum τούς post ἀγαθόν cum aliis habet Guelferbytanus.

ἐθελῆσαι. Ita Dindorfius scripsit in altera editione; in priore ediderat cum Hutchinsono ἐθελήσαντος, sed addiderat in adnotatione, „F. ἐθελῆσαι." Vulgo legitur ἐθελήσας, quod est etiam in Guelferbytano. Non male coniecit Schmidt. Quaest. Xen. p. 18. ἀθελήσας, sed quum dubia sit huic verbo auctoritas, fortasse statuas, particulam negativam ante ἐθελήσας excidisse, quod quum antecedant οὐκ et duplex οὔτε eo facilius fieri potuit.

6. ἀντεσκευάσατο. Iniusta est Schneideri suspicio, fortasse vitiosum esse hoc verbum, quum soleat Xenophon κατασκευάζειν de huiusmodi rebus dicere. Ipse Schneiderus recte explicavit: „ille contra domum suam ita instituerat et comparaverat; fit cum rege Persarum comparatio." cap. IX, 1. ἀλλὰ μὴν ἐρῶ γε, ὡς καὶ τὸν τρόπον ὑπεστήσατο τῇ τοῦ Πέρσου ἀλαζονείᾳ.

τούτων μηδενός. Guelferbytanus τοῦτον μηδενός, ut Reuchlinus. Guelf. paullo supra ἔχη neglecto iota subscr.

7. θεασάσθω. Dindorfium secutus sum, qui ita ex Reuchlini editione scripsit. Vulgo θεάσθω.

τὰς θύρας αὐτοῦ. Dindorfius in praef. ed. rec. p. XVII. coniecit αὐτῆς. Sine caussa. — Plutarch. Ages. XIX. καὶ τὰς θύρας ἀφῆκεν οὕτως οὔσας σφόδρα παλαιάς, ὡς δοκεῖν εἶναι (Xen. εἰκάσειε γὰρ ἄν τις) ταύτας ἐκείνας, ἃς ἐπέθηκεν Ἀριστόδημος. Haec verba bene conveniunt Xenophonteis. Contra non recte interpretatus est Nepos Ages. VII. „domo eadem fuit contentus, qua Eurysthenes proge-

τις ἔτι ταύτας ἐκείνας εἶναι, ἅσπερ Ἀριστόδημος ὁ Ἡρακλέους, ὅτε κατῆλθε, λαβὼν ἐπεστήσατο. πειράσθω δὲ θεάσασθαι τὴν ἔνδον κατασκευήν, ἐννοησάτω δέ, ὡς ἐθοίναζεν ἐν ταῖς θυσίαις, ἀκουσάτω δέ, ὡς ἐπὶ πολιτικοῦ καννάθρου κατήει εἰς Ἀμύκλας ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ. τοιγαροῦν οὕτως ἐφαρμόσας τὰς δαπάνας ταῖς προσόδοις οὐδὲν ἠναγκάζετο χρημάτων ἕνεκα ἄδικον πράττειν. καίτοι καλὸν μὲν δοκεῖ εἶναι τείχη ἀνάλωτα

---

nitor maiorum suorum fuerat usus: quam qui intrarat, nullum signum libidinis, nullum luxuriae videre poterat, contra ea plurima patientiae atque abstinentiae. Sic enim erat instructa, ut nulla in re differret a cuiusvis inopis atque privati." Eodem modo quo Nepos intellexit hunc locum Müllerus Dor. II, p. 254. De simplicitate aedificiorum et regum et privatorum apud Spartanos vid. Plutarch. Lycurg. XIII. Apophthegm. Lacon. p. 103.

ἐθοίναζεν. Verbum *θοινάζειν* est *ἅπαξ λεγόμενον.* Legitur quidem apud Suidam s. v. *Μάρκος Ἀπιαῖος*, nec vero constat unde petitum sit. Aeliani illum locum esse putat Hemsterh.

καννάθρου — ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ. Vulgo hoc loco deerant verba *ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ*, quae restituit ex Plutarch. Ages. XIX. *καὶ τὸ κάνναθρόν φησιν ὁ Ξενοφῶν οὐδέν τι σεμνότερον εἶναι τῆς ἐκείνου θυγατρὸς ἢ τῶν ἄλλων*, Casaubonus ad Athenaeum IV, 6. sed ut collocata velit post *καννάθρου*, ubi propter similem sonum facile poterant excidere. Editores Zeunium secuti omnes in fine addiderunt. De loco Athenaei, qui affert Polemonis commentarium de *καννάθρῳ* Xenophontis vid. Prolegom. cap. II. De *καννάθρῳ* egerunt Hesychius: *κάναθρα* (scrib. *κάνναθρα*, quod intelligitur ex ordine vocabulorum), *ἀστράβη ἢ ἅμαξα πλέγματα ἔχουσα, ὑφ᾽ ὧν πομπεύουσιν αἱ παρθένοι, ὅταν εἰς τὸ τῆς Ἑλένης ἀπίωσιν*, Eustathius ad Iliad. ω, p. 1344. *πείρινθα δέ, τὸ τετράγωνον πλινθίον τὸ ἄνω περιδούμενον ταῖς ἁμάξαις πλεκόμενον ἀπὸ ῥιπῶν· ῥίπες δὲ οἱ τῆς οἰσύας λύγοι. ὁ δὲ Ξενοφῶν κάνναθρον αὐτό φησι. κάννη γὰρ ἡ ψίαθος.* Plutarch. Ages. XIX. *κάνναθρα δὲ καλοῦσιν εἴδωλα γρυπῶν ξύλινα καὶ τραγελάφων, ἐν οἷς κομίζουσι τὰς παῖδας ἐν ταῖς πομπαῖς.* Athenaeus IV, p. 139. f. *ἐπὶ καννάθρων, καμαρωτῶν ξυλίνων ἁρμάτων.* Duplicandum esse *ν* statuit etiam Scheffer. de re vehiculari p. 68. Multa utilia de *καννάθρῳ* attulit Casaubonus ad Athen. l. l. Vid. etiam Müller. Dor. II. p. 282.

ἀπῄει εἰς Ἀμύκλας, ad Hyacinthia celebranda. Cf. Müller. Dor. l. l.

ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ. Plutarch. Ages. XIX. *ἡμεῖς δ᾽ εὕρομεν ἐν ταῖς Λακωνικαῖς ἀναγραφαῖς γυναῖκα μὲν Ἀγησιλάου Κλεόραν, θυγατέρας δ᾽ Εὐπωλίαν καὶ Προλύταν*, ad quem locum vid. Reisk.

κτᾶσθαι ὑπὸ πολεμίων· πολὺ μέντοι ἔγωγε κάλλιον κρίνω τὸ τὴν αὑτοῦ ψυχὴν ἀνάλωτον κατασκευάσαι καὶ ὑπὸ χρημάτων καὶ ὑπὸ ἡδονῶν καὶ ὑπὸ φόβου.

CAP. IX.

Ἀλλὰ μὴν ἐρῶ γε, ὡς καὶ τὸν τρόπον ὑπεστήσατο τῇ 1
τοῦ Πέρσου ἀλαζονείᾳ. πρῶτον μὲν γὰρ ὁ μὲν τῷ σπανίως
ὁρᾶσθαι ἐσεμνύνετο, Ἀγησίλαος δὲ τῷ ἀεὶ ἐμφανὴς εἶναι ἠγαλ-
λετο, νομίζων αἰσχρουργίᾳ μὲν τὸ ἀφανίζεσθαι πρέπειν, τῷ δὲ
εἰς κάλλος βίῳ τὸ φῶς μᾶλλον κόσμον παρέχειν. ἔπειτα δὲ ὁ 2
μὲν τῷ δυςπρόςοδος εἶναι ἐσεμνύνετο, ὁ δὲ τῷ πᾶσιν εὐπρόςο-
δος εἶναι ἔχαιρε· καὶ ὁ μὲν ἡβρύνετο τῷ βραδέως διαπράττειν,
ὁ δὲ τότε μάλιστα ἔχαιρεν ὁπότε τάχιστα τυχόντας ὧν δέοιντο
ἀποπέμποι. ἀλλὰ μὴν καὶ τὴν εὐπάθειαν ὅσῳ ῥᾴονα καὶ εὐ- 3
πορωτέραν Ἀγησίλαος ἐπετήδευσεν ἄξιον κατανοῆσαι. τῷ μὲν
γὰρ Πέρσῃ πᾶσαν γῆν περιέρχονται μαστεύοντες τί ἂν ἡδέως
πίοι, μυρίοι δὲ τεχνῶνται τί ἂν ἡδέως φάγοι· ὅπως γε μὴν
καταδάρθοι, οὐδ᾽ ἂν εἴποι τις ὅσα πραγματεύονται. Ἀγησίλαος
δὲ διὰ τὸ φιλόπονος εἶναι πᾶν μὲν τὸ παρὸν ἡδέως ἔπινε, πᾶν
δὲ τὸ συντυχὸν ἡδέως ἤσθιεν· εἰς δὲ τὸ ἀσμένως κοιμηθῆναι
πᾶς τόπος ἱκανὸς ἦν αὐτῷ. καὶ ταῦτα οὐ μόνον πράττων 4
ἔχαιρεν, ἀλλὰ καὶ ἐνθυμούμενος ἠγάλλετο ὅτι αὐτὸς μὲν ἐν

κτᾶσθαι. Guelferbytanus *ἡττᾶσθαι*, sed in margine ab alia manu *κτᾶσθαι* cum Harleiano, Philelpho, Victorio in Var. Lect. XXX, 19. — Guelferbytanus *τὸ τὴν αὐτοῦ.*

CAP. IX. 1. *πρῶτον μὲν γάρ.* Guelferbytanus omittit *μέν.* Antea Guelferb. *ἀλαζονεία*, deinde *αἰσχρουργία.*

τῷ δὲ εἰς κάλλος βίῳ. Cum ipse Xenophon Cyrop. VIII, 1, 33. *ἰδὼν δ᾽ ἂν αὐτοὺς ἡγήσω τῷ ὄντι εἰς κάλλος ζῆν* dixerit, nihil videtur insoliti esse in hoc loco, quo offensus est Bernhardy in syntaxi gr. p. 327.

2. *ἡβρύνετο.* Hesych. *ἁβρυνόμενοι· σεμνυνόμενοι, λαμπρυνόμενοι.* Suidas *ἁβρύνεται· κοσμεῖται, θρύπτεται, καυχᾶται.* Pollux V, 95.

ὁπότε. Guelferbytanus cum Pariss. A. B. Reuchlin. Schaef. Legebatur *ὁπόταν.*

3. *τῷ μὲν γὰρ Πέρσῃ — ἱκανὸς ἦν αὐτῷ.* Athenaeus IV, p. 144. hunc locum exscripsit, sed codex manuscriptus habet *πᾶν μὲν διὰ τὸ παρόν*, quod Schweighaeuserus ortum esse putat ex *πᾶν μὲν νὴ Δία τὸ παρόν.* — Guelferbytanus *ὅσω* et *Πέρσῃ.*

4. *εἰ μέλλοι ἀλύπως.* Guelferbytanus *εἰ μέλλει ἄλυπος.*

μέσαις ταῖς εὐφροσύναις ἀναστρέφοιτο, τὸν δὲ βάρβαρον ἑώρα,
εἰ μέλλοι ἀλύπως βιώσεσθαι, συνελκυστέον αὐτῷ ἀπὸ περάτων
5 τῆς γῆς τὰ τέρψοντα. εὔφραινε δὲ καὶ τάδε ὅτι αὐτὸς μὲν
ᾔδει τῇ τῶν θεῶν κατασκευῇ δυνάμενος ἀλύπως χρῆσθαι, τὸν
δὲ ἑώρα φεύγοντα μὲν θάλπη, φεύγοντα δὲ ψύχη, δι' ἀσθένειαν
ψυχῆς, οὐκ ἀνδρῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ θηρίων τῶν ἀσθενεστάτων
6 βίον μιμούμενον. ἐκεῖνό γε μὴν πῶς οὐ καλὸν καὶ μεγαλόγνω-
μον, τὸ αὐτὸν μὲν ἀνδρὸς ἔργοις καὶ κτήμασι κοσμεῖν τὸν
ἑαυτοῦ οἶκον, κύνας τε πολλοὺς θηρευτὰς καὶ ἵππους πολεμι-
στηρίους τρέφοντα· Κυνίσκαν δέ, ἀδελφὴν οὖσαν, πεῖσαι

ἀπὸ περάτων τῆς γῆς. Guelferbytanus ταῖς ἀπὸ περάτων τῆς γῆς. Eadem est scriptura Pariss. A. B. Reuchlinus τοῖς. Schneiderus coniiciebat γῆς ἀπὸ περάτων τὰ τέρψοντα. Dindorfio ex Reuchlini scriptura veri similius videtur, excidisse ministrorum regis nomen quodpiam. Possis coniicere καὶ ἀπὸ περ. τῆς γῆς. Sed supra VIII, 5. simili vitio additum erat τούς, quod infra XI, 4. vulgo omissum erat. Quod non magnae offensioni esse potest scientibus, quo compendio saepe articulus scriptus sit.

5. εὔφραινε δὲ καὶ τάδε. Guelferbytanus εὔφραινον, εὔφραινε primus ex Harleiano dedit Zeunius. αὐτόν, quod addidit post δέ Harleianus et quod, quum Zeunius habeat nec diversitatem Gailius adnotaverit, etiam in Pariss. A. B. videtur esse, omisit Guelferbytanus. Addidit Dindorfius in priore editione, delevit in altera.

τῇ τῶν θεῶν κατασκευῇ — ἀλύπως χρ. Plutarch. Apophthegm. Lacon. p. 102. πρὸς δὲ θάλπος οὕτω καὶ ψῦχος εἶχεν, ὥστε μόνος ἀεὶ χρῆσθαι ταῖς ὥραις. Plutarch. Ages. XIV. ὥσπερ μόνος ἀεὶ χρῆσθαι ταῖς ὑπὸ θεοῦ κεκραμέναις ὥραις πεφυκώς. Apophthegm. Lacon. p. 102. καὶ πρεσβύτης δὲ γενόμενος — σφοδροῦ χειμῶνος ὄντος ἀχίτων περιέρχεται. Aelian. Var. Hist. VII, 13. Ἀγησ. ὁ Λακεδ. γέρων ἤδη ὢν ἀνυπόδητος πολλάκις μὲν καὶ ἀχίτων προῄει τὸν τρίβωνα περιβαλλόμενος αὐτὸν καὶ ταῦτα ἑωθινὸς ἐν ὥρᾳ χειμερίῳ. — Guelferbytanus κατασκευῇ.

θηρίων. Post hoc vocabulum in Guelferbytano lacuna est trium quatuorve verborum.

6. τὸ αὐτόν. Guelferbytanus τὸ αὐτό, sed ν ab alia manu suprascriptum est.

κύνας — θηρευτάς. Homer. Iliad. XI, 325. ἐν κυσὶ θηρευτῇσι.

Κυνίσκαν. Plutarch. Ages. XX. ἔπεισε τὴν ἀδελφὴν Κυνίσκαν ἅρμα καθεῖσαν Ὀλυμπιάσιν ἀγωνίσασθαι, βουλόμενος ἐνδείξασθαι τοῖς Ἕλλησιν, ὡς οὐδεμιᾶς ἐστιν ἀρετῆς ἀλλὰ πλούτου. Baumgartenius male h. l. edidit εἰς ἅρμα καθίσασαν, quae lectio est in Apophthegm. Lacon. p. 107., quum contra hic locus ex Agesilao esset emen-

ἁρματοτροφεῖν, καὶ ἐπιδεῖξαι, νικώσης αὐτῆς, ὅτι τὸ θρέμμα τοῦτο οὐκ ἀνδραγαθίας, ἀλλὰ πλούτου ἐπίδειγμά ἐστι. τόδε 7
γε μὴν πῶς οὐ σαφῶς πρὸς τὸ γενναῖον ἔγνω, ὅτι ἅρματι μὲν νικήσας τοὺς ἰδιώτας, οὐδὲν ὀνομαστότερος ἂν γένοιτο· εἰ δὲ φίλην μὲν πάντων μάλιστα τὴν πόλιν ἔχοι, πλείστους δὲ φίλους καὶ ἀρίστους ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν κεκτῷτο, νικῴη δὲ τὴν μὲν πατρίδα καὶ τοὺς ἑταίρους εὐεργετῶν, τοὺς δὲ ἀντιπάλους τιμωρούμενος, ὅτι ὄντως ἂν εἴη νικηφόρος τῶν καλλίστων καὶ μεγαλοπρεπεστάτων ἀγωνισμάτων, καὶ ὀνομαστότατος καὶ ζῶν καὶ τελευτήσας γένοιτ' ἄν.

CAP. X.

Ἐγὼ μὲν οὖν τὰ τοιαῦτα ἐπαινῶ Ἀγησίλαον. ταῦτα γὰρ 1

---

dandus. Neque enim ipsa Cynisca Olympiae certavit atque in certamine victoriam reportavit, sed currus illo misit, qui victoriam adepti sunt. Cyniscam et primam fuisse quae equos aluerit, et primam quae Olympiae palmam tulerit, narrat Pausan. III, 8., qui (VI, 1.) et *ἐπιγράμματα εἰς τὴν Κύνισκαν ἔχοντα* commemorat (legitur hoc epigramma Schneidero referente in Analect. Brunckii I, p. 138. n. 66.) et monumentum illius victoriae, *πεποίηται δὲ ἐν Ὀλυμπίᾳ παρὰ τὸν ἀνδριάντα τοῦ Τρωΐλου λίθου κρηπὶς καὶ ἅρμα τε ἵππων καὶ ἀνὴρ ἡνίοχος καὶ αὐτῆς Κυνίσκας εἰκών.* cll. III, 15. V, 12., quam currus Cyniscae reportarunt, non ipsa Cynisca, id quod omni illorum ludorum consuetudini et mori repugnaret. Bene id intellexit Krausius in Olymp. p. 316. nec vero vitiosam scripturam in Apophthegm. Lacon. l. l. cognovit. Quid hac de re sentiat Müllerus, ex verbis eius (Dor. II, 262. cll. 543.) non satis liquet. Omnium optime hanc rem intellexit Beckerus in Charicl. II, 318. 319.

ἐστι Guelferbytanus. Schneiderus et alii *ἐστιν.*

7. *τόδε γε μήν.* Guelferbytanus *τὸ δέ γε μὴν* et deinde *τὸν γενναῖον* a prima manu, sed punctum appositum est infra *ν.*

οὐδέν. Guelferbytanus *οὐδέ.*

ἂν εἴη γένοιτο Guelferbytanus a prima manu, sed *εἴη* ab alia punctis infra appositis notatum est. Castalio in margine ex coniectura *εἶναι ἡγοῖτο.* Simili vitio X, 2. vulgo legebatur *δοκεῖ εἶναι ἡ Ἀγησ. ἀρετὴ παράδειγμα γενέσθαι.*

κεκτῷτο. Guelferbytanus *κεκτῆνται* a prima manu, sed litterae *ν* punctum suppositum est. Cf. Schneider. ad Cyrop. I, 6, 3. — Deinde Guelferbytanus *νικώη* et *ἑτέρους*, sed ab alia manu *αι* suprascriptum est.

CAP. X. 1. *τὰ τοιαῦτα.* Guelferbytanus, ut reliqui, omittit articulum.

οὐχ ὥσπερ εἰ θησαυρῷ τις ἐντύχοι, πλουσιώτερος μὲν ἂν εἴη, οἰκονομικώτερος δὲ οὐδὲν ἄν· καὶ εἰ νόσου δὲ πολεμίοις ἐμπεσούσης κρατήσειεν, εὐτυχέστερος μὲν ἂν εἴη, στρατηγικώτερος δὲ οὐδὲν ἄν· ὁ δὲ καρτερίᾳ μὲν πρωτεύων ἔνθα πονεῖν καιρός, ἀλκῇ δὲ ὅπου ἀνδρείας ἀγών, γνώμῃ δὲ ὅπου βουλῆς ἔργον, οὗτος ἔμοιγε δοκεῖ δικαίως ἀνὴρ ἀγαθὸς παντελῶς ἂν
2 νομίζεσθαι. εἰ δὲ καλὸν εὕρημα ἀνθρώποις στάθμη καὶ κανὼν πρὸς τὸ ἀγαθὰ ἐργάζεσθαι, καλὸν ἄν μοι δοκεῖ ἡ Ἀγησιλάου ἀρετὴ παράδειγμα γενέσθαι τοῖς ἀνδραγαθίαν ἀσκεῖν βουλομένοις. τίς γὰρ ἂν ἢ θεοσεβῆ μιμούμενος ἀνόσιος γένοιτο, ἢ δίκαιον ἄδικος, ἢ σώφρονα ὑβριστής, ἢ ἐγκρατῆ ἀκρατής; καὶ γὰρ δὴ οὐχ οὕτως ἐπὶ τῷ ἄλλων βασιλεύειν, ὡς ἐπὶ τῷ ἑαυτοῦ ἄρχειν ἐμεγαλύνετο· οὐδ' ἐπὶ τῷ πρὸς τοὺς πολεμίους,
3 ἀλλ' ἐπὶ τῷ πρὸς πᾶσαν ἀρετὴν ἡγεῖσθαι τοῖς πολίταις. ἀλλὰ γὰρ μὴ ὅτι τετελευτηκὼς ἐπαινεῖται, τούτου ἕνεκα θρῆνόν τις τοῦτον τὸν λόγον νομισάτω, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἐγκώμιον. πρῶτον μὲν γὰρ ἅπερ ζῶν ἤκουε, ταῦτα καὶ νῦν λέγεται περὶ αὐτοῦ. ἔπειτα δὲ τί καὶ πλέον θρήνου ἄπεστιν, ἢ βίος τε εὐ-

---

πλουσιώτερος μὲν ἂν εἴη. Guelferbytanus ἂν omittit.

οἰκονομικώτερος δὲ οὐδὲν ἄν Guelferbytanus. Schneiderus malit δ' οὐκ omisso ἄν. Cf. Saupp. ad Xen. Hipparch. VI, 1.

ὁ δὲ καρτερίᾳ — De hoc loco, quo offensus est Valckenaerius ad Herodot. IX, 27. vid. Prolegom. cap. IV. ubi de dicendi genere disputatur. — Guelferbytanus καρτερία — ἀλκῇ — ἀνδρίας — γνώμη.

2. *δοκεῖ ἡ Ἀγησ. ἀρετή.* Guelferbytanus δοκεῖ εἶναι ἡ Ἀγησ. ἀρετή.

πρὸς τὸ ἀγαθὰ ἐργάζεσθαι. Valckenaerius ad Hippolyt. p. 219. I, a. coniiciebat πρὸς τὸ ὄρθα ἐργάζεσθαι. Cf. Aeschin. c. Ctesiph. p. 82, 25. ἐν τῇ τεκτονικῇ, ὅταν εἰδέναι βουλώμεθα τὸ ὀρθὸν καὶ τὸ μή, τὸν κανόνα προσφέρομεν, ᾧ διαγινώσκεται.

ἐμεγαλύνετο. Plut. Apophthegm. Lacon. p. 104. ἐμεγαλύνετο δὲ ἐπὶ τῷ μηδενὸς ἧττον πονεῖν, καὶ ἐπὶ τῷ ἄρχειν ἑαυτοῦ μᾶλλον ἢ ἐπὶ τῷ βασιλεύειν.

3. *θρῆνον.* Cf. Prolegom. cap. III.

ἐγκώμιον. Etymol. Gud. p. 196. ἔπαινος ἐγκωμίου διαφέρει· ἔπαινος γάρ ἐστι λόγος ὁ μίαν πρᾶξιν ἐγκωμιάζων· ἐγκώμιον δὲ πολλὰς πράξεις ἐν αὐτῷ παραλαμβάνει. Verbum ἐγκωμιάζειν legitur in Cyrop. V, 3, 3.

πρῶτον μὲν γάρ. Guelferbytanus γάρ omittit; antea habet νομισάτῳ, deinde νίκαι τέ.

κλεὴς καὶ θάνατος ὡραῖος; ἐγκωμίων δὲ τί ἀξιώτερον, ἢ νῖκαί
τε αἱ κάλλισται καὶ ἔργα τὰ πλείστου ἄξια; δικαίως δ' ἂν ἐκεῖ- 4
νός γε μακαρίζοιτο, ὃς εὐθὺς μὲν ἐκ παιδὸς ἐρασθεὶς τοῦ εὐ-
κλεὴς γενέσθαι, ἔτυχε τούτου μάλιστα τῶν καθ' ἑαυτόν· φιλο-
τιμότατος δὲ πεφυκώς, ἀήττητος διετέλεσεν, ἐπεὶ βασιλεὺς ἐγέ-
νετο. ἀφικόμενος δὲ ἐπὶ τὸ μήκιστον ἀνθρωπίνου αἰῶνος,
ἀναμάρτητος ἐτελεύτησε καὶ περὶ τούτους ὧν ἡγεῖτο, καὶ πρὸς
ἐκείνους οἷς ἐπολέμει.

CAP. XI.

Βούλομαι δὲ καὶ ἐν κεφαλαίοις ἐπανελθεῖν τὴν ἀρετὴν 1
αὐτοῦ, ὡς ἂν ὁ ἔπαινος εὐμνημονεστέρως ἔχῃ. 'Αγησίλαος μὲν
ἱερὰ καὶ τὰ ἐν τοῖς πολεμίοις ἐσέβετο, ἡγούμενος τοὺς θεοὺς
οὐχ ἧττον ἐν τῇ πολεμίᾳ χρῆναι, ἢ ἐν τῇ φιλίᾳ συμμάχους
ποιεῖσθαι. 2 ἱκέτας δὲ θεῶν οὐδὲ ἐχθροὺς ἐβιάζετο, νομίζων
ἄλογον εἶναι, τοὺς μὲν ἐξ ἱερῶν κλέπτοντας, ἱεροσύλους καλεῖν,

---

4. *ἐρασθεὶς τοῦ εὐκλεὴς γενέσθαι.* Cyrop. I, 5, 7. *ἐπαίνου ἐραστής.* Memor. III, 9, 7. *ἰσχυρὰν ἐπιθυμίαν ἔρωτα καλοῦσιν.* — Guelferbytanus *καθ' αὑτόν.*

ἀναμάρτητος. De hoc loco, quem repugnare putat ipsius Xenophontis narrationi in Hellenicis, Valcken. in Diatr. Euripid. p. 266. (cf. Prolegom. c. I.), cuius sententiam iam impugnavit Reiz. de pros. gr. accent inclin. p. 59. (cf. ibid.), disputavi in Prolegom. cap. VI. extr. et singularem sententiam proposui in Prolegom. cap. III. extr.

Cap. XI. 1. *βούλ. δὲ καὶ ἐν κεφαλαίοις ἐπανελθεῖν.* De his verbis, quae Xenophontis esse negavi in Prolegom. cap. III. extr. vide longam Schneideri adnotationem, qui ad recte intelligenda verba *ἐν κεφαλαίοις ἐπανελθεῖν* multa utilia attulit.

ἔχῃ. Guelferbytanus vulgatum *ἔχοι* ita a secunda manu correctum habet.

'Αγησίλαος μὲν ἱερά. Dindorfius ex sola Reuchlini edit. *ἱερὰ μέν* scripsit. Guelferbytanus deinde *πολεμία — φιλία.*

ἱκέτας — Nepos Ages. IV. „Neque hoc solum in Graecia fecit, ut templa Deorum sancta haberet; sed etiam apud barbaros summa religione omnia simulacra arasque conservavit. Itaque praedicabat, mirari se, non sacrilegorum numero haberi, qui supplicibus Deorum nocuissent: aut non gravioribus poenis affici, qui religionem minuerent, quam qui fana spoliarent." Xenophon omnino nulla de re magis laudat Agesilaum, quam de pietate. Cf. Peter. comment. crit. de Xen. Hellen. p. 87.

2 τοὺς δὲ βωμῶν ἱκέτας ἀποσπῶντας, εὐσεβεῖς ἡγεῖσθαι. ἐκεῖνός
γε μὴν ὑμνῶν οὔποτ' ἔληγεν, ὡς τοὺς θεοὺς οἴοιτο οὐδὲν
ἧττον ὁσίοις ἔργοις, ἢ ἁγνοῖς ἱεροῖς ἥδεσθαι. ἀλλὰ μὴν καὶ
ὁπότε εὐτυχοίη, οὐκ ἀνθρώπων ὑπερεφρόνει, ἀλλὰ θεοῖς χάριν
ᾔδει. καὶ θαῤῥῶν πλείονα ἔθυεν, ἢ ὀκνῶν ηὔχετο. εἴθιστο
δὲ φοβούμενος μὲν ἱλαρὸς φαίνεσθαι, εὐτυχῶν δὲ πρᾷος εἶναι.
3 τῶν γε μὴν φίλων οὐ τοὺς δυνατωτάτους, ἀλλὰ τοὺς προθυ-
μοτάτους μάλιστα ἠσπάζετο. ἐμίσει δὲ οὐκ, εἴ τις κακῶς πάσχων
ἠμύνετο, ἀλλ' εἴ τις εὐεργετούμενος ἀχάριστος φαίνοιτο. ἔχαιρε
δὲ τοὺς μὲν αἰσχροκερδεῖς πένητας ὁρῶν, τοὺς δὲ δικαίους
πλουσίους ποιῶν, βουλόμενος τὴν δικαιοσύνην τῆς ἀδικίας
4 κερδαλεωτέραν καθιστάναι. ἤσκει δὲ ἐξομιλεῖν μὲν παντοδαποῖς,
χρῆσθαι δὲ τοῖς ἀγαθοῖς. ὁπότε δὲ ψεγόντων ἢ ἐπαινούντων
τινὰς ἀκούοι, οὐχ ἧττον ᾤετο καταμανθάνειν τοὺς τῶν λεγόν-
των τρόπους, ἢ περὶ ὧν λέγοιεν. καὶ τοὺς μὲν ὑπὸ φίλων
ἐξαπατωμένους οὐκ ἔψεγε, τοὺς δὲ ὑπὸ πολεμίων πάμπαν κατε-
μέμφετο. καὶ τὸ μὲν ἀπιστοῦντας ἐξαπατᾶν σοφὸν ἔκρινε,
5 τὸ δὲ πιστεύοντας ἀνόσιον. ἐπαινούμενος δὲ ἔχαιρεν ὑπὸ τῶν
καὶ ψέγειν ἐθελόντων τὰ μὴ ἀρεστά, καὶ τῶν παῤῥησιαζο-
μένων οὐδένα ἤχθραινε, τοὺς δὲ κρυψινόους ὥσπερ ἐνέδρας

---

2. ἔθυεν. Guelferbytanus ἔθυσεν.

εὐτυχῶν δὲ πρᾷος εἶναι. Vid. Prolegom. cap. VI. fin. — Guelferbytanus πρᾶος.

3. ἔχαιρε δὲ τοὺς αἰσχροκερδεῖς — Anabas. I, 9, 16. εἴς γε μὴν δικαιοσύνην εἴ τις αὐτῷ φανερὸς γένοιτο ἐπιδείκνυσθαι βουλόμενος, περὶ παντὸς ἐποιεῖτο τούτους πλουσιωτέρους ποιεῖν τῶν ἐκ τοῦ ἀδίκου φιλοκερδούντων.

4. ἐξομιλεῖν. Suidas: ἐξομιλῶ· δοτικῇ. — Laudat Sturz. Euseb. praepar. evangel. XI, 13. πολλοῖς ἐξομιλοῦντες.

ὁπότε δὲ ψεγόντων — Hunc locum exscripsit Plutarch. Apophthegm. Lacon. p. 98.

τοὺς τῶν λεγόντων τρόπους. Vulgo deerat τούς, quod Zeunius addidit ex edd. Halens. Brylinger. Castal., invenit Dindorf. in ed. Reuchl. — Ad idem ducit scriptura Guelferbytani τῶν λεγόντων τοὺς τρόπους.

5. κρυψινόους. Hellen. II, 1, 2. δύςνοοι, ubi Dindorf. scribendum proposuit δύςνοι, ablegans lectores ad ipsius adnotationem ad Cyrop. VIII, 2, 1. ubi Bornemannus τοῖς κακόνοις edidit. Cf. de his formis Schaefer. ad Gregor. Corinth. p. 480. et Lobeck. ad Phryn. p. 142. qui nescio quo modo ex hoc loco citat τῶν κρυψινόων.

ἐφυλάττετο. τούς γε μὴν διαβόλους μᾶλλον ἢ τοὺς κλέπτας
ἐμίσει, μείζω ζημίαν ἡγούμενος φίλων ἢ χρημάτων στερίσκεσθαι.
καὶ τὰς μὲν τῶν ἰδιωτῶν ἁμαρτίας πρᾴως ἔφερε, τὰς δὲ τῶν 6
ἀρχόντων μεγάλας ἦγε, κρίνων, τοὺς μὲν ὀλίγα, τοὺς δὲ πολλὰ
κακῶς διατιθέναι. τῇ δὲ βασιλείᾳ προσήκειν ἐνόμιζεν οὐ ῥᾳ-
διουργίαν, ἀλλὰ καλοκἀγαθίαν. καὶ τοῦ μὲν σώματος εἰκόνα 7
στήσασθαι ἀπέσχετο, πολλῶν αὐτῷ τοῦτο δωρεῖσθαι θελόντων,
τῆς δὲ ψυχῆς οὐδέποτε ἐπαύετο μνημεῖα διαπονούμενος, ἡγού-
μενος τὸ μὲν ἀνδριαντοποιῶν, τὸ δὲ αὐτοῦ ἔργον εἶναι, καὶ
τὸ μὲν πλουσίων, τὸ δὲ τῶν ἀγαθῶν. χρήμασί γε μὴν οὐ μό- 8
νον δικαίως, ἀλλὰ καὶ ἐλευθερίως ἐχρῆτο, τῷ μὲν δικαίῳ ἀρ-
κεῖν ἡγούμενος τὸ ἐᾶν τὰ ἀλλότρια, τῷ δὲ ἐλευθερίῳ καὶ τῶν
ἑαυτοῦ προςωφελητέον εἶναι. ἀεὶ δὲ δεισιδαίμων ἦν, νομίζων
τοὺς μὲν καλῶς ζῶντας οὔπω εὐδαίμονας, τοὺς δ' εὐκλεῶς
τετελευτηκότας ἤδη μακαρίους. μείζω δὲ συμφορὰν ἔκρινε τὸ 9
γιγνώσκοντα, ἢ ἀγνοοῦντα ἀμελεῖν τῶν ἀγαθῶν· δόξης δὲ

διαβόλους. Suidas s. v. *δύναμις· τὸν μὲν διάβολον τὸν δυνάμενον διαβάλλειν καὶ ἐχθροὺς ποιεῖν τοὺς φίλους.* Etym. Magn. p. 266. *διάβολος παρὰ τὸ διαβάλλειν· διάβολοι, ἀπατητικοί.* — Pollux V, 118. vocabulum *διάβολος* ad idiotismos plebeii sermonis refert, contra quem disputat Lobeck. ad Phryn. p. 315. citans praeter hunc locum Xenophontis „viri militaris et in verborum electione non nimis religiosi" etiam Aristoph. Equit. 45. et Thucyd. VI, 15. qui adverbio *διαβόλως* usus est.

6. Guelferbytanus *πράως* — *ῥαδιουργίαν* — *καλοκαγαθίαν*.

7. *εἰκόνα στήσασθαι.* Guelferbytanus *στήσεσθαι*. Plutarch. Ages. II. *τῆς δὲ μορφῆς εἰκόνα μὲν οὐκ ἔχομεν· αὐτὸς γὰρ οὐκ ἠθέλησεν, ἀλλὰ καὶ ἀποθνήσκων ἀπεῖπε μήτε πλαστὰν μήτε μιμηλάν τινα ποιήσασθαι τοῦ σώματος εἰκόνα.* Apophthegm. Lacon. p. 115. *ἐνετείλατο τοῖς περὶ αὐτὸν μήτε πλαστὰν μήτε μιμηλὰν τοῦ σώματος εἰκόνα ποιήσασθαι· εἰ γάρ τι καλὸν ἔργον πεποίηκα, τοῦτό μου μνημεῖον ἔσται.* Dio Chrys. XXXVII. p. 466. Cic. ad Fam. V, 12.

δωρεῖσθαι ἐθελόντων. Apophthegm. Lacon. p. 103. *τῶν δὲ ἐπὶ τῆς Ἀσίας Ἑλληνικῶν ἐθνῶν ψηφισαμένων ἐν ταῖς ἐπιφανεστάταις πόλεσιν εἰκόνας ἀνιστᾶν αὐτοῦ, προσέγραψεν· Ἐμοῦ μηδεμία εἰκὼν ἔστω, μηδὲ γραπτή, μηδὲ πλαστή, μηδὲ κατασκευαστή.*

οὐδέποτε ἐπαύετο. De *οὐδέποτε* cum praeterito coniuncto vid. Lobeck. ad Phryn. p. 458. Saupp. ad Mem. IV, 6, 1.

αὐτοῦ ἔργον. Guelferbytanus *αὐτοῦ ἔργον*.

8. *τοὺς δ' εὐκλεῶς.* Guelferbytanus *τοὺς δὲ εὐκλεῶς*.

9. *ἧς οὐκ ἐξεπόνει τὰ ἴδια.* Stephanus *ἧς οὐκ ἐξεπονεῖτο*

οὐδεμιᾶς ἥρα, ἧς οὐκ ἐξεπόνει τὰ ἴδια. μετ' ὀλίγων δέ μοι ἐδόκει ἀνθρώπων οὐ καρτερίαν τὴν ἀρετήν, ἀλλ' εὐπάθειαν νομίζειν· ἐπαινούμενος γοῦν ἔχαιρε μᾶλλον, ἢ χρήματα κτώμενος. ἀλλὰ μὴν ἀνδρείαν γε τὸ πλέον μετ' εὐβουλίας, ἢ μετὰ κινδύνων ἐπεδείκνυτο· καὶ σοφίαν ἔργῳ μᾶλλον, ἢ λόγοις ἤσκει.
10 πρᾳότατός γε μὴν φίλοις ὤν, ἐχθροῖς φοβερώτατος ἦν. καὶ πόνοις μάλιστα ἀντέχων, εταίροις ἥδιστα ὑπεῖκε, καλῶν ἔργων μᾶλλον, ἢ τῶν καλῶν σωμάτων ἐπιθυμῶν. ἐν γε μὴν ταῖς εὐπραξίαις σωφρονεῖν ἐπιστάμενος, ἐν τοῖς δεινοῖς εὐθαρσὴς
11 ἐδύνατο εἶναι. καὶ τὸ εὔχαρι οὐ σκώμμασιν, ἀλλὰ τρόπῳ ἐπετήδευε· καὶ τῷ μεγαλόφρονι οὐ σὺν ὕβρει, ἀλλὰ σὺν γνώμῃ ἐχρῆτο· τῶν γοῦν ὑπεραύχων καταφρονῶν, τῶν μετρίων ταπεινότερος ἦν. καὶ γὰρ ἐκαλλωπίζετο τῇ μὲν ἀμφὶ τὸ σῶμα φαυλότητι, τῷ δ' ἀμφὶ τὸ στράτευμα κόσμῳ· τῷ δ' αὐτὸς μὲν ὡς ἐλαχίστων

ἰδίᾳ. — Stobaeus Florileg. p. 201. *δόξης δ' οὐδεμιᾶς ἥρα, ἧς οὐκ ἐξεπονεῖτο.* Philelphus vertit: gloriae vero nullius dulcedine tangebatur, quam non suis sibi laboribus comparasset. Weiskius malit *ἐκπονήσειε* vel *ἐκπονοίη.* Bene explicat Hutchinson. cui (cuius) quae propria essent non elaboraret.

ἀνδρείαν. Guelferbytanus *ἀνδρίαν* (cf. ad VI, 1.) deinde *ἔργω.*

εὐβουλίας. Suidas: *εὐβουλία· ἐπιστήμη τοῦ σκοπεῖσθαι ποῖα καὶ πῶς πράττοντες πράξομεν συμφερόντως.* Hesych. *εὐβουλία· φρόνησις, σύνεσις.*

10. *πρᾳότατος.* Guelferbytanus *πραότατος.*

ἐν γε μὴν ταῖς εὐπραξίαις — Supra §. 2. *ἀλλὰ μὴν καὶ ὁπότε εὐτυχοίη, οὐκ ἀνθρώπων ὑπερεφρόνει.*

11. *καὶ τῷ μεγαλόφρονι.* Guelferbytanus, ut reliqui omnes, *καὶ τὸ μεγαλόφρον.* De constructione verbi *χρῆσθαι* cum accusativo, quam defendit Hutchinsonus, ad serius tempus pertinente, cf. Schaefer. ad Gregor. Corinth. p. 691. Bernhardy synt. p. 97. — Guelferbytanus *συγγνώμῃ.*

τῷ ἀμφὶ τὸ σῶμα φαυλότητι. Plutarch. Ages. XXXVI. *ὡς δ' ἑώρων λαμπρότητα μὲν καὶ κατασκευὴν οὐδεμίαν, ἄνθρωπον δὲ πρεσβύτην κατακείμενον ἔν τινι πόᾳ παρὰ τὴν θάλασσαν, εὐτελῆ καὶ μικρὸν τὸ σῶμα, τραχὺ καὶ φαῦλον ἱμάτιον ἀμπεχόμενον* — Cf. Hellen. IV, 1, 30. — Cornel. Nep. Ages. VIII.

τῷ δ' αὐτὸς μέν. Weiskius ex coniectura *μέν* addidit, quod omnes receperunt.

δεῖσθαι, τοὺς δὲ φίλους ὡς πλεῖστα ὠφελεῖν. πρὸς δὲ τούτοις, 12
βαρύτατος μὲν ἀνταγωνιστὴς ἦν, κουφότατος δὲ κρατήσας·
ἐχθροῖς μὲν δυςεξαπάτητος, φίλοις δὲ εὐπαραπειστότατος. αἰεὶ
δὲ τιθεὶς τὰ τῶν φίλων ἀσφαλῶς, αἰεὶ ἀμαυροῦν τὰ τῶν πο-
λεμίων ἔργον εἶχεν. ἐκεῖνον οἱ μὲν συγγενεῖς φιλοκηδεμόνα 13
ἐκάλουν, οἱ δὲ χρώμενοι ἀπροφάσιστον, οἱ δ' ὑπουργήσαντές
τι μνήμονα, οἱ δ' ἀδικούμενοι ἐπίκουρον, οἵ γε μὴν συγκιν-
δυνεύοντες μετὰ θεοὺς σωτῆρα. δοκεῖ δ' ἔμοιγε καὶ τόδε μόνος 14
ἀνθρώπων ἐπιδεῖξαι, ὅτι ἡ μὲν τοῦ σώματος ἰσχὺς γηράσκει,
ἡ δὲ τῆς ψυχῆς ῥώμη τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν ἀγήρατός ἐστιν.
ἐκεῖνος γοῦν οὐκ ἀπεῖπε μεγάλην καὶ καλὴν ἐφιέμενος δόξαν,

τοὺς δὲ φίλους scripsi cum Dindorfio ex Schaeferi coniectura. Legebatur *τῷ δὲ τοὺς φίλους*.

12. *εὐπαραπειστότατος* Stephanus, Leonclavius, Reuchlinus, Schaeferus, Dindorfius. — Guelferbytanus, ut reliqui, *εὐπαραπιστότατος*, quod defendit Hutchinson. ad Cyrop. II, 1, 24. Nostro loco unice verum esse putat *εὐπαραπειστότατος* Sauppius, qui permulta de Xenophonteo usu et de permutatione huius similiumque eiusdem stirpis vocabulorum attulit ad Hipparch. I, 23. Est autem *εὐπαραπειστότατος φίλοις*, qui ab amicis facile flecti potest, quam sententiam solam veram esse oppositio docet, nec facile aliquis probaverit Baumgartenii, vulgatam scripturam sequentis, explicationem: „cui facillime credi, committi aliquid poterat s. homo optimae fidei." — Nimium autem omnino erat Agesilai in amicos studium. Plutarch. Ages. V. *τοῖς δὲ φίλοις καὶ τὰ μὴ δίκαια. καὶ τοὺς μὲν ἐχθροὺς ᾐσχύνετο μὴ τιμᾶν κατορθοῦντας, τοὺς δὲ φίλους οὐκ ἐδύνατο ψέγειν ἁμαρτάνοντας. ἀλλὰ καὶ βοηθῶν ἠγάλλετο καὶ συνεξαμαρτάνων αὐτοῖς. οὐδὲν γὰρ ᾤετο τῶν φιλικῶν ὑπουργημάτων αἰσχρὸν εἶναι.* Apophthegm. Lacon. p. 101. *τὰ δὲ ἄλλα ἀκριβὴς ὢν καὶ νόμιμος, ἐν τοῖς φιλικοῖς πράγμασιν ἐνόμιζε πρόφασιν εἶναι τὸ λίαν δίκαιον πρὸς αὐτούς.*

13. *οἱ συγγενεῖς φιλοκηδεμόνα.* Cf. ad I, 32. et ad IV, 5. Vid. etiam Hellen. V, 3, 13. V, 2, 3.

14. *ἡ δὲ τῆς ψυχῆς ῥ. τ. ἀγ. ἀνδρ. ἀγήρατός ἐστιν.* Cyrop. VIII, 7, 6. *καὶ τοὐμὸν γῆρας οὐδεπώποτε ᾐσθόμην τῆς ἐμῆς νεότητος ἀσθενέστερον γιγνόμενον.*

ἐφιέμενος. In libris lacuna est inter *ἐφιέμενος* et *τὸ σῶμα* et in Guelferbytano quidem octo fere litterarum. Philelphus vertit: ille namque non est defatigatus quamdiu ipsius animi vires corpus perferre potuit, magnam virtutem praeclaramque acquirere. Unde Leonclavius coniecit *ἐφιέμενος ἀρετὴν ἕως τὸ σῶμα*, Hutchinsonus *ἐφιέμενος δόξαν ἕως τὸ σῶμα.* Sed Victorius Var. lection. XXX, 19. in codice suo invenisse dicit *δόξαν εἰ καὶ μή*, quod receperunt recentiores

εἰ καὶ μὴ τὸ σῶμα φέρειν ἠδύνατο τὴν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ῥώμην. τοιγαροῦν ποίας οὐ νεότητος κρεῖττον τὸ ἐκείνου γῆρας ἐφάνη; τίς μὲν γὰρ τοῖς ἐχθροῖς ἀκμάζων οὕτω φοβερὸς ἦν, ὡς Ἀγησίλαος τὸ μήκιστον τοῦ αἰῶνος ἔχων; τίνος δ' ἐκποδὼν γενομένου μᾶλλον ἥσθησαν οἱ πολέμιοι, ἢ Ἀγησιλάου, καίπερ γηραιοῦ τελευτήσαντος; τίς δὲ συμμάχοις θάρσος παρέσχεν ὅσον Ἀγησίλαος, καίπερ ἤδη πρὸς τῷ στόματι τοῦ βίου ὤν; τίνα δὲ νέον οἱ φίλοι πλέον ἐπόθησαν, ἢ Ἀγησίλαον γηραιὸν

---

interpretes. Commendatur etiam scriptura Paris. B. ἐφιέμενος καὶ (un mot laissé en blanc) τὸ σῶμα. Codex A. habet μεγάλην καὶ καλὴν (syllabae ην ab alia manu suprascriptum est ων) ἐφιέμενος τὸ σῶμα. Schaeferus scripsit μεγάλων καὶ καλῶν ἐφιέμενος. Dubitarunt de constructione verbi ἐφίεσθαι cum accusativo. Quamquam non est spernenda auctoritas Phavorini: ἐφίεμαι, τὸ ἐπιθυμῶ· ἀττικῶς αἰτιατικῇ. nec desunt loci incertae auctoritatis, in quibus ἐπιθυμεῖν cum accusativo construitur (vid. Nov. Stephan. Thesaur. s. h. v.), non facile tamen invenias locum, quo ἐφίεσθαι hac significatione cum accusativo constructum sit. (Etymol. Magn. s. v. λίπτω. ὅγὰρ ἐφίεταί τις, προςεγγίζει). Itaque nihil restat nisi ut accusativum in medio positum interpretemur, relatum potius ad ἀπεῖπε (quod ita dicitur, ut Anab. VII, 1, 41. στρατηγίαν ἀπεῖπε), et ad participium αὐτῆς suppleamus. — Schneiderus putat Philelphum legisse κτώμενος, quod huic loco bene conveniret, et ἀρετήν. Usitatissimae sunt Xenophonti locutiones ἀρετῆς ἐφίεσθαι et δόξης ἐφίεσθαι. Memor. IV, 8, 11. Apolog. Socr. §. 43. Cyrop. III, 3, 10.

15. ποίας οὐ νεότητος — Stobaeus Florileg. p. 594. citat hunc locum: Ξενοφῶν περὶ Ἀγησιλάου φησί· ποίας γὰρ νεότητος οὐ κρεῖττον τὸ ἐκείνου γῆρας; et Plutarch. in libro an seni sit ger. resp. cap. II. hunc totum locum exscripsit. Quorum auctoritate commotus Schneiderus et Weiskius eosque secutus Dindorfius sedem particulae οὐ mutarunt. Sed codicibus et editionibus Agesilai ποίας οὐ exhibentibus maior videtur fides habenda. — Guelferbytanus γήρας.

ἐκποδών. Ita cum Dindorfio scripsi; vulgo ἐκ ποδῶν. Guelferbytanus ἐκ ποδών. De hac scriptura vid. Kühner. Gr. gr. p. 407.

πρὸς τῷ στόματι. Plutarch. l. l. πρὸς τὸ τέρμα, unde Hutchinsonus h. l. edidit πρὸς τῷ τέρματι, quod coniecit etiam Köhlerus in Emendatt. in Dion. Chrys., reiecit Kühnius in indic. ad Aelian. s. v. τέρμα. Reiskius malebat πρὸς τῷ σκάμματι. Recte vulgatam scripturam defendit Schneiderus. Saepissime a veteribus scriptorum loci memoriter citantur et infirma est eorum auctoritas.

τίνα δὲ νέον οἱ φίλοι. Guelferbytanus, ut reliqui, τί δὲ νέοι φίλοι. Reuchlinus νέον. Emendatus est locus ex Plutarcho l. l. Coniecerat idem Markland. ad Eurip. Suppl. v. 905.

ἀποθανόντα; οὕτω δὲ τελέως ὁ ἀνὴρ τῇ πατρίδι ὠφέλιμος ὢν 16
διεγένετο, ὡς καὶ τετελευτηκὼς ἤδη ἔτι μεγαλείως ὠφελῶν τὴν
πόλιν εἰς τὴν ἀΐδιον οἴκησιν κατηγάγετο, μνημεῖα μὲν τῆς
ἑαυτοῦ ἀρετῆς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν κτησάμενος, τῆς δὲ βασιλι-
κῆς ταφῆς ἐν τῇ πατρίδι τυχών.

---

16. *μεγαλείως ὠφελῶν*. Pecunias maxime intelligit (vid. ad II, 31.), quas ex Aegypto ante mortem in patriam transmiserat quaeque demum cum eius corpore Lacedaemonem allatae pervenisse videntur, ut recte explicat Schneiderus, qui sine caussa de obscuritate huius loci queritur.

εἰς τὴν ἀΐδιον οἴκησιν. Vid. Wesseling. ad Diodor. I, 51.

ἐν τῇ πατρίδι τυχών. Nepos Ages. VIII. „Hic quum ex Aegypto reverteretur — venissetque in portum, qui Menelai vocatur, iacens inter Cyrenas et Aegyptum, in morbum implicitus decessit. Ibi eum amici, quo Spartam facilius perferre possent, quod mel non habebant, cera circumfuderunt atque ita domum retulerunt.“ Idem narrat Plutarch. Ages. XL. A quibus dissentit Diodor. XV, 93. *καὶ τοῦ σώματος ἐν μέλιτι κομισθέντος εἰς τὴν Σπάρτην ἔτυχε τῆς βασιλικῆς ταφῆς τε καὶ τιμῆς*. Agesipolis, ut narrat Xenoph. Hellen. V, 3, 19. *ἐν μέλιτι τεθεὶς καὶ κομισθεὶς οἴκαδε ἔτυχε τῆς βασιλικῆς ταφῆς*.

CORRIGENDA ET ADDENDA.

p. VII. lin. 24. leg. p r i o r e m
p. XIV. lin. 26. leg. *εὐώνυμον·*
p. XXVIII. lin. 28. leg. i n i t i u m
p. XXXI. lin. 44. leg. Aemilius P r o b u s
p. XXXII. lin. 22. leg. i n l i b r i s e c u n d i c a p i t e p r i m o.
cap. II. §. 26. *ἑστήκει.* Vid. Bornem. ad Cyrop. VI, 1, 54. Schneid.
cap. III. §. 5. *στρατιᾶς.* Adde Bornem. ad Cyrop. I, 6, 14. Schneid.
cap. V. §. 6. *τὰ δὲ πάντες* — Vulgatam scripturam *ἃ δὲ πάντες* — defendendam putat Saupp. Quaest. Xenophont. III. p. X. (Torgovae 1841.)
cap. VI. §. 1. *ἀνδρείας.* Adde Saupp. Quaest. Xenophont. III. p. XII.
cap. VIII. §. 5. *ἐθελῆσαι.* Fortasse retineri possit *ἐθελήσας*, ut negatio a verbo finito ad participium referatur.
cap. XI. §. 12. *αἰεί.* Vid. Bornem. ad Cyrop. V, 3, 58. Schneid.